1511

SCRIPTORES LATINI

PRINCIPES.

RECENSUIT ET EDIDIT

JOH. AUG. AMAR.

Nobiscum peregrinantur, rusticantur.
CIC. pro ARCH. C. VII, n. 17.

III.

EXCUDEBAT P. DIDOT, NATU MAJOR,
EQUES ORDINIS REGII S. MICHAELIS,
REGIUS TYPOGRAPHUS.

CAII

CORNELII TACITI

OPERA

EX RECENSIONE, ET CUM SUPPLEMENTIS

GAB. BROTIER,

EDIDIT J. A. AMAR.

TOMUS TERTIUS.

PARISIIS.

APUD LEFEVRE BIBLIOPOLAM.

M DCCC XXII.

CAII
CORNELII TACITI
ANNALIUM
LIBER DUODECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI XII.

Claudius de matrimonio deliberat. Inter Lolliam Paullinam, Juliam Agrippinam et Æliam Petinam certatur. Pallantis studio, suisque illecebris, Agrippina prævalet: justæ inter patruos et fratrum filias nuptiæ decreto senatûs statuuntur. Mortem sibi consciscit Silanus: Calvina, soror ejus, Italia pellitur. Annæus Seneca ab exsilio revocatus. Octavia, Claudii filia, Neroni desponsa. Parthi regem Roma petunt Meherdaten; qui, prælio congressus, a Gotarze vincitur. Mors Gotarzis: Vonones succedit; mox Vologeses. Mithridates Ponti regnum reciperare tentat: victus, Romam ducitur. Lollia et Calpurnia Agrippinæ odiis pervertuntur. Repetitum Salutis augurium. Pomerium urbis prolatum: veteres ejus fines. Nero a Claudio adoptatur. Colonia in oppidum Ubiorum deducta, ut Agrippinæ nomen inclaresceret. Catti, latrocinia agitantes, victi. Vannius, Suevorum rex, pellitur regno. P. Ostorii in Britannia res; et de Caractaco victoria. Ostorio, vita functo, suffectus A. Didius. Virilis toga Neroni maturata: Britannicus posthabitus Agrippinæ artibus. Romæ prodigia, et annonæ caritas. Bellum inter Armenios Iberosque, Parthis ac Romanis gravissimorum inter se motuum causa. Furius Scribonianus in exsilium actus. Mathematici Italia pulsi. Senatusconsultum de pœna feminarum, quæ servis conjungerentur. Pallantis, quem repertorem relationis ediderat Clau-

dius, præmia. Commotæ Judææ quies reddita, damnato Cumano. Clitarum turbas componit Antiochus. Claudius lacum Fucinum emittit, edito prius navalis prælii spectaculo. Causas Iliensium et Bononiensium orat Nero. Bononiensi coloniæ igni haustæ subventum. Reddita Rhodiis libertas. Tributum Apamensibus in quinquennium remissum. Statilium Taurum Agrippina evertit. Procuratorum in provinciis auctoritas stabilita. Data Cois immunitas. Byzantiis tributa in quinquennium remissa. Crebra prodigia. Lepidæ mors indicta. Claudius adversa valetudine corripitur. Agrippina, occasionis propera, infuso boletis veneno eum interimit. Britannico Agrippinæ blanditiis eluso, Nero Imperator consalutatur. Claudio cœlestes honores decernuntur. Hæc gesta annis sex,

C. Pompeio Longino Gallo, Q. Veranio Coss.
C. Antistio Vetere, M. Suillio Nerviliano Coss.
Ti. Claudio Cæsare V, Ser. Cornelio Orphito Coss.
P. Cornelio Sylla Fausto, L. Salvio Othone Titiano Coss.
Decimo Junio Silano, Quinto Haterio Antonino Coss.
M. Asinio Marcello, Manio Acilio Aviola Coss.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER DUODECIMUS.

I. Cæde Messalinæ convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio cælibis vitæ intoleranti, et conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminæ exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii consularis filiam, et Juliam Agrippinam, Germanico genitam: huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant: at Ælia Petina, e familia Tuberonum, Narcisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc, ut quemque suadentium audierat, promptus, discordantes in consilium vocat, ac « promere « sententiam, et adjicere rationes » jubet.

II. Narcissus « vetus matrimonium, familiam

« communem » (nam Antonia ex Petina erat), « nihil in penatibus ejus novum » disserebat, « si « sueta conjunx rediret, haud quaquam noverca- « libus odiis usura in Britannicum et Octaviam, « proxima suis pignora. » Callistus « improbatam « longo discidio, ac, si rursus adsumeretur, eo ipso « superbam; longeque rectius Lolliam induci, quan- « do nullós liberos genuisset, vacuam æmulatione, « et privignis parentis loco futuram. » At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod « Germanici « nepotem secum traheret, dignum prorsus impe- « ratoria fortuna; stirpem nobilem, et familiæ « Claudiæ quæ posteros conjungeret; nec femina, « expertæ fecunditatis, integra juventa, claritudi- « nem Cæsarum aliam in domum ferret. »

III. Prævaluere hæc, adjuta Agrippinæ inlecebris; quæ ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando, pellicit patruum, ut prælata ceteris, et nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur. Nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ahenobarbo genuerat, et Octaviæ, Cæsaris filiæ, moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Cæsar; juvenemque et alia clarum, insigni triumphalium, et gladiatorii muneris ma-

gnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non judicium, non odium erat, nisi indita et jussa.

IV. Igitur Vitellius, nomine censoris serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinæ pararet, consiliis ejus implicari, serere crimina in Silanum, cui sane decora et procax soror, Junia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus fuerat : hinc initium accusationis, fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit : et præbebat Cæsar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiæ promptior. At Silanus, insidiarum nescius, ac forte eo anno prætor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito, simul adfinitatem Claudius diremit, adactusque Silanus ejurare magistratum, et reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus est.

V. C. Pompeio, Q. Veranio consulibus, pactum inter Claudium et Agrippinam matrimonium. Jam fama, jam amore inlicito firmabatur, nec dum celebrare solemnia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ. Quin et incestum, ac, si sperneretur, ne in malum publi-

cum erumperet, metuebatur. Nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percunctatusque Cæsarem, « an jussis populi, an auctoritati senatûs cederet? » ubi ille « unum se civium, et consensui imparem » respondit, « opperiri intra palatium » jubet : ipse curiam ingreditur, summamque rempublicam agi obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, orditurque : « Gravissimos principis labores, quîs orbem « terræ capessat, egere adminiculis, ut, domestica « cura vacuus, in commune consulat : quod porro « honestius censoriæ mentis levamen, quam adsumere conjugem prosperis dubiisque sociam? cui « cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat; « non luxui, aut voluptatibus adsuefactus, sed qui « prima ab juventa legibus obtemperavisset. »

VI. Postquam hæc favorabili oratione præmisit, multaque patrum assentatio sequebatur; capto rursus initio, « Quando maritandum principem « cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignem. Nec diu « anquirendum, quin Agrippina claritudine generis « anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum; « et congruere artes honestas. Id vero egregium, « quod, provisu deûm, vidua jungeretur principi,

« sua tantum matrimonia experto : audivisse a pa« rentibus, vidisse ipsos, arripi conjuges ad libita « Cæsarum : procul id a præsenti modestia : statue« retur immo documentum, quo uxorem Imperator « acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias « conjugia, sed aliis gentibus solemnia, neque lege « ulla prohibita. Et sobrinarum diu ignorata, tem« pore addito percrebuisse : morem accommodari « prout conducat; et fore hoc quoque in his, quæ « mox usurpentur. »

VII. Haud defuere qui certatim, « si cunctare« tur Cæsar, vi acturos » testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, « popu« lumque romanum eadem rogare » clamitat. Nec Claudius ultra exspectato, obvium apud forum præbet se gratantibus; senatumque ingressus, « decre« tum postulat, quo justæ inter patruos fratrumque « filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur. » Neque tamen repertus est, nisi unus talis matrimonii cupitor, T. Alledius Severus, eques romanus, quem plerique Agrippinæ gratia impulsum ferebant. Versa ex eo civitas, et cuncta feminæ obediebant, non per lasciviam, ut Messalinæ, rebus romanis inludenti. Adductum, et quasi virile, servitium. Palam severitas, ac sæpius superbia :

nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret: cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur.

VIII. Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit: sive eo usque spem vitæ produxerat; seu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina, soror ejus, Italia pulsa est. Addidit Claudius, « sacra ex « legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianæ « per pontifices danda: » irridentibus cunctis, quod pœnæ procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilii pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum ejus; utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, et consiliis ejusdem ad spem dominationis uterentur: quia Seneca fidus in Agrippinam, memoria beneficii, et infensus Claudio, dolore injuriæ, credebatur.

IX. Placitum dehinc non ultra cunctari: sed designatum consulem, Memmium Pollionem, ingentibus promissis inducit, sententiam expromere, qua oraretur Claudius, « despondere Octaviam Do« mitio: » quod ætati utriusque non absurdum, et majora patefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censet: despondeturque

Octavia; ac, super priorem necessitudinem, sponsus jam et gener Domitius æquari Britannico, studiis matris, et arte eorum, quîs ob accusatam Messalinam ultio ex filio timebatur.

X. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, ut retuli, Meherdaten missi, senatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: « Non se fœderis ignaros, nec defectione a familia « Arsacidarum venire; sed filium Vononis, nepo« tem Phraatis, accedere adversus dominationem « Gotarzis, nobilitati plebique juxta intolerandam. « Jam fratres, jam propinquos, jam longius sitos, « cædibus exhaustos: adjici conjuges gravidas, li« beros parvos, dum socors domi, bellis infaustus, « ignaviam sævitia tegat. Veterem sibi ac publice « cœptam nobiscum amicitiam; et subveniendum « sociis, virium æmulis, cedentibusque per reve« rentiam. Ideo regum obsides liberos dari, ut si « domestici imperii tædeat, sit regressus ad prin« cipem patresque, quorum moribus adsuefactus « rex melior adscisceretur. »

XI. Ubi hæc atque talia dissertavere, incipit orationem Cæsar « de fastigio romano, Parthorumque « obsequiis: « seque divo Augusto adæquabat; « pe« titum ab eo regem » referens, omissa Tiberii me-

moria, quamquam is quoque miserat. Additque præcepta (etenim aderat Meherdates) « ut non « dominationem et servos, sed rectorem et cives « cogitaret; clementiamque ac justitiam, quanto « ignara barbaris, tanto toleratiora capesseret. » Hinc versus ad legatos, extollit laudibus « alumnum « urbis, spectatæ ad id modestiæ; ac tamen ferenda « regum ingenia, neque usui crebras mutationes: « rem romanam huc satietate gloriæ provectam, « ut externis quoque gentibus quietem velit. » Datum post hæc C. Cassio, qui Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis.

XII. Ea tempestate Cassius ceteros præminebat peritia legum: nam militares artes per otium ignotæ, industriosque aut ignavos pax in æquo tenet. Attamen, quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura, provisu, perinde agere, ac si hostis ingrueret. Ita dignum majoribus suis, et familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, postquam inlustres Parthi, rexque Arabum Abgarus advenerat; monet Meherdaten, « barbarorum impetus acres,

« cunctatione languescere, aut in perfidiam muta- « ri : itaque urgeret cœpta. » Quod spretum fraude Abgari, qui juvenem ignarum, et summam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud oppidum Edessam. Et vocante Carrhene, « promptasque res » ostentante, « si citi advenissent, » non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat.

XIII. Exin nivibus et montibus fessi, postquam campos propinquabant, copiis Carrhenis adjunguntur. Transmissoque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum rex Izates societatem Meherdatis palam induerat : in Gotarzen per occulta et magis fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos, vetustissima sedes Assyriæ, et Arbela, castellum insigne fama, quod postremo inter Darium atque Alexandrum prœlio Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem, cui nomen *Sambulos*, vota diis loci suscipiebat, præcipua religione Herculi : qui, tempore stato, per quietem monet sacerdotes, « ut, templum juxta, equos ve- « natui adornatos sistant. » Equi, ubi pharetras telis onustas accepere, per saltus vagi, nocte de-

mum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rursus deus, qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat: reperiunturque fusæ passim feræ.

XIV. Ceterum Gotarzes, nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti; et quamquam per insectationes et nuntios ad prœlium vocaretur, nectere moras, locos mutare, et, missis corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emercari. Ex quîs Izates Adiabenus, mox Abgarus Arabum cum exercitu abscedunt; levitate gentili, et quia experimentis cognitum est, barbaros malle Roma petere reges, quam habere. At Meherdates, validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta, quod unum reliquum, rem in casum dare, prœlioque experiri statuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque magna cæde, et ambiguo eventu: donec Carrhenem, profligatis obversis, longius evectum integer a tergo globus circumveniret. Tum omni spe perdita, Meherdates promissa Parrhacis, paterni clientis, secutus, dolo ejus vincitur; traditurque victori. Atque ille «non propinquum, neque Arsacis de «gente, sed alienigenam et Romanum» increpans, auribus decisis vivere jubet, ostentui clementiæ suæ, et in nos dehonestamento. Dein Gotarzes mor-

bo obiit, accitusque in regnum Vonones, Medis tum præsidens. Nulla huic prospera, aut adversa, quis memoraretur. Brevi et inglorio imperio perfunctus est: resque Parthorum in filium ejus Vologesen translatæ.

XV. At Mithridates Bosporanus, amissis opibus vagus, posteaquam Didium, ducem romanum, roburque exercitus abisse cognoverat, relictos in novo regno Cotyn juventa rudem, et paucas cohortium cum Julio Aquila, equite romano; spretis utrisque, concire nationes, inlicere perfugas, postremo exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat, imperioque ejus potitur. Quæ ubi cognita, et jam jamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi propriis viribus Aquila et Cotys, quia Zorsines, Siracorum rex, hostilia resumpserat, externas et ipsi gratias quæsivere, missis legatis ad Eunonen, qui Aorsorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam romanam adversus rebellem Mithridaten ostentantibus. Igitur pepigere, « eques« tribus prœliis Eunones certaret; obsidia urbium « Romani capesserent. »

XVI. Tum composito agmine incedunt: cujus frontem et terga, Aorsi; media cohortes, et Bosporani, tutabantur, nostris in armis. Sic pulsus

hostis : ventumque Sozam, oppidum Daudaricæ, quod desertum a Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri, relicto ibi præsidio, visum. Exin in Siracos pergunt. Et transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Uspen, editam loco, et mœnibus ac fossis munitam, nisi quod mœnia non saxo, sed cratibus revinctis, ac media humo, adversum inrumpentes invalida erant : eductæque altiùs turres, facibus atque hastis turbabant obsessos : ac ni prœlium nox diremisset, cœpta patrataque expugnatio eumdem intra diem foret.

XVII. Postero misere legatos, « veniam liberis « corporibus » orantes : « servitii decem millia » offerebant : quod adspernati sunt victores, quia trucidare deditos sævum, tantam multitudinem custodia cingere arduum : ut belli potius jure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cædis. Excidio Uspensium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis, cùm arma, munimenta, impediti, vel eminentes, loci, amnesque et urbes juxta perrumperentur. Igitur Zorsines, diu pensitato Mithridatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret; postquam prævaluit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus romani, quem incruentum et vic-

torem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, præfecto cohortis, et plerisque centurionum interfectis.

XVIII. Interea Mithridates, nullo in armis subsidio, consultat cujus misericordiam experiretur. Frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur. Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa ejus magni penderentur. Ad Eunonen convertit, propriis odiis non infensum, et recens conjuncta nobiscum amicitia, validum. Igitur cultu, vultuque quam maxime ad præsentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque ejus provolutus: « Mithridates, » inquit, « terra mari« que Romanis per tot annos quæsitus, sponte ad« sum. Utere, ut voles, prole magni Achæmenis, « quod mihi solum hostes non abstulerunt. »

XIX. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, et prece haud degenere permotus, adlevat supplicem, laudatque « quod gentem Aorsorum, « quod suam dexteram petendæ veniæ delegerit. « Simul legatos literasque ad Cæsarem in hunc modum mittit: « Populi romani imperatoribus, magna« rumque nationum regibus, primam ex similitudine

« fortunæ amicitiam ; sibi et Claudio, etiam com« munionem victoriæ esse. Bellorum egregios fines, « quotiens ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo « nihil ereptum. Pro Mithridate quando gravius « mereretur, non potentiam, non regnum precari; « sed ne triumpharetur, neve pœnas capite expen« deret. »

XX. At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis, rectius foret. Huc dolor injuriarum, et libido vindictæ adigebat. Sed disserebatur contra : « Suscipi bellum avio itinere, « importuoso mari : ad hoc reges feroces; vagos po« pulos ; solum frugum egens : tum tædium ex mo« ra, pericula ex properantia ; modicam victoribus « laudem, ac multum infamiæ, si pellerentur : quin « arriperet oblata, et servaret exsulem : cui inopi « quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fo« re. » His permotus, scripsit Eunoni, « meritum « quidem novissima exempla Mithridaten, nec sibi « vim ad exsequendum deesse : verum ita majori« bus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta « beneficentia adversus supplices utendum : nam « triumphos de populis regnisque integris adquiri. »

XXI. Traditus post hoc Mithridates, vectusque

Romam per Junium Cilonem, procuratorem Ponti, feroc[illegible]s, quam pro fortuna disseruisse apud Cæsarem ferebatur. Elataque vox ejus in vulgum hisce verbis : « Non sum remissus ad te, sed reversus : vel, si non credis, dimitte, et quære : » vultu quoque interrito permansit, cum rostra juxta, custodibus circumdatus, visui populo præberetur. Consularia insignia Ciloni, Aquilæ prætoria decernuntur.

XXII. Iisdem consulibus, atrox odii Agrippina, ac Lolliæ infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset, molitur crimina, et accusatorem, qui objiceret « Chaldæos, magos, interrogatumque « Apollinis Clarii simulacrum super nuptiis Imperatoris. » Exin Claudius, inauditâ reâ, multa de claritudine ejus apud senatum præfatus, « sorore « L. Volusii genitam, majorem ei patruum Cottam « Messalinum esse, Memmio quondam Regulo nuptam » (nam de C. Cæsaris nuptiis consulto reticebat); addidit « perniciosa in rempublicam consilia, et materiem sceleri detrahendam. Proin, « publicatis bonis, cederet Italia. » Ita quinquagies sestertiûm ex opibus immensis exsuli relictum. Et Calpurnia, inlustris femina, pervertitur, quia formam ejus laudaverat Princeps, nulla libidine, sed

fortuito sermone : unde vis Agrippinæ citra ultima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem adigeretur. Damnatus et lege repetundarum Cadius Rufus, accusantibus Bithynis.

XXIII. Galliæ Narbonensi, ob egregiam in patres reverentiam datum, « ut senatoribus ejus provinciæ, non exquisita principis sententia, jure « quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret. » Ituræique et Judæi, defunctis regibus Sohemo atque Agrippa, provinciæ Syriæ additi. Salutis augurium, quinque et viginti annis omissum, repeti, ac deinde continuari placitum. Et pomerium urbis auxit Cæsar more prisco; quo iis qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi L. Sulla, et divus Augustus.

XXIV. Regum in eo ambitio, vel gloria, varie vulgata. Sed initium condendi, et quod pomerium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur a foro boario, ubi æreum tauri simulacrum adspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interjecti lapides, per ima montis Palatini ad aram

Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium, forumque Romanum. Capitolium non a Romulo, sed a T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomerium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu, et publicis actis perscriptum.

XXV. C. Antistio, M. Suillio consulibus, adoptio in Domitium, auctoritate Pallantis, festinatur: qui obstrictus Agrippinæ, ut conciliator nuptiarum, et mox stupro ejus inligatus, stimulabat Claudium, « consuleret reipublicæ, Britannici pue« ritiam robore circumdaret. Sic apud divum Au« gustum, quamquam nepotibus subnixum, vi« guisse privignos : a Tiberio, super propriam « stirpem, Germanicum adsumptum. Se quoque ac« cingeret juvene, partem curarum capessituro. » His evictus, biennio majorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eumdem, quem a liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Clauso continuos duravisse.

XXVI. Ceterum actæ principi grates, exquisitiore in Domitium adulatione : rogataque lex, qua « in familiam Claudiam et nomen Neronis transi-

« ret. » Augetur et Agrippina cognomento *Augustæ:* quibus patratis, nemo adeo expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ mœror adficeret: desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis, intempestiva novercæ officia in ludibria vertebat, intelligens falsi. Neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt: sive verum; seu periculis commendatus, retinuit famam sine experimento.

XXVII. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac forte acciderat, ut eam gentem, Rheno transgressam, avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum, adventu Cattorum, latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius, legatus, auxiliares Vangionas ac Nemetas, addito equite alario, monuit, « ut anteirent populatores, vel dilapsis improvisi « circumfunderentur. » Et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui lævum iter petiverant, recens reversos, prædaque per luxum usos, et somno graves circumvenere. Aucta lætitia, quod quosdam e clade Variana, post quadragesimum annum, servitio exemerant.

XXVIII. At qui dextris et propioribus compendiis ierant, obvio hosti, et aciem auso, plus cladis faciunt. Et præda famaque onusti, ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Catti cupidine ulciscendi casum pugnæ præberent. Illi metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quîs æternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem et obsides misere : decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quîs carminum gloria præcellit.

XXIX. Per idem tempus Vannius, Suevis a Druso Cæsare impositus, pellitur regno, prima imperii ætate clarus, acceptusque popularibus : mox diuturnitate in superbiam mutans, et odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Auctores fuere Vibillius, Hermundurorum rex, et Vangio ac Sido, sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tutum Vannio perfugium promittens, si pelleretur; scripsitque P. Atellio Histro, qui Pannoniam præsidebat, « legionem, ipsaque e provin-« cia lecta auxilia, pro ripa componeret, subsidio « victis, et terrorem adversus victores, ne fortuna « elati, nostram quoque pacem turbarent » : nam

vis innumera, Lygii, aliæque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius XXX per annos prædationibus et vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Jazygibus erat, impar multitudini hostium : eoque castellis sese defensare, bellumque ducere statuerat.

XXX. SED Jazyges, obsidionis impatientes, et proximos per campos vagi, necessitudinem pugnæ attulere, quia Lygius Hermundurusque illic ingruerant. Igitur degressus castellis Vannius, funditur prœlio : quamquam rebus adversis laudatus, « quod et pugnam manu capessiit, et corpore adverso vulnera excepit. » Ceterum ad classem, in Danubio opperientem, perfugit. Secuti mox clientes, et acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se partivere, egregia adversus nos fide : subjectis, suone, an servitii ingenio, dum adipiscerentur dominationes, multa caritate, et majore odio, postquam adepti sunt.

XXXI. AT in Britannia P. Ostorium, proprætorem, turbidæ res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius, quod novum ducem, exercitu ignoto, et cœpta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit : et

cæsis qui restiterant, disjectos consectatus, ne rursus conglobarentur, infensaque et infida pax non duci, non militi, requiem permitteret, detrahere arma suspectis, cinctosque castris Antonam et Sabrinam, fluvios, cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec prœliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant : hisque auctoribus, circumjectæ nationes locum pugnæ delegere, septum agresti aggere, et aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, et distributis cohortibus, turmas quoque, peditum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, et obseptis effugiis, multa et clara facinora fecere. Qua pugna filius legati, M. Ostorius, servati civis decus meruit.

XXXII. Ceterum clade Icenorum compositi, qui bellum inter et pacem dubitabant; et ductus in Cangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim actæ : non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Jam ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam adspectat; cum ortæ apud Brigantas discordiæ retraxere du-

cem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis, qui arma cœptabant, interfectis, in reliquos data venia, resedere. Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, colonia Camulodunum valida veteranorum manu deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles, et imbuendis sociis ad officia legum.

XXXIII. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam, Caractaci viribus confisos: quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores præmineret. Sed tum astu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas; additisque, qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur: sumpto ad prœlium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna, et suis in melius essent. Tunc montibus arduis, et si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: et præfluebat amnis vado incerto, catervaque majorum pro munimentis constiterant.

XXXIV. Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accen-

denda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, « illum diem, illam « aciem » testabatur, « aut reciperandæ libertatis, « aut servitutis æternæ initium fore : vocabatque « nomina majorum, qui dictatorem Cæsarem pe- « pulissent : quorum virtute vacui a securibus et « tributis, intemerata conjugum et liberorum cor- « pora retinerent. » Hæc atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, « non telis, non vulneribus cessuros. »

XXXV. Obstupefecit ea alacritas ducem romanum : simul objectus amnis, additum vallum, imminentia juga, nihil nisi atrox, et propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poscere, « cuncta virtute expugnabilia » clamitare; præfectique ac tribuni paria disserentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectis, quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit infensos, amnemque haud difficulter evadit. Ubi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, et pleræque cædes oriebantur. Posteaquam, facta testudine, rudes et informes saxorum compages distractæ, parque cominus acies, decedere barbari in juga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles : illi, telis ad-

sultantes; hi, conferto gradu; turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: et si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verterent, spathis et hastis auxiliarium sternebantur: clara ea victoria fuit, captaque uxore et filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti.

XXXVI. Ipse (ut ferme intuta sunt adversa) cum fidem Cartismanduæ, reginæ Brigantum, petivisset, vinctus ac victoribus traditus est, nono post anno, quam bellum in Britannia cœptum. Unde fama ejus evecta insulas, et proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille, tot per annos, opes nostras sprevisset. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat. Et Cæsar, dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe, ut ad insigne spectaculum, populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes, campo qui castra præjacet. Tum, incedentibus regiis clientelis, phaleræ torquesque, quæque externis bellis quæsierat, traducta; mox fratres, et conjunx, et filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu. At non Caractacus, aut vultu demisso,

aut verbis, misericordiam requirens, ubi tribunali adstitit, in hunc modum locutus est.

XXXVII. « Si quanta nobilitas et fortuna mihi « fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, « amicus potius in hanc urbem, quam captus ve« nissem : neque dedignatus esses claris majoribus « ortum, pluribus gentibus imperitantem, fœdere « pacis accipere. Præsens sors mea, ut mihi infor« mis, sic tibi magnifica est. habui equos, viros, « arma, opes : quid mirum, si hæc invitus amisi? « Non, si vos omnibus imperitare vultis, sequitur « ut omnes servitutem accipiant. Si statim deditus « traderer; neque mea fortuna, neque tua gloria « inclaruisset. Supplicium meî oblivio sequetur : « at si incolumem servaveris, æternum exemplar « clementiæ ero. » Ad ea Cæsar veniam ipsique, et conjugi, et fratribus, tribuit. Atque illi, vinclis absoluti, Agrippinam quoque, haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem, quibus principem, laudibus gratibusque venerati sunt. Novum sane, et moribus veterum insolitum, feminam signis romanis præsidere. Ipsa semet parti a majoribus suis imperii sociam ferebat.

XXXVIII. Vocati posthac patres, multa et ma-

gnifica super captivitate Caractaci disseruere : « Neque minus id clarum, quam cum Siphacem P. Scipio, Persen L. Paullus, et si qui alii vinctos reges populo romano ostendere. » Censentur « Ostorio triumphi insignia, » prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis : sive, quod, amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; sive hostes, miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum, et legionarias cohortes, exstruendis apud Siluras præsidiis relictas, circumfundunt. Ac ni cito vicis et castellis proximis subventum foret, copiæ tum occidione occubuissent. Præfectus tamen, et octo centuriones, ac promptissimus quisque manipulus cecidere : nec multo post pabulantes nostros, missasque ad subsidium turmas profligant.

XXXIX. Tum Ostorius cohortes expeditas exposuit : nec ideo fugam sistebat, ni legiones prœlium excepissent. Earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prælia, et sæpius in modum latrocinii : per saltus, per paludes; ut cuique sors, aut virtus : temere, proviso; ob iram, ob prædam; jussu, et aliquando ignaris ducibus : ac præcipua Silurum pervicacia, quos accendebat

vulgata imperatoris romani vox : « ut quondam « Sugambri excisi, et in Gallias trajecti forent, ita « Silurum nomen penitus exstinguendum. « Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia præfectorum incautius populantes, intercepere. Spoliaque et captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cum tædio curarum fessus Ostorius, concessit vita, lætis hostibus, tamquam ducem haud spernendum, etsi non prœlium, at certe bellum, absumpsisset.

XL. At Cæsar, cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat : auctaque et apud hostes ejus rei fama, quo venientem ducem exterrerent; atque illo augente audita, ut major laus compositis, vel si duravissent, venia justior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, lateque persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venusius, e Jugantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu, et romanis armis defensus, cum Cartismanduam reginam matrimonio teneret, mox orto discidio, et statim bello, etiam adversus nos hos-

tilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus fratrem ac propinquos Venusii intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminæ imperio subderentur : valida et lecta armis juventus regnum ejus invadunt : quod nobis prævisum, et missæ auxilio cohortes acre prœlium fecere, cujus initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari eventu pugnatum a legione, cui Cesius Nasica præerat. Nam Didius, senectute gravis, et multa copia honorum, per ministros agere, et arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam a duobus Ostorio Didioque proprætoribus plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa haud perinde ad memoriam suî valerent. Ad temporum ordinem redeo.

XLI. Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orphito consulibus, virilis toga Neroni maturata, quo capessendæ reipublicæ habilis videretur. Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, « ut vicesimo « ætatis anno consulatum Nero iniret; atque interim designatus, proconsulare imperium extra urbem haberet, ac *princeps juventutis* appellaretur. » Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro Circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta,

Nero triumphalium veste transvecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu; ac perinde fortunam utriusque præsumeret. Simul, qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis, et alii per speciem honoris : etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur, tali occasione. Obvii inter se, Nero *Britannicum* nomine, ille *Domitium*, salutavere. Quod, ut discordiæ initium, Agrippina multo questu, ad maritum defert : « sperni » quippe « adoptionem; quæque censuerint patres, « jusserit populus, intra penates abrogari : ac nisi « pravitas tam infensa docentium arceatur, erup- « tura in publicam perniciem. » Commotus his, quasi criminibus, Claudius, optimum quemque educatorem filii exsilio ac morte adficit; datosque a noverca, custodiæ ejus imponit.

XLII. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta, et Rufius Crispinus, quos Messalinæ memores, et liberis ejus devinctos credebat. Igitur « distrahi cohortes ambitu duorum, et, si ab « uno regerentur, intentiorem fore disciplinam » adseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium, egregiæ militaris famæ, gna-

rum tamen cujus sponte præficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius; carpento Capitolium ingredi, qui mos, sacerdotibus et sacris antiquitus concessus, venerationem augebat feminæ, quam imperatore genitam, sororem ejus qui rerum potitus sit, et conjugem, et matrem fuisse, unicum ad hunc diem exemplum est. Inter quæ præcipuus propugnator ejus Vitellius, validissima gratia, ætate extrema (adeo incertæ sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Junio Lupo senatore. Is crimina majestatis, et cupidinem imperii objectabat. Præbuissetque aures Cæsar, nisi Agrippinæ minis magis, quam precibus, mutatus esset, ut accusatori aqua atque igne interdiceret: hactenus Vitellius voluerat.

XLIII. Multa eo anno prodigia evenere. Insessum diris avibus Capitolium: crebris terræ motibus prorutæ domus: ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi, invalidus quisque obtriti. Frugum quoque egestas, et orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus; sed jura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos perrupit. Quindecim dierum alimenta urbi non amplius su-

perfuisse constitit : magnaque deûm benignitate, et modestia hiemis, rebus extremis subventum. At hercule olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabant : nec nunc infecunditate laboratur; sed Africam potius, et Ægyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi romani permissa est.

XLIV. Eodem anno bellum inter Armenios Iberosque exortum, Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se motuum causa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice Græca, concessu fratrum regnum adeptus. Iberos Pharasmanes vetusta possessione, Armenios frater ejus Mithridates obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius nomine Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, et patrias artes edoctus, claraque inter accolas fama. Is « modicum Iberiæ regnum senecta patris detineri » ferocius crebriusque jactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes juvenem potentiæ promptæ, et studio popularium accinctum, vergentibus jam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, et « Armeniam » ostentare, « pulsis Parthis, datam Mithridati a semet » memorando : sed « vim differendam, et potiorem dolum, quo

incautum opprimerent.» Ita Rhadamistus, simulata adversus patrem discordia, tamquam novercæ odiis impar, pergit ad patruum : multaque ab eo comiate in speciem liberûm cultus, primores Armeniorum ad res novas inlicit, ignaro et ornante insuper Mithridate.

XLV. Reconciliationis specie adsumpta, regressus ad patrem, « quæ fraude confici potuerint, « prompta » nuntiat, « cetera armis exsequenda. » Interim Pharasmanes belli causas confingit : « prœ-« lianti sibi adversus regem Albanorum, et Roma-« nos auxilio vocanti fratrem adversatum; eamque « injuriam excidio ipsius ultum iturum. » Simul magnas copias filio tradidit. Ille inruptione subita territum, exutumque campis Mithridaten, compulit in castellum Gorneas, tutum loco, ac præsidio militum, quîs Cælius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta et astus oppugnationum. At nobis ea pars militiæ maxime gnara est. Ita Rhadamistus frustra, vel cum damno, tentatis munitionibus, obsidium incipit. Et cum vis negligeretur, avaritiam præfecti emercatur, obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia, donum populi romani, scelere et pecunia verterentur. Postremo, quia mul-

titudinem hostium Pollio, jussa patris Rhadamistus, obtendebant, pactus inducias, abscedit; ut, nisi Pharasmanen bello absterruisset, C. Ummidium Quadratum, præsidem Syriæ, doceret, quo in statu Armeniæ forent.

XLVI. Digressu centurionis, velut custode, exsolutus præfectus, hortari Mithridaten ad sanciendum fœdus; « conjunctionem fratrum, ac priorem « ætate Pharasmanen, et cetera necessitudinum no« mina » referens, « quod filiam ejus in matrimo« nio haberet; quod ipse Rhadamisto socer esset. « Non abnuere pacem Iberos, quamquam in tem« pore validiores; et satis cognitam Armeniorum « perfidiam : nec aliud præsidii, quam castellum « commeatu egenum ; ne dubitaret armis incruen« tas conditiones malle. » Cunctante ad ea Mithridate, et suspectis præfecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanen pervadit; « utque Iberi obsidio decedant, » expostulat. Ille propalam incerta, et sæpius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, « oppugnationem quoquo modo celerare. » Augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione impellit milites, ut « pacem » flagitarent, « seque

« præsidio abituros » minitarentur. Qua necessitate, Mithridates diem locumque fœderi accepit, castelloque egreditur.

XLVII. Ac primo Rhadamistus in amplexus ejus effusus, simulare obsequium, « socerum » ac « parentem » appellare. Adjicit jusjurandum, « non « ferro, non veneno vim allaturum : » simul in lucum propinquum trahit, « provisum illic sacri« ficium imperatum » dictitans, « ut diis testibus « pax firmaretur. » Mos est regibus, quotiens in societatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque præstringere : mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt : id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc, qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, genua Mithridatis invadit, ipsumque prosternit : simulque concursu plurimi injiciuntur catenæ; ac compede, quod dedecorum barbaris, trahebatur. Moxque vulgus, duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contra, qui tantam fortunæ commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis liberis conjunx, cuncta lamentatione complebat. Diversis et contectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis jussa exquirerentur.

Illi cupido regni fratre et filia potior, animusque sceleribus paratus : visui tamen consuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamistus, quasi jurisjurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem et patruum expromit ; sed projectos in humum, et veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod cædibus parentum inlacrymaverant, trucidati sunt.

XLVIII. At Quadratus cognoscens proditum Mithridaten, et regnum ab interfectoribus obtineri, vocat consilium, docet acta, et an ulcisceretur consultat. Paucis decus publicum curæ : plures tuta disserunt. « Omne scelus externum cum lætitia ha« bendum. Semina etiam odiorum jacienda, ut sæpe « principes romani eamdem Armeniam specie lar« gitionis, turbandis barbarorum animis præbue« rint. Potiretur Rhadamistus male partis, dum in« visus, infamis ; quando id magis ex usu, quam si « cum gloria adeptus foret. » In hanc sententiam itum. Ne tamen annuisse facinori viderentur, et diversa Cæsar præciperet, missi ad Pharasmanen nuntii, ut abscederet a finibus Armeniis, filiumque abstraheret.

XLIX. Erat Cappadociæ procurator Julius Pelignus, ignavi animi, et deridiculo corporis juxta

despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. Is Pelignus, auxiliis provincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis, quam hostes, prædatur, abscessu suorum, et incursantibus barbaris, præsidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque ejus evictus, ultro « regium insigne sumere » cohortatur; sumentique adest auctor et satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno conjectarentur, Helvidius Priscus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus, moderatione plura, quam vi, composuerat; cum « redire in Syriam » jubetur, « ne initium belli adversus Parthos exsisteret. »

L. Nam Vologeses casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam a majoribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridaten deducere in regnum parat; ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Iberi: urbesque Armeniorum Artaxata et Tigranocerta jugum accepere. Deinde atrox hiems, seu parum provisi commeatus, et orta ex utroque tabes, perpellunt Vologe-

sen omittere præsentia : vacuamque rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculentior quam antea, tamquam adversus defectores, et in tempore rebellaturos. Atque illi quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt, armisque regiam circumveniunt.

LI. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quam pernicitas equorum, quîs seque et conjugem abstulit. Sed conjunx gravida, primam utcumque fugam ob metum hostilem, et mariti caritatem, toleravit. Post festinatione continua, ubi quati uterus, et viscera vibrantur, orare « ut morte honesta con« tumeliis captivitatis eximeretur. » Ille primo amplecti, adlevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore æger, ne quis relicta potiretur. Postremo, violentia amoris, et facinorum non rudis, destringit acinacem, vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. Ipse præceps Iberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuvie, spirantem, ac vitæ manifestam, advertere pastores; et dignitate formæ haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine et casu, in urbem Artaxata ferunt: unde publica cura deducta

ad Tiridaten, comiterque excepta, cultu regio habita est.

LII. FAUSTO Sulla, Salvio Othone consulibus, Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi « finem « principis per Chaldæos scrutaretur : » adnectebatur crimini « Junia, mater ejus, » ut « casus prioris » (nam relegata erat) « impatiens. » Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam moverat. Idque ad clementiam trahebat Cæsar, quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit : morte fortuita, an per venenum exstinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. « De mathematicis Italia pellendis » factum senatusconsultum, atrox et irritum. Laudati dehinc oratione principis, « qui ob angustias fami« liares ordine senatorio sponte cederent, » motique « qui remanendo impudentiam paupertati adjice« rent. »

LIII. INTER quæ refertur ad patres « de pœna fe« minarum, quæ servis conjungerentur. » Statuiturque « ut, ignaro domino, ad id prolapsa, in « servitute ; sin consensisset, pro liberta habere« tur. » Pallanti, quem « repertorem ejus relationis » ediderat Cæsar, « prætoria insignia, et centies quin« quagies sestertiûm » censuit consul designatus Ba-

rea Soranus : additum a Scipione Cornelio, « grates « publice agendas, quod regibus Arcadiæ ortus, « veterrimam nobilitatem usui publico postpone- « ret, seque inter ministros principis haberi sine- « ret. » Adseveravit Claudius, « contentum honore « Pallantem, intra priorem paupertatem subsiste- « re. » Et fixum est ære publico senatusconsultum, quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur.

LIV. At non frater ejus, cognomento *Felix*, pari moderatione agebat, jam pridem Judææ impositus, et cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sane præbuerant Judæi speciem motus, orta seditione, postquam, cognita cæde ejus, haud obtemperatum esset : manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur : ita divisis, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent, discordes olim, et tum contemptu regentium minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, et aliquando prœliis congredi, spoliaque et prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari, mox gliscente

pernicie, cum arma militum interjecissent, cæsi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus, Syriæ rector, subvenisset. Nec diu adversus Judæos, qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent: Cumanus et Felix cunctationem adferebant, quia Claudius, causis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter judices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur. Damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus; et quies provinciæ reddita.

LV. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, sæpe et alias commotæ, tunc Trosobore duce, montes asperos castris cepere. Atque inde decursu in litora aut urbes, vim cultoribus et oppidanis, ac plerumque in mercatores et navicularios audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis, et missi e Syria in subsidium equites, cum præfecto Curtio Severo, turbantur; quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre prœlium haud patiebantur. Dein rex ejus oræ Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in ducem, cum barbaro-

rum copias dissociasset, Trosobore paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia composuit.

LVI. Sub idem tempus, inter lacum Fucinum amnemque Lirin, perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus viseretur, lacu in ipso navale prœlium adornatur; ut quondam Augustus, structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis, et minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque, et undeviginti hominum millia armavit; cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent: ac tamen spatium amplexus, ad vim remigii, gubernantium artes, impetusque navium, et prœlio solita. In ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quis catapultæ balistæque tenderentur. Reliqua lacus, classiarii tectis navibus obtinebant. Ripas et colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera complevit, proximis e municipiis, et alii urbe ex ipsa, visendi cupidine, aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata præsedere. Pugnatum, quamquam inter sontes, fortium virorum animo: ac post multum vulnerum, occidioni exempti sunt.

LVII. Sed perfecto spectaculo, apertum aqua-

rum iter. Incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interjecto, altius effossi specus; et contrahendæ rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin et convivium effluvio lacus appositum magna formidine cunctos adfecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut fragore et sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis usa, ministrum operis Narcissum incusat « cupidinis ac prædarum. » Nec ille reticet, « impotentiam muliebrem, nimiasque spes ejus » arguens.

LVIII. D. Junio, Q. Haterio consulibus, sedecim annos natus Nero Octaviam, Cæsaris filiam, in matrimonium accepit. Utque studiis honestis, et eloquentiæ gloria nitesceret; causa Iliensium suscepta, « Romanum Troja demissum, et Juliæ stir- « pis auctorem Æneam, » aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, perpetrat « ut « Ilienses omni publico munere solverentur. » Eodem oratore, Bononiensi coloniæ igni haustæ subventum, centies sestertii largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe, aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deli-

querant : tributumque Apamensibus, terræ motu convulsis, in quinquennium remissum.

LIX. At Claudius sævissima quæque promere adigebatur ejusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum, opibus inlustrem, hortis ejus inhians, pervertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri, Africam imperio proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca « repetundarum cri- « mina, » ceterum « magicas superstitiones » objectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem, indignasque sordes perpessus, vim vitæ suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est : quod patres odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ pervicere.

LX. Eodem anno sæpius audita vox principis, « parem vim rerum habendam a procuratoribus « suis judicatarum, ac si ipse statuisset. » Ac ne fortuito prolapsus videretur, senatus quoque consulto cautum plenius, quam antea, et uberius. Nam divus Augustus, « apud equestres, qui Ægypto præ- « siderent, lege agi, decretaque eorum proinde ha- « beri » jusserat, « ac si magistratus romani consti- « tuissent : » mox alias per provincias, et in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim a prætoribus noscebantur. Claudius omne jus tradidit, de quo to-

tiens seditione, aut armis, certatum, cum Semproniis rogationibus equester ordo in possessione judiciorum locaretur; aut rursum Serviliæ leges senatui judicia redderent: Mariusque et Sulla olim de eo vel præcipue bellarent. Sed tunc ordinum diversa studia: et quæ vicerant, publice valebant. C. Oppius et Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potuere conditiones pacis et arbitria belli tractare. Matios posthac, et Vedios, et cetera equitum romanorum prævalida nomina, referre nihil attinuerit; cum Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, sibique et legibus adæquaverit.

LXI. Retulit dein « de immunitate Cois tri« buenda. » Multaque « super antiquitate eorum » memoravit: « Argivos, vel Cœum Latonæ paren« tem, vetustissimos insulæ cultores: mox adventu « Æsculapii artem medendi inlatam, maximeque « inter posteros ejus celebrem fuisse, » nomina singulorum referens, et quibus quisque ætatibus viguissent. Quin etiam dixit « Xenophontem, cujus « scientia ipse uteretur, eadem familia ortum: pre« cibusque ejus dandum, ut omni tributo vacui in « posterum Coi, sacram et tantum dei ministram « insulam colerent. » Neque dubium habetur, multa « eorumdem in populum romanum merita, socias-

que victorias potuisse tradi. Sed Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adjumentis velavit.

LXII. At Byzantii, data dicendi copia, cum « magnitudinem onerum » apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere; orsi « a fœdere, quod « nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus ad« versus regem Macedonum, cui ut degeneri, Pseu« dophilippi vocabulum impositum. » « Missas » posthac « copias in Antiochum, Persen, Aristoni« cum, et piratico bello adjutum Antonium; » memorabant « quæque Sullæ, aut Lucullo, aut Pom« peio obtulissent. » Mox « recentia in Cæsares « merita, quando ea loca insiderent, quæ trans« meantibus terra marique ducibus exercitibusque, « simul vehendo commeatu opportuna forent. »

LXIII. Namque arctissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa posuere Græci, quibus Pythium Apollinem consulentibus, « ubi conderent urbem, » redditum oraculum est: « quærerent sedem, cæcorum terris adversam. » Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, prævisa locorum utilitate, pejora legissent. Quippe Byzantium fertili solo, fecundoque mari, quia vis piscium innumera Ponto erumpens,

et obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Unde primo quæstuosi et opulenti; post magnitudine onerum urgente, « finem aut modum » orabant, adnitente principe, qui « Thracio Bosporanoque « bello recens fessos juvandosque » retulit. Ita tributa in quinquennium remissa.

LXIV. M. Asinio, Manio Acilio consulibus, mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne cœlesti arsere. Fastigio Capitolii examen apium insedit. Biformes hominum partus: et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta, deminutus omnium magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, et consule, paucos intra menses defunctis. Sed in præcipuo pavore Agrippina vocem Claudii, quam temulentus jecerat, « fatale sibi, ut conjugum fla« gitia ferret, dein puniret, » metuens, agere et celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida, muliebribus causis: quia Lepida, minore Antonia genita, avunculo Augusto, Agrippinæ sobrina prior, ac Cneii, mariti ejus, soror, parem sibi claritudinem credebat: nec forma, ætas, opes multum distabant; et utraque impudica, infamis, violenta,

haud minus vitiis æmulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum; amita potius, an mater, apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis ac largitionibus juvenilem animum devinciebat; truci contra ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.

LXV. Ceterum objecta sunt « quod conjugium « principis devotionibus petivisset, quodque parum « coercitis per Calabriam servorum agminibus pa- « cem Italiæ turbaret. » Ob hæc mors indicta, multum adversante Narcisso, qui, Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, « certam sibi perniciem, seu Britannicus « rerum, seu Nero potiretur. Verum ita de se me- « ritum Cæsarem, ut vitam usui ejus impenderet. « Convictam Messalinam et Silium. Pares iterum « accusandi causas esse, si Nero imperitaret. Bri- « tannico successore, nullum principi meritum : ac « novercæ insidiis domum omnem convelli, majore « flagitio, quam si impudicitiam prioris conjugis « reticuisset : quamquam ne impudicitiam quidem « nunc abesse, Pallante adultero; ne quis ambigat, « decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora « habere. » Hæc atque talia dictitans, amplecti Bri-

tannicum, « robur ætatis quam maturrimum » precari : modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, « adolesceret, patris inimicos depelleret; ma-« tris etiam interfectores ulcisceretur. »

LXVI. In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversâ corripitur, refovendisque viribus mollitie cœli, et salubritate aquarum, Sinnessam pergit. Tum Agrippina, sceleris olim certa, et oblatæ occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit : « ne repentino et præ-« cipiti facinus proderetur; si lentum et tabidum « delegisset, ne admotus supremis Claudius, et do-« lo intellecto, ad amorem filii rediret. » « Exquisi-« tum aliquid » placebat, « quod turbaret mentem, « et mortem differret. » Deligitur artifex talium, vocabulo *Locusta*, nuper veneficii damnata, et diu inter instrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, et explorare gustu solitus.

LXVII. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderent, « infusum « delectabili cibo boletorum venenum; nec vim me-« dicaminis statim intellectam, socordiane Claudii, « an vinolentia. » Simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina, et quando ul-

tima timebantur, spreta præsentium invidia, provisam jam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille tamquam nisus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno inlitam faucibus ejus demisisse creditur; haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio.

LXVIII. Vocabatur interim senatus; votaque pro incolumitate principis consules et sacerdotes nuncupabant, cum jam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Jam primum Agrippina, velut dolore victa, et solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, « veram paterni oris effigiem » appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque, et Octaviam, sorores ejus, attinuit, et cunctos aditus custodiis clauserat; crebroque vulgabat, « ire in melius valetudinem « principis, » quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum ex monitis Chaldæorum adventaret.

LXIX. Tunc medio diei, tertium ante Idus Octobris, foribus palatii repente diductis, comitante Burro, Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adest. Ibi, monente præfecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes, rogitantesque « ubi Bri-

« tannicus esset? » mox, nullo in diversum auctore, quæ offerebantur secuti sunt. Inlatusque castris Nero, et congruentia tempori præfatus, promisso donativo, ad exemplum paternæ largitionis, *Imperator* consalutatur. Sententiam militum secuta patrum consulta : nec dubitatum est apud provincias. Cœlestesque honores Claudio decernuntur, et funeris solemne perinde ac divo Augusto celebratur; æmulante Agrippina proaviæ Liviæ magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus, injuria et invidia animos vulgi turbaret.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI XIII.

SILANUS per dolum Agrippinæ veneno interemptus. Narcissus ad mortem agitur. Burri et Senecæ laus. Censorium Claudii funus: laudatur a principe. Bona Neronis initia; multaque arbitrio senatus constituta. Parthi Armeniam adfectant: quibus Domitius Corbulo opponitur. Delapso Nerone in amorem Actes libertæ, Agrippina infremit; simulque infracta ejus potentia. Pallas cura rerum demovetur. Mox venenum Britannico properatum: festinum ejus funus, proviso ante paratu et modico. Agrippina, Neroni offensior, visa res novas moliri: accusata eo nomine, ultionem in delatores, et præmia amicis obtinet. Silana in exsilium acta. Deferuntur a Pæto Pallas ac Burrus: exsilium accusatori inrogatum. Urbs lustrata. Neronis luxus, et lascivi per noctem discursus. Histriones Italia pulsi. Actum in senatu de fraudibus libertorum, iisque in servitutem revocandis: nihil tamen in commune derogatum. Jus tribunorum et ædilium cohibitum. Ærarii cura varie habita. Damnatur Vipsanius Lenas. Mors L. Volusii. Magistratus, qui provincias obtinerent, ludos edere prohibiti. Dominorum securitati consultum. Pomponia Græcina mariti judicio permissa, et insons absoluta. De repetundis postulantur P. Celer, Cossutianus Capito, Eprius Marcellus. Neronis liberalitas. Prolatatum de obtinenda Armenia bellum acriter sumitur. Prisca severitate et disciplina fir-

mato milite, Corbulo Armeniam ingreditur: urbem Artaxata capit et incendit. P. Suilius Romæ damnatur. Octavius Sagitta, amore vecors, Pontiam ferro transverberat : mira liberti fides. Sabinam Poppæam amare incipit Nero. Cornelius Sulla Massiliam amovetur. Puteolanorum seditio. Pætus Thrasea leviori senatusconsulto contradicit, ut patrum honos cresceret. Publicanorum immodestia. Vectigalia contra Neronis impetum retenta. Leges cujusque publici, occultæ ad id tempus, proscribuntur. In Germania Frisii res movent: insessis juxta Rhenum agris, mox jussi decedere: capti cæsive, qui restitere. Eosdem agros, pari fato, occupant Ansibarii. Inter Hermunduros Cattosque bellum, Cattis exitiosum. Ruminalis arbor revirescit. Gesta hæc annis quatuor,

Nerone Claudio Cæsare, L. Antistio Vetere Coss.
Q. Volusio Saturnino, P. Cornelio Scipione Coss.
Nerone Claudio Cæsare II, L. Calpurnio Pisone Coss.
Nerone Claudio Cæsare III, Valerio Messala Coss.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS DECIMUS.

I. Prima novo principatu mors Junii Silani, proconsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur; non quia ingenii violentia exitium inritaverat, segnis et dominationibus aliis fastiditus, adeo ut C. Cæsar *pecudem auream* eum appellare solitus sit : verum Agrippina, fratri ejus L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, « anteponendum esse vix dum pueri« tiam egresso Neroni, et imperium per scelus « adepto, virum ætate composita, insontem, nobi« lem, et, quod tunc spectaretur, e Cæsarum pos« teris. » Quippe et Silanus divi Augusti abnepos erat : hæc causa necis : ministri fuere P. Celer, eques romanus, et Helius libertus, rei familiari principis in Asia impositi. Ab his proconsuli vene-

num inter epulas datum est, apertius quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus, Claudii libertus, de cujus jurgiis adversus Agrippinam retuli, aspera custodia, et necessitate extrema, ad mortem agitur; invito principe, cujus abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigentiam mire congruebat.

II. Ibaturque in cædes, nisi Afranius Burrus, et Annæus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriæ juventæ, et, rarum in societate potentiæ, concordes, diversa arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis, et severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, et comitate honesta: juvantes invicem, quo facilius lubricam principis ætatem, si virtutem adspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ, cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore, Claudius nuptiis incestis, et adoptione exitiosa, semet perverterat. Sed neque Neroni infra servos ingenium; et Pallas, tristi arrogantia modum liberti egressus, tædium suî moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, signumque more militiæ petenti tribuno dedit, *optimæ matris*. Decreti et a senatu

« duo lictores, flaminium Claudiale, » simul Claudio « censorium funus, » et mox « consecratio. »

III. Die funeris, laudationem ejus princeps exorsus est. Dum « antiquitatem generis, consulatus, « ac triumphos majorum » enumerabat, intentus ipse et ceteri. « Liberalium » quoque « artium » commemoratio, « et nihil, regente eo, reipublicæ triste ab externis accidisse, » pronis animis audita. Postquam ad « providentiam sapientiamque » flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio a Seneca composita, multum cultus præferret: ut fuit illi viro ingenium amœnum, et temporis ejus auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otiosum est vetera et præsentia contendere, « primum « ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienæ « facundiæ eguisse. » Nam dictator Cæsar summis oratoribus æmulus; et Augusto prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus, aut consulto ambiguus. Etiam C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio, quotiens meditata dissereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis, vividum animum in alia detorsit. Cælare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere: et

aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat.

IV. Ceterum peractis tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, et « de auctoritate patrum, et consensu militum » præfatus, « consilia sibi et exempla « capessendi egregie imperii » memoravit; « nec juventam armis civilibus, aut domesticis discordiis « imbutam : nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis adferre. » Tum formam futuri principatus præscripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. « Non enim se negotiorum omnium judicem fore, ut, clausis unam « intra domum accusatoribus et reis, paucorum « potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni pervium : discretam domum « et rempublicam. Teneret antiqua munia senatus. « Consulum tribunalibus Italia et publicæ provinciæ adsisterent. Illi patrum aditum præberent : « se mandatis exercitibus consulturum. »

V. Nec defuit fides. Multaque arbitrio senatûs constituta sunt : « Ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur. Ne designatis quidem « quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. » Quod quidem, adversante Agrippina, « tamquam « acta Claudii subverterentur, » obtinuere patres :

qui in palatium ob id vocabantur, ut adstaret abditis a tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, auditus non adimeret. Quin et legatis Armeniorum causam gentis apud Neronem orantibus, escendere suggestum Imperatoris, et præsidere simul parabat; nisi, ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, « venienti matri occurreret. » Ita specie pietatis, obviam itum dedecori.

VI. Fine anni, turbidis rumoribus, « prorupisse « rursum Parthos, et rapi Armeniam, » allatum est, « pulso Rhadamisto, » qui sæpe regni ejus potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in urbe sermonum avida, « quemadmodum « princeps, vix septemdecim annos egressus, susci- « pere eam molem, aut propulsare posset? quod « subsidium in eo, qui a femina regeretur? num « prœlia quoque, et oppugnationes urbium, et cete- « ra belli, per magistros administrari possent, » anquirebant. Contra alii, « melius evenisse » disserunt, « quam si invalidus senecta et ignavia Claudius, « militiæ ad labores vocaretur, servilibus jussis ob- « temperaturus. Burrum tamen et Senecam mul- « tarum rerum experientia cognitos: et Imperatori « quantum ad robur deesse? cum octavodecimo « ætatis anno Cn. Pompeius, nonodecimo Cæsar

« Octavianus, civilia bella sustinuerint. Pleraque « in summa fortuna auspiciis et consiliis, quam te- « lis et manibus geri. Daturum plane documentum, « honestis, an secus amicis uteretur, si ducem amo- « ta invidia egregium, quam si pecuniosum et gra- « tia subnixum per ambitum deligeret. »

VII. Hæc atque talia vulgantibus, Nero et « ju- « ventutem proximas per provincias quæsitam sup- « plendis Orientis legionibus admovere, legionesque « ipsas propius Armeniam collocari » jubet. « Duos- « que veteres reges Agrippam et Antiochum expe- « dire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent, « simul pontes per amnem Euphraten jungi. Et mi- « norem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenen « Sohemo cum insignibus regiis » mandat. Exortus- que in tempore æmulus Vologeso, filius Vardanes. Et abscessere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum.

VIII. Sed apud senatum omnia in majus celebra- ta sunt, sententiis eorum, qui « supplicationes, et « diebus supplicationum vestem principi triumpha- « lem, utque ovans urbem iniret, effigiesque ejus « pari magnitudine ac Martis Ultoris, eodem in « templo, » censuere; præter suetam adulationem læti, quod Domitium Corbulonem retinendæ Ar-

meniæ præposuerat : videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam Syriam, et legatum ejus Quadratum Ummidium, remaneret; par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant. Socii reges, prout bello conduceret, parere jussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant : qui, ut famæ inserviret, quæ in novis cœptis validissima est, itinere propere confecto, apud Ægæas, civitatem Ciliciæ, obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne, si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, et super experientiam sapientiamque, etiam specie inanium validus.

IX. Ceterum uterque Vologesen regem nuntiis monebant, « pacem quam bellum mallet; datisque « obsidibus, solitam prioribus reverentiam in po- « pulum romanum continuaret. » Et Vologeses, quo bellum ex commodo pararet, an ut æmulationis suspectos per nomen obsidum amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos centurio Histeius, ab Ummidio missus forte prior, ea de causa adito rege. Quod postquam Corbuloni

cognitum est; « ire » præfectum cohortis Arrium Varum, « et reciperare obsides » jubet. Hinc ortum inter præfectum et centurionem jurgium, ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque, qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, et inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem prætulere. Unde discordia inter duces: querente Ummidio, « præ« repta, quæ suis consiliis patravisset; » testante contra Corbulone, « non prius conversum regem « ad offerendos obsides, quam ipse dux bello de« lectus, spes ejus ad metum mutaret. » Nero, quo componeret diversos, sic evulgari jussit: « Ob res « a Quadrato et Corbulone prospere gestas, laurum « fascibus Imperatoriis addi. » Quæ in alios consules egressa, conjunxi.

X. Eodem anno Cæsar « effigiem Cn. Domitio pa« tri, consularia insignia Asconio Labeoni, » quo tutore usus erat, petivit a senatu: sibique « statuas « argento vel auro solidas, » adversus offerentes prohibuit. « Et quamquam censuissent patres, ut « principium anni inciperet mense Decembri, » quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalendarum Januariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt inter reos Carinas Celer, senator, servo

accusante; aut Julius Densus, eques ter, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

XI. Claudio Nerone, L. Antistio consulibus, cum in acta principum jurarent magistratus, « in « sua acta collegam Antistium jurare » prohibuit: magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus, levium quoque rerum gloria sublatus, majores continuaret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messalinæ ordine remotum, reddidit senatui; « clementiam suam » obstringens crebris orationibus; quas Seneca, testificando quam honesta præciperet, vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat.

XII. Ceterum infracta paullatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertæ, cui vocabulum *Acte* fuit: simul adsumptis in conscientiam Othone et Claudio Senecione, adolescentulis decoris; quorum Otho, familia consulari; Senecio, liberto Cæsaris patre genitus, ignara matre, dein frustra obnitente, penitus inrepserant per luxum et ambigua secreta: ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula, nulla cujusquam injuria, cupidines principis explente; quando uxore ab Octavia, nobili quidem, et probitatis spectatæ, fato quodam, an quia prævalent

inlicita, abhorrebat: metuebaturque ne in stupra feminarum inlustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

XIII. Sed Agrippina « libertam æmulam, nurum « ancillam, » aliaque eumdem in modum muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filii, aut satietatem opperiri: quantoque fœdiora exprobrabat, acrius accendere; donec vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem, seque Senecæ permitteret. Ex cujus familiaribus Annæus Serenus, simulatione amoris adversus eamdem libertam, primas adolescentis cupidines velaverat, præbueratque nomen, ut quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina, versis artibus, per blandimenta juvenem adgredi, « suum potius cubiculum ac sinum » offerre « con« tegendis, quæ prima ætas, et summa fortuna « expeterent. » Quin et fatebatur « intempestivam « severitatem; » et suarum opum, quæ haud procul Imperatoriis aberant, copias tradebat: ut nimia nuper coercendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit; et proximi amicorum metuebant, orabantque « cavere insidias « mulieris semper atrocis, tum et falsæ. » Forte illis diebus Cæsar, inspecto ornatu, quo principum con-

juges ac parentes effulserant, deligit vestem et gemmas, misitque donum matri : nulla parcimonia, cum præcipua et cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina « non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri » proclamat, « et dividere filium, quæ cuncta ex ipsa « haberet. Nec defuere qui in deterius referrent.

XIV. Et Nero, infensus iis, quibus superbia muliebris innitebatur, demovet Pallantem cura rerum, quîs a Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat. Ferebaturque, degrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurde dixisse : « Ire Pallantem, ut ejuraret. » Sane pepigerat Pallas, « ne cujus facti in præteritum interrogare- « tur, paresque rationes cum republica haberet. » Præceps post hæc Agrippina, ruere in terrorem et minas, neque principis auribus abstinere, quominus testaretur, « adultum jam esse Britannicum, « veram dignamque stirpem suscipiendo patris im- « perio, quod insitus et adoptivus, per injurias « matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta « infelicis domûs mala patefierent, suæ in primis « nuptiæ, suum veneficium. Id solum diis et sibi « provisum, quod viveret privignus. Ituram cum « illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, in- « de debilis rursus Burrus et exsul Seneca, trunca

« scilicet manu, et professoria lingua, generis hu-« mani regimen expostulantes. » Simul intendere manus, aggerere probra: « consecratum Claudium, « infernos Silanorum manes » invocare, « et tot in-« rita facinora. »

XV. Turbatus his Nero, et propinquo die, quo quartum decimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare secum, modo matris violentiam, modo ipsius indolem, ut quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quæsivisset. Festis Saturno diebus, inter alia æqualium ludicra, regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diversa, nec ruborem allatura; ubi Britannico jussit, « exsurgeret, progressusque in « medium, cantum aliquem inciperet, » inrisum ex eo sperans pueri, sobrios quoque convictus, nedum temulentos, ignorantis; ille constanter exorsus est carmen, quo « evolutum eum sede patria, rebus-« que summis, » significabatur. Unde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox et lascivia exemerat. Nero, intellecta invidia, odium intendit. Urgentibusque Agrippinæ minis, quia nullum crimen, neque jubere cædem fratris palam audebat, occulta molitur; « pararique venenum » jubet, ministro Pollione Julio, prætoriæ cohortis

tribuno, cujus cura attinebatur damnata veneficii, nomine *Locusta*, multa scelerum fama. Nam, ut proximus quisque Britannico, neque fas, neque fidem pensi haberet, olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque, exsoluta alvo, parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim sæviret. Sed Nero, lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, jubere « supplicium veneficæ, quod, dum rumorem respiciunt, « dum parant defensiones, securitatem moraren- « tur. » Promittentibus dein « tam præcipitem ne- « cem, quam si ferro urgeretur, » cubiculum Cæsaris juxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum.

XVI. Mos habebatur, principum liberos, cum ceteris idem ætatis nobilibus, sedentes vesci in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque ejus delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc, ac præcalida, et libata gustu potio traditur Britannico. Dein, postquam fervore adspernabatur, frigida in aqua adfunditur venenum; quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter et spiritus rape-

rentur. Trepidatur a circumsedentibus; diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, resistunt defixi, et Neronem intuentes. Ille, ut erat reclinis, et nescio similis, « solitum ita, » ait, « per comitia-« lem morbum, quo primum ab infantia adflicta-« retur Britannicus, et redituros paullatim visus « sensusque. » At Agrippinæ is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut perinde ignaram fuisse, ac sororem Britannici Octaviam, constiterit: quippe sibi supremum auxilium ereptum, et parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnes affectus abscondere didicerat. Ita post breve silentium, repetita convivii lætitia.

XVII. Nox eadem necem Britannici et rogum conjunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deûm portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias, et insociabile regnum æstimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, « crebris ante « exitium diebus, inlusum isse pueritiæ Britannici « Neronem : » ut jam non præmatura, neque sæva mors videri queat, quamvis inter sacra mensæ, ne

tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius, quam veneno, pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id a majoribus institutum referens, « subtrahere oculis acerba funera, neque laudatio« nibus aut pompa detinere. Ceterum et sibi amis« so fratris auxilio, reliquas spes in republica sitas: « et tanto magis fovendum patribus populoque prin« cipem, qui unus superesset e familia, summum « ad fastigium genita. » Exin largitione potissimos amicorum auxit.

XVIII. Nec defuere, qui arguerent viros gravitatem adseverantes, « quod domos, villas, id tem« poris, quasi prædam divisissent. » Alii necessitatem adhibitam credebant a principe, sceleris sibi conscio, et veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri; sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere; super ingenitam avaritiam, undique pecunias, quasi in subsidium, corripiens: tribunos et centuriones comiter excipere: nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quæreret ducem et partes. Cognitum id Neroni; « excubiasque

« militares, » quæ, ut conjugi Imperatoris solitum, et matri servabantur, « et Germanos, » super eumdem honorem, custodes additos, « degredi » jubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam, quæ Antoniæ fuerat : quotiens ipse illuc ventitaret, septus turba centurionum, et post breve osculum digrediens.

XIX. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentiæ, non sua vi nixæ. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo solari, nemo adire, præter paucas feminas, amore an odio, incertum. Ex quibus erat Junia Silana, quam matrimonio C. Silii a Messalina depulsam, supra retuli, insignis genere, forma, lascivia, et Agrippinæ diu percara : mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum, nobilem juvenem, a nuptiis Silanæ deterruerat Agrippina, « impudicam « et vergentem annis » dictitans; non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus et orbitate Silanæ maritus potiretur. Illa, spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis, Iturium et Calvisium, non vetera, et sæpius jam audita deferens, « quod « Britannici mortem lugeret, » aut « Octaviæ inju- « rias evulgaret : » sed « destinavisse eam, Rubellium

« Plautum, per maternam originem, pari ac Nero « gradu, a divo Augusto, ad res novas extollere; con« jugioque ejus potiri, ac rempublicam rursus inva« dere: » hæc Iturius et Calvisius Atimeto, Domitiæ, Neronis amitæ, liberto, aperiunt. Qui lætus oblatis (quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionem, libertum et ipsum Domitiæ, impulit « ire propere; cri« menque atrociter deferre. »

XX. Provecta nox erat, et Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis lusus principis intendere. Sed tunc compositus ad mœstitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere præfectura destinaret, tamquam Agrippinæ gratia provectum, et vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, « scriptos esse ad Cæcinam « Tuscum codicillos, mandata ei prætoriarum co« hortium cura: sed ope Senecæ dignationem Burro « retentam. » Plinius et Cluvius nihil dubitatum de fide præfecti referunt: sane Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cujus amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuti, quæ diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, et in-

terficiendæ matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrus necem ejus promitteret, si facinoris coargueretur : « sed cuicumque, nedum parenti, « defensionem tribuendam ; nec accusatores adesse, « sed vocem unius ex inimica domo adferri. Refu-« tare tenebras, et vigilatam convivio noctem, om-« niaque temeritati et inscitiæ propiora. »

XXI. Sic lenito principis metu, et luce orta, itur ad Agrippinam, ut nosceret objecta, dissolveretque, vel pœna lueret. Burrus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. Aderant et ex libertis, arbitri sermonis. Deinde a Burro, postquam crimina et auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina, ferociæ memor, « Non miror, » inquit, « Silanam, « numquam edito partu, matrum affectus ignotos « habere. Neque enim perinde a parentibus liberi, « quam ab impudica adulteri, mutantur. Nec, si « Iturius et Calvisius, adesis omnibus fortunis, no-« vissimam suscipiendæ accusationis operam anui « rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut « Cæsari conscientia subeunda est. Nam Domitiæ « inimicitiis gratias agerem, si benevolentia me-« cum in Neronem meum certaret. Nunc per con-« cubinum Atimetum, et histrionem Paridem, quasi

« scenæ fabulas componit. Baiarum suarum piscinas extollebat, cum meis consiliis adoptio, et « proconsulare jus, et designatio consulatûs, et cetera adipiscendo imperio præpararentur. Aut exsistat, qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos, vel « libertos, ad scelus corruptos arguat. Vivere ego, « Britannico potiente rerum, poteram : at si Plautus, aut quis alius, rempublicam judicaturus « obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui « non verba, impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus, nisi a filio, « absolvi non possim. » Commotis qui aderant, ultroque spiritus ejus mitigantibus, « colloquium « filii » exposcit : ubi nihil pro innocentia, quasi diffideret; nec beneficiis, quasi exprobraret, disseruit : sed ultionem in delatores, et præmia amicis obtinuit.

XXII. Præfectura annonæ Fenio Rufo; cura ludorum, qui a Cæsare parabantur, Arruntio Stellæ; Ægyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio destinata : et variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est. At Silana in exsilium acta. Calvisius quoque et Iturius relegantur.

De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam ut pœna afficeretur. Plautus ad præsens silentio transmissus est.

XXIII. Deferuntur dehinc « consensisse Pallas « ac Burrus, ut Cornelius Sulla claritudine gene- « ris, et adfinitate Claudii, » cui, per nuptias Antoniæ, gener erat, « ad imperium vocaretur. » Ejus accusationis auctor exstitit Pætus quidam, exercendis apud ærarium sectionibus famosus, et tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis superbia fuit : quippe nominatis libertis ejus, quos conscios haberet, respondit ; « nihil umquam se domi, nisi nutu aut manu signi- « ficasse, vel, si plura demonstranda essent, scripto « usum, ne vocem consociaret. » Burrus, quamvis reus, inter judices sententiam dixit. Exsiliumque accusatori inrogatum, et tabulæ exustæ sunt, quibus obliterata ærarii monimenta retrahebat.

XXIV. Fine anni, statio cohortis, adsidere ludis solita, demovetur, quo major species libertatis esset; utque miles, theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret, et plebes daret experimentum, an, amotis custodibus, modestiam retineret. Urbem princeps lustravit e responso haruspicum, quod Jovis ac Minervæ ædes de cœlo tactæ erant.

XXV. Q. Volusio, P. Scipione consulibus, otium foris, fœda domi lascivia, qua Nero itinera urbis, et lupanaria, et diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus, pererrabat, comitantibus, qui raperent ad venditionem exposita, et obviis vulnera inferrent: adversus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus, et ore præferret. Deinde, ubi « Cæsarem esse, qui grassaretur, » pernotuit, augebantur injuriæ adversus viros feminasque insignes: et quidam, permissa semel licentia sub nomine Neronis, inulti, propriis cum globis, eadem exercebant; et in modum captivitatis nox agebatur. Julius quidem Montanus, senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum principe, quia vi attentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero autem metuentior in posterum, milites sibi, et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica, et quasi privata sinerent: si a læsis validius ageretur, arma inserebant. Ludicram quoque licentiam, et fautores histrionum velut in prœlia convertit, impunitate et præmiis, atque ipse occultus, et plerumque coram prospectans: donec discordi populo, et gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum

est, quam ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro rursum adsideret.

XXVI. Per idem tempus actum in senatu « de « fraudibus libertorum, » efflagitatumque « ut ad- « versus male meritos, revocandæ libertatis jus pa- « tronis daretur. » Nec deerant qui censerent. Sed consules relationem incipere non ausi, ignaro principe, perscripsere tamen consensum senatûs, « Ille « jam auctor constitutionis fieret, ut inter paucos, « et sententiæ adversos : » quibusdam coalitam li- « bertate irreverentiam eo prorupisse frementibus, « ut æquo cum patronis jure agerent, sententiam « eorum consultarent, ac verberibus manus ultro « intenderent, impudenter vel pœnam suam dissua- « dentes. Quid enim aliud læso patrono concessum, « quam ut vicesimum ultra lapidem, in oram Cam- « paniæ libertum relegel? Ceteras actiones promis « cuas et pares esse. Tribuendum aliquod telum « quod sperni nequeat. Nec grave manumissis, pe « idem obsequium retinendi libertatem, per quo « adsecuti sint. At criminum manifestos, merito a « servitutem retrahi; ut metu coerceantur, quo « beneficia non mutavissent. »

XXVII. Disserebatur contra; « Paucorum cu « pam ipsis exitiosam esse debere; nihil univers

« rum juri derogandum : quippe late fusum id cor« pus. Hinc plerumque tribus, decurias, ministeria « magistratibus et sacerdotibus, cohortes etiam in « urbe conscriptas : et plurimis equitum, plerisque « senatoribus, non aliunde originem trahi. Si sepa« rarentur libertini, manifestam fore penuriam in« genuorum : non frustra majores, cum dignitatem « ordinum dividerent, libertatem in communi po« suisse. Quin et manumittendi duas species insti« tutas, ut relinqueretur pœnitentiæ, aut novo bene« ficio locus. Quos vindicta patronus non liberaverit, « velut vinculo servitutis attineri. Dispiceret quisque « merita, tardeque concederet, quod datum non « adimeretur. » Hæc sententia valuit. Scripsitque Cæsar senatui, « privatim expenderent causam li« bertorum, quotiens a patronis arguerentur; in « commune nihil derogarent. » Nec multo post, ereptus amitæ libertus Paris, quasi jure civili; non sine infamia principis, cujus jussu perpetratum ingenuitatis judicium erat.

XXVIII. Manebat nihilominus quædam imago reipublicæ. Nam inter Vibullium prætorem, et plebei tribunum Antistium, ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum, et a prætore in vincula ductos, tribunus « omitti » jussisset; com-

probravere patres, incusata « Antistii licentia. » Simul prohibiti tribuni « jus prætorum et consulum « præripere, aut vocare ex Italia cum quibus lege « agi posset. » Addidit L. Piso, designatus consul, « ne quid intra domum pro potestate animadver- « terent: neve multam ab iis dictam, quæstores « ærarii in publicas tabulas, ante quatuor menses, « referrent; medio temporis contradicere liceret: « deque eo consules statuerent. » Cohibita arctius et ædilium potestas; statutumque « quantum cu- « rules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœ- « næ inrogarent. » Eo Helvidius Priscus, tribunus plebis, adversus Obultronium Sabinum, ærarii quæstorem, contentiones proprias exercuit, « tam- « quam jus hastæ adversus inopes inclementer au- « geret. » Dein princeps curam tabularum publica- rum a quæstoribus ad præfectos transtulit.

XXIX. Varie habita, ac sæpe immutata ejus rei forma. Nam Augustus permisit senatui deligere præfectos: dein, ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum, qui præes- sent. Neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursum imposuit; iisque, ne metu offensionum segnius con- sulerent, extra ordinem honores promisit. Sed

deerat robur ætatis eum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero prætura perfunctos, et experientia probatos delegit.

XXX. Damnatus iisdem consulibus Vipsanius Lænas, « ob Sardiniam provinciam avare habitam. » Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, « quod præ« fectus remigum, qui Ravennæ haberentur, velut « infimam nationum, Italiam luxuria sævitiaque ad« flictavisset, » veneno damnationem antevertit. C. Aminius Rebius, ex primoribus peritia legum, et pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ, misso per venas sanguine, effugit: haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Volusius egregia fama concessit; cui tres et nonaginta anni spatium vivendi, præcipuæque opes bonis artibus, inoffensa tot Imperatorum malitia fuit.

XXXI. Nerone secundum, L. Pisone consulibus, pauca memoria digna evenere; nisi cui libeat, laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri apud campum Martis Cæsar exstruxerat, volumina implere: cum ex dignitate populi romani repertum sit, res inlustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniæ Capua

atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ sunt: plebeique congiarium quadringeni nummi viritim dati, et sestertium quadringenties ærario inlatum est, ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintæ et vicesimæ venalium mancipiorum remissum, specie magis quam re: quia cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emptoribus adcrescebat. Edixit Cæsar, « ne quis magistratus, aut « procurator, qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud « ludicrum ederet. » Nam ante non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis, subjectos adfligebant; dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant.

XXXII. Factum et senatusconsultum ultioni juxta et securitati, « ut si quis a suis servis interfectus « esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub « eodem tecto mansissent, inter servos supplicia « penderent. » Redditur ordini Lusius Varius, consularis, avaritiæ criminibus olim perculsus. Et Pomponia Græcina, insignis femina, Plautio, qui ovans se de Britanniis retulit, nupta, ac « superstitionis « externæ » rea, mariti judicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit, et insontem nuntiavit. Longa

huic Pomponiæ ætas, et continua tristitia fuit. Nam post Juliam, Drusi filiam, dolo Messalinæ interfectam, per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mœsto egit. Idque illi, imperitante Claudio, impune, mox ad gloriam vertit.

XXXIII. Idem annus plures reos habuit: quorum P. Celerem, accusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit, senecta donec mortem obiret. Nam Celer, interfecto, ut memoravi, Silano proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant, « maculosum fœdumque, et idem jus audaciæ in « provincia ratum, quod in urbe exercuerat. » Sed pervicaci accusatione conflictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus prævaluit, ut quidam accusatorum ejus exsilio multarentur, « tamquam in« sonti periculum fecissent. »

XXXIV. Nerone tertium consule, simul iniit consulatum Valerius Messala, cujus proavum, oratorem Corvinum, divo Augusto, abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci jam senum meminerant: sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, qui-

bus Messala paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottæ, et Haterio Antonio, annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Ejus anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum, acriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridaten dati a se regni expertem esse, aut alienæ id potentiæ donum habere; et Corbulo dignum magnitudine populi romani rebatur, parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. Ad hæc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota, illuc magis ad servitium inclinantes.

XXXV. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium, erat. Quippe Syria transmotæ legiones, pace longa segnes, munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent; vallum fossamque, quasi nova et mira, viserent: sine galeis, sine loricis, nitidi et quæstuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimissis, quibus senecta, aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habiti per Galatiam

ac Cappadociam delectus. Adjectaque ex Germania legio, cum equitibus alariis, et peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus, tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, et quidam inter excubias exanimati sunt. Adnotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita præriguisse manus, ut oneri adhærentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam cœli militiæque multi abnuebant, deserebantque, remedium severitate quæsitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur; sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat: idque usu salubre, et misericordia melius apparuit. Quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur.

XXXVI. Interim Corbulo, legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores auderent, prædicit. Curam præsidiorum Pactio Orphito, primipili honore perfuncto, mandat. Is quamquam incautos barbaros, et bene ge-

rendæ rei casum offerri scripserat, « tenere se mu-« nimentis, et majores copias opperiri » jubetur. Sed rupto imperio, postquam paucæ e proximis castellis turmæ advenerant, pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno ejus exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit; increpitumque Pactium, et præfectos, militesque, « tendere omnes extra val-« lum » jussit : inque ea contumelia detenti, nec nisi precibus universi exercitus exsoluti sunt.

XXXVII. At Tiridates super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adjutus, non furtim jam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur depopulari; et si copiæ contra ducerentur, eludere; huc quoque et illuc volitans, plura fama, quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quæsito diu prœlio, frustra habitus, et exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati præfectique diversos locos pariter invaderent : simul regem Antiochum monet, « proximas « sibi præfecturas petere. » Nam Pharasmanes, interfecto filio Rhadamisto, « quasi proditore sui, » quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. Tuncque primum illecti

Isichi, gens haud alias socia Romanis, avia Armeniæ incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent, « cur datis nuper obsidibus, « redintegrataque amicitia, quæ novis quoque bene- « ficiis locum aperiret, vetere Armeniæ possessione « depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesen com- « motum, quia causa, quam vi, agere mallent. Sin « perstaretur in bello, non defore Arsacidis virtu- « tem fortunamque, sæpius jam clade romana « expertam. » Ad ea Corbulo, satis comperto, Vo- « logesen defectione Hyrcaniæ attineri, suadet Ti- « ridati precibus Cæsarem adgredi : posse illi reg- « num stabile, et res incruentas contingere, si, « omissa spe longinqua et sera, præsentem potio- « remque sequeretur. »

XXXVIII. Placitum dehinc, « quia commeanti- « bus invicem nuntiis, nihil in summam pacis pro- « ficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque « destinari. » « Mille equitum præsidium » Tiridates « affore sibi » dicebat : « quantum Corbuloni cu- « jusque generis militum adsisteret, non statuere, « dum, positis loricis et galeis, in faciem pacis, « veniretur. » Cuicumque mortalium, nedum veteri et provido duci, barbaræ astutiæ patuissent.

« Ideo arctum inde numerum finiri, et hinc majorem « offerri, ut dolus pararetur. Nam equiti, sagittarum usu exercito, si detecta corpora objicerentur, « nihil profuturam multitudinem. » Dissimulato tamen intellectu, « rectius de his, quæ in publicum « consulerentur, totis exercitibus coram dissertatu« ros » respondit. Locumque delegit, cujus pars altera colles erant clementer adsurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo socias cohortes et auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit; cui accita per noctem aliis ex castris, tria millia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates, vergente jam die, procul adstitit, unde videri magis, quam audiri posset. Ita sine congressu dux romanus abscedere militem sua quemque in castra jubet.

XXXIX. Rex, sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive ut commeatus nostros Pontico mari, et Trapezunte oppido adventantes interciperet, propere discedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præsidiis nostris insessos: et Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad sua

defendenda cogeret, exscindere parat castella. Sibique, quod validissimum in ea præfectura, cognomento *Volandum*, sumit; minora Cornelio Flacco legato, et Insteio Capitoni, castrorum præfecto, mandat. Tum circumspectis munimentis, et quæ expugnationi idonea, provisis, hortatur milites, « ut « hostem vagum, neque paci aut prœlio paratum, « sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem, exue- « rent sedibus, gloriæque pariter et prædæ con- « sulerent. » Tum quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos, subruendo vallo inducit; alios scalas mœnibus admovere, multos tormentis faces et hastas incutere jubet. Libratoribus funditoribusque attributus locus, unde eminus glandes torquerent; ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique motu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta escensu munimenta, omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis : et imbelle vulgus sub corona venum datum : reliqua præda victoribus cessit. Pari fortuna legatus ac præfectus usi sunt; tribusque una die castellis expugnatis, cetera terrore, et alia sponte incolarum, in deditionem veniebant : unde

orta fiducia caput gentis Artaxata adgrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ, si amnem Araxen, qui mœnia adluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur : procul, et latioribus vadis transiere.

XL. At Tiridates, pudore et metu, ne, si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur; si prohiberet, impeditis locis, seque et equestres copias inligaret : statuit postremo ostendere aciem, et dato die prœlium incipere, vel simulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repente agmen romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viæ pariter et pugnæ composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis : recepta inter ordines impedimenta, et tergum mille equites tuebantur; quibus jusserat, « ut instantibus comi« nus resisterent, refugos non sequerentur. » In cornibus pedites sagittariique, et cetera manus equitum ibat, productior cornu in sinistro per ima collium, ut si hostis intravisset, fronte simul et sinu exciperetur. Adsultare ex diverso Tiridates, non usque ad jactum teli, sed tum minitans, tum speciе trepidantis, si laxare ordines, et diversos consectari posset. Ubi nihil temeritate solutum, nec am-

plius, quam decurio equitum audentius progressus, et sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis jam tenebris abscessit.

XLI. Et Corbulo, castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioque circumdaret, agitavit, concessisse illuc Tiridaten ratus. Dein postquam exploratores attulere « longinquum regis iter, et Medi an Albani petererentur, incertum, » lucem opperitur : præmissaque levis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani, portis sponte patefactis, se suaque Romanis permisere : quod salutem ipsis tulit. Artaxatis ignis immissus, deletaque et solo adæquata sunt : quia nec teneri sine valido præsidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmando præsidio, et capessendo bello divideretur : vel si integra et incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria, quod capta essent. Adjicitur miraculum, velut numine oblatum. Nam cuncta extra, tectis tenus, sole inlustria fuere; quod mœnibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut, quasi infensantibus deis, exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus *Imperator* Nero : ex senatusconsulto « suppli-

« cationes » habitæ; « statuæque et arcus, et continui « consulatus principi : utque inter festos referretur « dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo re- « latum de ea esset; » aliaque in eamdem formam decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius, de ceteris honoribus adsensus; « si pro benignitate « fortunæ diis grates agerentur, ne totum quidem an- « num supplicationibus sufficere » disseruerit; « eo- « que oportere dividi sacros et negotiosos dies, quîs « divinâ colerent, et humana non impedirent. »

XLII. Variis deinde casibus jactatus, et multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio, terribilis ac venalis, et mutatione temporum, non, quantum inimici cuperent, demissus; quique se nocentem videri, quam supplicem, mallet. Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnaque Cinciæ legis, adversus eos, qui pretio causas oravissent : nec Suilius questu aut exprobratione abstinebat, præter ferociam animi, extrema senecta liber, et Senecam increpans, « infensum amicis Claudii, sub quo justissimum ex- « silium pertulisset. Simul studiis inertibus, et ju- « venum imperitiæ suetum, livere his, qui vividam « et incorruptam eloquentiam tuendis civibus exer-

« cerent. Se quæstorem Germanici; illum domûs « ejus adulterum fuisse. An gravius existimandum, « sponte litigatoris, præmium honestæ operæ adse« qui, quam corrumpere cubicula principum femi« narum? Qua sapientia, quibus philosophorum « præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ, « ter millies sestertium paravisset? Romæ testamen« ta et orbos, velut indagine ejus capi. Italiam et « provincias, immenso fenore hauriri. At sibi la« bore quæsitam, et modicam pecuniam esse. Cri« men, periculum, omnia potius toleraturum, quam « veterem, ac diu partam dignationem subitæ feli« citati submitteret. »

XLIII. Nec deerant, qui hæc iisdem verbis, aut versa in deterius, Senecæ deferrent. Repertique accusatores, « direptos socios, cum Suilius provin« ciam Asiam regeret, ac publicæ pecuniæ pecula« tum » detulere. Mox, quia inquisitionem annuam impetraverant, brevius visum, suburbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Ii, « acerbitate « accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli « civilis detrusum: Juliam, Drusi filiam, Sabinam« que Poppæam ad mortem actas; et Valerium « Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lu« pum circumventos; jam equitum romanorum

« agmina damnata, omnemque Claudii sævitiam » Suilio objectabant. Ille, « nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse » defendebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, « compertum sibi » referens « ex commentariis patris sui, nullam cujusquam accusationem ab eo coactam. » Tum « jussa « Messalinæ » prætendi, et labare defensio. « Cur « enim neminem alium delectum, qui sævienti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent. » Igitur adempta bonorum parte (nam filio et nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam quæ testamento matris, aut aviæ acceperant), in insulas Baleares pellitur; non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo. Ferebaturque copiosa et molli vita secretum illud toleravisse. Filium ejus Nerulinum adgressis accusatoribus per invidiam patris, et crimina repetundarum, intercessit princeps, tamquam satis expleta ultione.

XLIV. Per idem tempus Octavius Sagitta, plebei tribunus, Pontiæ, mulieris nuptæ, amore vecors, ingentibus donis adulterium, et mox ut omitteret maritum, emercatur; suum matrimonium promittens, ac nuptias ejus pactus. Sed ubi mulier

vacua fuit, nectere moras, « adversam patris voluntatem » causari, repertaque spe ditioris conjugis, promissa exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, « famam perditam, pecuniam « exhaustam » obtestans; denique salutem, quæ sola reliqua esset, arbitrio ejus permittens. Ac postquam spernebatur, « noctem unam ad solatium » poscit, « qua delinitus, modum in posterum adhi« beret. » Statuitur nox. Et Pontia consciæ ancillæ custodiam cubiculi mandat. Ille, uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut adsolet in amore et ira, jurgia, preces, exprobratio, satisfactio, et pars tenebrarum libidine seposita. Et questu incensus, nihil metuentem ferro transverberat, et accurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta cædes, haud ambiguus percussor: quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus « suum illud facinus » profiteri, « se patroni injurias ultum esse. » Commoveratque quosdam magnitudine exempli; donec ancilla, ex vulnere refecta, verum aperuit: postulatusque apud consules a patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, et lege de sicariis condemnatur.

XLV. Non minus insignis, eo anno, impudici-

tia, magnorum reipublicæ malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæa, T. Ollio patre genita; sed nomen avi materni sumpserat, inlustri memoria Poppæi Sabini, consulari et triumphali decore præfulgentis. Nam Ollium, honoribus nondum functum, amicitia Sejani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum. Quippe mater ejus, ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat. Opes claritudini generis sufficiebant. Sermo comis, nec absurdum ingenium : modestiam præferre, et lascivia uti : rarus in publicum egressus; idque velata parte oris, ne satiaret adspectum, vel quia sic decebat. Famæ numquam pepercit, maritos et adulteros non distinguens : neque affectui suo, aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufi Crispini, equitis romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit juventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur.

XLVI. Otho, sive amore incautus, laudare « formam elegantiamque uxoris » apud principem; sive ut accenderet, ac, si eadem femina potirentur, id

quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus est consurgens e convivio Cæsaris, « se ire ad « illam, sibi concessam » dictitans, « nobilitatem, « pulchritudinem, vota omnium, et gaudia feli- « cium. » His atque talibus inritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta et artes valescere, « im- « parem cupidini se, et forma Neronis captam » simulans : mox, acri jam principis amore, ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, « nuptam esse se » dictitans, « nec posse « matrimonium amittere, devinctam Othoni per « genus vitæ, quod nemo adæquaret. Illum animo « et cultu magnificum : ibi se summa fortuna digna « visere. At Neronem pellice ancilla, et adsuetudine « Actes devinctum, nil e contubernio servili, nisi « abjectum et sordidum traxisse. » Dejicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu, Otho ; et ad postremum, ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur : ubi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii, et potestatis temperantior.

XLVII. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quæsivit. Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium ejus in contrarium tra-

hens, callidumque et simulatorem interpretando. Quem metum Graptus, ex libertis Cæsaris, usu et senecta a Tiberio usque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Milvius in eo tempore, celebris nocturnis inlecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciviret. Igitur « regredienti per viam Flaminiam compositas « insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso iti« nere Sallustianos in hortos remeaverit, auctorem« que ejus doli Sullam, » ementitur: quia forte, redeuntibus ministris principis, quidam, per juvenilem licentiam, quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam, neque clientium Sullæ agnitus: maximeque despecta, et nullius ausi capax natura ejus, a crimine abhorrebat: perinde tamen, quasi convictus esset, cedere patria, et Massiliensium mœnibus coerceri jubetur.

XLVIII. Iisdem consulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diversas ordo plebesque ad senatum miserant: illi « vim multitudinis, » hi « ma« gistratuum et primi cujusque avaritiam » increpantes. Cumque seditio ad saxa et minas ignium progressa, necem et arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus: quia severitatem ejus

non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria; cujus terrore, et paucorum supplicio, rediit oppidanis concordia.

XLIX. Non referrem vulgatissimum senatusconsultum, quo « civitati Syracusanorum egredi « numerum, edendis gladiatoribus finitum, per- « mittebatur; » nisi Pætus Thrasea contra dixisset, præbuissetque materiem obtrectatoribus arguendæ sententiæ. « Cur enim, si rempublicam egere « libertate senatoria crederet, tam levia consecta- « retur? quin de bello aut pace, de vectigalibus et « legibus quibusque aliis res romana continetur, « suaderet dissuaderetve? Licere patribus, quotiens « jus dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent, « expromere, relationemque in ea postulare. An « solum emendatione dignum, ne Syracusis spec- « tacula largius ederentur? Cetera per omnes im- « perii partes perinde egregia, quam si non Nero, « sed Thrasea regimen eorum teneret? Quod si sum- « ma dissimulatione transmitterentur, quanto ma- « gis inanibus abstinendum? » Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, « non præsentium « ignarum, » respondebat, « ejusmodi consulta cor- « rigere; sed patrum honori dare, ut manifestum

« fieret, magnarum rerum curam non dissimulatu-« ros, qui animum etiam levissimis adverterent.

L. Eodem anno, crebris populi flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero « an cuncta vectigalia omitti juberet; idque « pulcherrimum donum generi mortalium daret. » Sed impetum ejus, multum prius laudata « magni-« tudine animi, » attinuere senatores, « dissolutio-« nem imperii » docendo, « si fructus, quibus res-« publica sustineretur, deminuerentur. Quippe, « sublatis portoriis, sequens, ut tributorum aboli-« tio expostularetur. Plerasque vectigalium socie-« tates, a consulibus et tribunis plebis constitutas, « acri etiam populi romani tum libertate. Reliqua « mox ita provisa, ut ratio quæstuum et necessitas « erogationum inter se congruerent. Temperandas « plane publicanorum cupidines, ne per tot annos « sine querela tolerata, novis acerbitatibus ad in-« vidiam verterent. »

LI. Ergo edixit princeps, « ut leges cujusque « publici, occultæ ad id tempus, proscriberentur: « omissas petitiones, non ultra annum resumerent: « Romæ prætor, per provincias, qui pro prætore, « aut consule essent, jura adversus publicanos ex-« tra ordinem redderent: militibus immunitas ser-

« varetur, nisi in iis, quæ veno exercerent. » Aliaque admodum æqua, quæ brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque, et quæ alia exactionibus inlicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio. Et « ne censibus negotiatorum naves adscriberentur, « tributumque pro illis penderent, » constitutum.

LII. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum, et Pomponium Silvanum, absolvit Cæsar: Camerinum adversus privatos et paucos, sævitiæ magis, quam captarum pecuniarum, crimina objicientes. Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque « tempus evocandorum testium: » reus « illico defendi » postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate et senecta, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat.

LIII. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant ingenio ducum, qui, pervulgatis triumphi insignibus, majus ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompeius et L. Vetus ea tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coercendo Rheno, ab-

solvit : Vetus Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa, connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano et Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosella, in Rhenum, exin Oceanum decurrerent; sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se Occidentis Septemtrionisque litora fierent. Invidit operi Ælius Gracilis, Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, « ne « legiones alienæ provinciæ inferret, studiaque « Galliarum adfectaret : formidolosum id Impera-« tori » dictitans; quo plerumque prohibentur conatus honesti.

LIV. Ceterum continuo exercituum otio, fama incessit, ereptum jus legatis ducendi in hostem. Eoque Frisii juventutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admovere ripæ, agrosque vacuos, et militum usui sepositos, insedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Jamque fixerant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant; cum Vibius Avitus, accepta a Paullino provincia, minitando « vim ro-« manam, nisi abscederent Frisii veteres in locos, « aut novam sedem a Cæsare impetrarent, » perpulit Verritum et Malorigem preces suscipere.

Profectique Romam; dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea, quæ barbaris ostentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum « consessum caveæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi « senatus « percunctantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: et « quinam forent» rogitantes, postquam audiverant, « earum gentium « legatis id honoris datum, quæ virtute et amicitia « romana præcellerent, NULLOS MORTALIUM ARMIS « AUT FIDE ANTE GERMANOS ESSE, » exclamant, degrediunturque, et inter patres considunt: quod comiter a visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, et bona æmulatione. Nero civitate romana ambos donavit; « Frisios decedere agris » jussit. Atque illis adspernantibus, auxiliaris eques repente immissus, necessitatem attulit, captis cæsisve, qui pervicacius restiterant.

LV. EOSDEM agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adjacentium populorum miseratione; quia pulsi a Chaucis, et sedis inopes, tutum exsilium orabant. Aderatque iis clarus per illas gentes, et nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, « vinctum se rebellione Che-

« rusca, jussu Arminii, » referens; « mox Tiberio « et Germanico ducibus, stipendia meruisse; et « quinquaginta annorum obsequio id quoque ad- « jungere, quod gentem suam ditioni nostræ sub- « jiceret. Quotam partem campi jacere, in quam « pecora et armenta militum aliquando transmit- « terentur? Servarent sane receptos gregibus, inter « hominum famam; modo ne vastitatem et solitu- « dinem mallent, quam amicos populos. Chamavo- « rum quondam ea arva, mox Tubantum, et post « Usipiorum fuisse. Sicuti cœlum diis, ita terras « generi mortalium datas; quæque vacuæ, eas pu- « blicas esse. » Solem deinde respiciens, et cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, « vel- « lentne contueri inane solum? potius mare super- « funderent adversus terrarum ereptores. »

LVI. Et commotus his Avitus, « patienda melio- « rum imperia. Id diis, quos implorarent, placitum, « ut arbitrium penes Romanos maneret, quid da- « rent, quid adimerent; neque alios judices, quam « seipsos paterentur. » Hæc in publicum Ansibariis respondit; ipsi Boiocalo, « ob memoriam amicitiæ « daturum agros: » quod ille, ut proditionis pre- tium, adspernatus, addidit: « Deesse nobis terra, « in qua vivamus; in qua moriamur, non potest: »

atque ita, infensis utrimque animis, discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes socias bello vocabant. Avitus, scripto ad Curtilium Manciam, superioris exercitus legatum, « ut Rhe« num transgressus, arma a tergo ostenderet; » ipse legiones in agrum Tencterûm induxit, excidium minitans, nisi causam suam dissociarent. Igitur absistentibus his, pari metu exterriti Bructeri; et ceteris quoque aliena pericula deserentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Usipios et Tubantes concessit : quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod juventutis erat, cæduntur. Imbellis ætas in prædam divisa est.

LVII. Eadem æstate, inter Hermunduros Cattosque certatum magno prœlio, dum flumen, gignendo sale fecundum, et conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, « eos maxime locos propinquare cœlo, preces« que mortalium a deis nusquam propius audiri. « Inde indulgentia numinum, illo in amne, illisque « silvis, salem provenire, non, ut alias apud gen« tes, eluvie maris arescente, sed unda super ar« dentem arborum struem fusa, ex contrariis in« ter se elementis, igne atque aquis concretum. »

Sed bellum Hermunduris prosperum, Cattis exitiosius fuit, quia « victores diversam aciem Marti ac « Mercurio » sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebant. Sed civitas Juhonum, socia nobis, malo improviso adflicta est. Nam ignes terra editi, villas, arva, vicos, passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper coloniæ mœnia : neque exstingui poterant ; non si imbres caderent, non fluvialibus aquis, aut quo alio humore : donec inopia remedii, et ira cladis, agrestes quidam eminus saxa jacere; dein, residentibus flammis, propius suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant : postremo tegmina corpori derepta injiciunt, quanto magis profana, et usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

LVIII. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ octingentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus, et arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus revivesceret.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUARTUSDECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI XIV.

Nero, flagrantior in dies amore Poppææ, Agrippinam, matrem suam, interficit. Literas ad senatum mittit, quibus factum excusat. Decernuntur supplicationes. Thrasea, fœditatis impatiens, exit senatu. In omnes libidines se effundit Nero. Atrox cædes inter colonos Nucerinos et Pompeianos. Res Cyrenensium. Mortes inlustres. Quinquennale ludicrum Romæ institutum. Rubellius Plautus amovetur. Corbulo in Armenia strenue rem gerit : captis Tigranocertis, regem imponit Tigranen. Laodicea, tremore terræ prolapsa, propriis opibus revaluit. Coloniarum infrequentiæ male consultum. Comitia prætorum composita. Gravis clades in Britannia accepta, dum Suetonius Paullinus Monam insulam adgreditur : tota pæne provincia amissa ; quam tamen mira constantia, et unius prælii successu Suetonius retinuit. Insignia scelera. Præfectum urbis servus ipsius interficit. Supplicium de familia sumptum. Tarquitius Priscus damnatur. Census per Gallias acti. Mors Memmii Reguli. Gymnasium dedicatum. Lex majestatis revocata. Gravescentibus publicis malis, vita concessit Burrus. Morte Burri infracta Senecæ potentia. Ut criminantium invidiæ occurrat, Neronem adloquitur : subdole respondet princeps. Validior in dies Tigellinus. Plautum et Sullam interfici curat. Nero Octaviam exturbat : Poppææ conjungitur. Seditionem super ea re populus movet : inde matura-

tur Octaviæ exitium. In Pandataria insula interficitur. Gesta hæc annis circiter quatuor,

C. Vipstano Aproniano, L. Fonteio Capitone coss.
Nerone Claudio Cæsare iv, Cosso Cornelio Lentulo coss.
Cæsonio Pæto, Petronio Turpiliano coss.
P. Mario Celso, L. Asinio Gallo coss.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUARTUSDECIMUS.

I. Caio Vipstano, Fonteio consulibus, diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, et flagrantior in dies amore Poppææ, quæ, sibi matrimonium, et discidium Octaviæ, incolumi Agrippina, haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusaret principem, et « pupillum » vocaret, « qui « jussis alienis obnoxius, non modo imperii, sed « libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nup- « tias suas? formam scilicet displicere, et trium- « phales avos? An fecunditatem, et verum animum? « timeri, ne uxor saltem injurias patrum, iram po- « puli adversus superbiam avaritiamque matris « aperiat. Quod si nurum Agrippina, non nisi filio « infestam, ferre posset, reddatur ipsa Othonis

« conjugio : ituram quoquo terrarum, ubi audiret « potius contumelias Imperatoris, quam viseret, « periculis ejus immixta. » Hæc atque talia, lacrymis et arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, et credente nullo, usque ad cædem ejus duratura filii odia.

II. Tradit Cluvius, « ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eo usque provectam, ut medio « diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas « incalesceret, offerret se sæpius temulento comtam, et incesto paratam. Jamque lasciva oscula, « et prænuntias flagitii blanditias, adnotantibus « proximis; Senecam contra muliebres inlecebras « subsidium a femina petivisse : immissamque Acten libertam; quæ, simul suo periculo, et infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse « incestum, gloriante matre; nec toleraturos milites profani principis imperium. » Fabius Rusticus, « non Agrippinæ, sed Neroni cupitum id » memorat, « ejusdemque libertæ astu disjectum. » Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere; et fama huc inclinat, seu concepit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ puellaribus an-

nis stuprum cum Lepido, spe dominationis, admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta, et exercita ad omne flagitium patrui nuptiis.

III. Igitur Nero vitare secretos ejus congressus: abscedentem in hortos, aut Tusculanum, vel Antiatem in agrum, laudare, « quod otium lacesseret. » Postremo, ubicumque haberetur, prægravem ratus, interficere constituit; hactenus consultans, « veneno, an ferro, vel qua alia vi. » Placuitque primo venenum. Sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali jam Britannici exitio; et ministros tentare arduum videbatur mulieris, usu scelerum adversus insidias intentæ: atque ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum et cædes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; et, ne quis, illi tanto facinori delectus, jussa sperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classi apud Misenum præfectus, et pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinæ invisus. Ergo « navem posse componi » docet, « cujus pars, ipso in mari per artem soluta, effunderet ignaram. Nihil tam capax fortuitorum, quam mare; et si naufragio intercepta sit, « quem adeo iniquum, ut sceleri adsignet, quod

« venti et fluctus deliquerint? Additurum principem « defunctæ templum, et aras, et cetera ostentandæ « pietati. »

IV. Placuit solertia, tempore etiam juta, quando Quinquatruum festos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrem elicit, « ferendas parentum iracundias, et placandum animum » dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc, obvius in litora (nam Antio adventabat) excipit manu et complexu, ducitque Baulos: id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter et Baianum lacum flexo mari alluitur. Stabat inter alias navis ornatior, tamquam id quoque honori matris daretur. Quippe sueverat triremi, et classiariorum remigio vehi. Ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit exstitisse proditorem, et Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguam, gestamine sellæ Baias pervectam. Ibi blandimentum sublevavit metum, comiter excepta, superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero, et rursus adductus, quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, arctius oculis et

pectori hærens; sive explenda simulatione, seu peritura matris supremus adspectus, quamvis ferum animum retinebat.

V. Noctem sideribus inlustrem, et placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, dii præbuere. Nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quîs Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat; Acerronia, super pedes cubitantis reclinis, « pœnitentiam filii, et reciperatam matris gra« tiam, » per gaudium memorabat: cum, dato signo, ruere tectum loci multo plumbo grave; pressusque Crepereius, et statim exanimatus. Agrippina et Acerronia eminentibus lecti parietibus, ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, protectæ sunt: nec dissolutio navigii sequebatur, turbatis omnibus, et quod plerique ignari etiam conscios impediebant. Visum dehinc remigibus, « unum in « latus inclinare, atque ita navem submergere. » Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus; et alii, contra nitentes, dedere facultatem lenioris in mare jactus. Verum Acerronia imprudens, dum « se Agrippinam esse, utque subveniretur ma« tri principis, » clamitat, contis et remis, et quæ fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina si-

lens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occursu lenunculorum, Lucrinum in lacum vecta, villæ suæ infertur.

VI. Illic reputans, ideo se fallacibus literis accitam, et honore præcipuo habitam; quodque litus juxta, non ventis acta, non saxis impulsa navis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum concidisset; observans etiam Acerroniæ necem; simul suum vulnus adspiciens; solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, « benignitate deûm, « et fortuna ejus evasisse gravem casum; orare, « ut, quamvis periculo matris exterritus, visendi cu« ram differret: sibi ad præsens quiete opus. » Atque interim, securitate simulata, medicamina vulneri, et fomenta corpori adhibet. « Testamentum « Acerroniæ requiri, bonaque obsignari » jubet: id tantum non per simulationem.

VII. At Neroni, nuntios patrati facinoris opperienti, adfertur « evasisse ictu levi sauciam; et hac« tenus adito discrimine, ne auctor dubitaretur. » Tum pavore exanimis, et « jam jamque adfore » obtestans, « vindictæ properam; sive servitia ar« maret, vel militem accenderet, sive ad senatum « et populum pervaderet, naufragium, et vulnus,

« et interfectos amicos objiciendo : quod contra subsidium sibi? nisi quid Burrus et Seneca expromerent : » quos statim acciverat, incertum an et ante ignaros. Igitur longum utriusque silentium, ne irriti dissuaderent; an eo descensum credebant, ut, nisi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca hactenus promptior, respicere Burrum, ac sciscitari, « an militi imperanda cædes « esset? « Ille « prætorianos toti Cæsarum domui « obstrictos, memoresque Germanici, nihil adversus progeniem ejus atrox ausuros, » respondit : « perpetraret Anicetus promissa. » Qui nihil cunctatus, poscit summam sceleris. Ad eam vocem Nero, « illo sibi die dari imperium, auctoremque « tanti muneris libertum » profitetur. « Iret propere, « duceretque promptissimos ad jussa. » Ipse, audito, « venisse missu Agrippinæ nuntium Agerinum, » scenam ultro criminis parat, gladiumque, dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus : tum quasi deprehenso, « vincla injici » jubet, ut, exitium principis molitam matrem, et pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse, confingeret.

VIII. Interim vulgato Agrippinæ periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad

litus. Hi molium objectus, hi proximas scaphas scandere : alii, quantum corpus sinebat, vadere in mare; quidam manus protendere. Questibus, votis, clamore diversa rogitantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri : adfluere ingens multitudo cum luminibus, atque, ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum, sese expedire, donec adspectu armati et minitantis agminis disjecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractaque janua, obvios servorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret : cui pauci adstabant, ceteris terrore inrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, et ancillarum una : magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo a filio, ac ne Agerinus quidem. Aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus, et extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, « Tu quoque me « deseris, » prolocuta, respicit Anicetum, trierarcho Herculeo, et Oloarito, centurione classiario, comitatum. Ac, « si ad visendum venisset, refotam » nuntiaret : « sin facinus patraturus, nihil se de filio « credere; non imperatum parricidium. » Circumsistunt lectum percussores, et prior trierarchus fusti caput ejus adflixit. Nam in mortem centurioni ferrum destringenti, protendens uterum, « Ventrem

« feri, » exclamavit : multisque vulneribus confecta est.

IX. Hæc consensu produntur. Adspexeritne matrem exanimem Nero, et formam corporis ejus laudaverit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, convivali lecto, et exsequiis vilibus. Neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta et clausa humus; mox, domesticorum cura, levem tumulum accepit, viam Miseni propter, et villam Cæsaris dictatoris, quæ subjectos sinus editissima prospectat. Accenso rogo, libertus ejus, cognomento Mnester, ipse ferro se transegit : incertum caritate in patronam, an metu exitii. Hunc suî finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempseratque. Nam consulenti super Nerone, responderunt Chaldæi, « fore ut imperaret, matremque occideret : » atque illa, « Occidat, » inquit, « dum imperet. »

X. Sed a Cæsare perfecto demum scelere, magnitudo ejus intellecta est : reliquo noctis, modo per silentium defixus, sæpius pavore exsurgens, et mentis inops lucem opperiebatur, tamquam exitium allaturam. Atque eum, auctore Burro, prima centurionum tribunorumque adulatio ad spem firmavit, prensantium manu, gratantiumque, « quod

« discrimen improvisum, et matris facinus evasis« set. » Amici dehinc adire templa: et, cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis et legationibus lætitiam testari. Ipse, diversa simulatione, mœstus, et quasi incolumitati suæ infensus, ac morti parentis inlacrymans. Quia tamen non, ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et litorum gravis adspectus (et erant, qui crederent, sonitum tubæ collibus circum editis, planctusque tumulo matris audiri), Neapolim concessit, literasque ad senatum misit, quarum summa erat.

XI. « Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis, et luisse eam « pœnam conscientia, qua scelus paravisset. » Adjiciebat crimina longius repetita; « quod consortium imperii, juraturasque in feminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus senatûs et populi « speravisset: ac posteaquam frustra optata sint, « infensa militibus, patribusque, et plebi, dissuasisset donativum et congiarium, periculaque viris « inlustribus instruxisset. Quanto suo labore perpetratum, ne inrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret? » Temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione, cuncta ejus dominatio-

nis flagitia in matrem transtulit, « publica fortuna « exstinctam » referens: namque et naufragium narrabat. Quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut a muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes et classes imperatoris perfringeret? Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, « quod oratione tali con« fessionem scripsisset. »

XII. Miro tamen certamine procerum decernuntur « supplicationes apud omnia pulvinaria, utque « Quinquatrus, quibus apertæ essent insidiæ, ludis « annuis celebrarentur: aureum Minervæ simula« crum in curia, et juxta principis imago statuere« tur: dies natalis Agrippinæ inter nefastos esset. » Thrasea Pætus, silentio, vel brevi adsensu priores adulationes transmittere solitus, exiit tum senatu, ac sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non præbuit. Prodigia quoque crebra et inrita intercessere. Anguem enixa mulier; et alia in concubitu mariti fulmine exanimata: jam sol repente obscuratus, et tactæ de cœlo quatuordecim urbis regiones: quæ adeo sine cura deûm eveniebant, ut multos post annos Nero imperium et scelera continuaverit. Ceterum, quo gravaret invidiam

matris, eaque demota, auctam lenitatem suam testificaretur, feminas inlustres Juniam et Calpurniam, præfectura functos Valerium Capitonem et Licinium Gabolum, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliæ Paullinæ cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, Iturium et Calvisium, pœna exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exsilio Tarentum regressa, labente jam Agrippina, cujus inimicitiis conciderat, vel tum mitigata.

XIII. Cunctanti in oppidis Campaniæ, « quonam modo urbem ingrederetur? an obsequium senatus, an studia plebis reperiret, » anxio, contra deterrimus quisque, quorum non alia regia fecundior exstitit, « invisum Agrippinæ nomen, et morte « ejus accensum populi favorem » disserunt. « Iret « intrepidus, et venerationem suî coram experi- « retur. » Simul « prægredi » exposcunt, et promptiora, quam promiserant, inveniunt: obvias tribus, festo cultu senatum: conjugum ac liberorum agmina, per sexum et ætatem disposita: exstructos, qua incederet, spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus, ac publici servitii victor, Capitolium adiit, grates exsolvit; se-

que in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.

XIV. Vetus illi cura erat, curriculo quadrigarum insistere; nec minus fœdum studium cithara ludicrum in modum cœnere, cum cœnaret: quod « regibus et antiquis ducibus factitatum » memorabat: « idque vatum laudibus celebre, et deorum « honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros, « talique ornatu adstare, non modo Græcis in urbibus, sed Romana apud templa, numen præci-« puum et præscium. » Nec jam sisti poterat, cum Senecæ ac Burro visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. Clausumque valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo: mox ultro vocari populus romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, et, si eodem princeps trahat, lætum. Ceterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit. Ratusque dedecus molliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales, in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam, majoribus eorum tribuendum puto. Nam et ejus flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas

arenæ promittere subegit, donis ingentibus: nisi quod merces ab eo, qui jubere potest, vim necessitatis adfert.

XV. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos, *Juvenalium* vocabulo, in quos passim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento, quominus Græci Latinive histrionis artem exercerent, usque ad gestus modosque haud viriles. Quin et feminæ inlustres deformia meditari: exstructaque apud nemus, quod navali stagno circumposuit Augustus, conventicula, et cauponæ, et posita veno inritamenta luxus: dabanturque stipes, quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia et infamia: nec ulla moribus olim corruptis plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur; nedum, inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modestia, aut quidquam probi moris reservaretur. Postremo ipse scenam incedit, multa cura tentans citharam, et præmeditans, adsistentibus familiaribus: accesserat cohors militum, centuriones tribunique; et mœrens Burrus, ac laudans. Tuncque primum conscripti sunt equites Romani, cognomento *Augustanorum*, ætate ac robore conspi-

cui, et pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ. Hi dies ac noctes plausibus personare, formam principis, vocemque, deûm vocabulis appellantes; quasi per virtutem clari honoratique agere.

XVI. Ne tamen ludicræ tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis ætatis nati, considere simul, et allatos, vel ibidem repertos versus connectere; atque ipsius verba, quoquo modo prolata, supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impertiebat post epulas, utque contraria adseverantium discordiæ eruerentur: nec deerant, qui ore vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.

XVII. Sub idem tempus, levi contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos Pompeianosque, gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum senatu retuli, edebat: quippe oppidana lascivia invicem incessentes, probra, deinde saxa, postremo ferrum sumpsere; validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in urbem multi e Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum ac pa-

rentum mortes deflebant. Cujus rei judicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres relata, prohibiti publice in decem annos ejusmodi cœtu Pompeiani, collegiaque, quæ contra leges instituerant, dissoluta. Livineius, et qui alii seditionem conciverant, exsilio multati sunt.

XVIII. Motus senatu et Pedius Blæsus, accusantibus Cyrenensibus, « violatum ab eo thesau« rum Æsculapii, delectumque militarem pretio et « ambitione corruptum. » Iidem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, prætoria potestate usum, et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos regis Apionis quondam habitos, et populo romano cum regno relictos, proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia et injuria, quasi jure et æquo, nitebantur. Igitur abjudicatis agris, orta adversus judicem invidia: et senatus, « ignota sibi esse mandata Claudii, et consu« lendum principem » respondit. Nero, probata Strabonis sententia, « se nihilominus subvenire so« ciis, et usurpata concedere, » scripsit.

XIX. Sequuntur virorum inlustrium mortes, Domitii Afri, et M. Servilii, qui summis honoribus, et multa eloquentia viguerant. Ille orando causas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus

Romanis celebris, et elegantia vitæ, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus.

XX. Nerone quartum, Cornelio Cosso consulibus, quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis, varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant, qui « Cn. quoque Pom« peium incusatum a senioribus » ferrent, « quod « mansuram theatri sedem posuisset : nam antea « subitariis gradibus, et scena in tempus structa, « ludos edi solitos : vel si vetustiora repetas, stan« tem populum spectavisse : ne, si consideret, thea« tro dies totos ignavia continuaret. Spectaculorum « quidem antiquitas servaretur, quotiens prætores « ederent, nulla cuiquam civium necessitate cer« tandi. Ceterum abolitos paullatim patrios mores, « funditus everti per accitam lasciviam, ut, quod « usquam corrumpi et corrumpere queat, in urbe « visatur, degeneretque studiis externis juventus, « gymnasia, et otia, et turpes amores exercendo, « principe et senatu auctoribus; qui non modo li« centiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant : « proceres romani, specie orationum et carminum, « scena polluantur. Quid superesse, nisi ut corpora « quoque nudent, et cæstus assumant, easque pug« nas pro militia et armis meditentur? An justitiam

« augurii, et decurias equitum, egregium judicandi « munus expleturos, si fractos sonos et dulcedinem « vocum perite audissent? Noctes quoque dedecori « adjectas, ne quod tempus pudori relinquatur, « sed, cœtu promiscuo, quod perditissimus quis- « que per diem concupiverit, per tenebras audeat. »

XXI. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina prætendebant: « Majores quoque « non abhorruisse spectaculorum oblectamentis, « pro fortuna, quæ tum erat; eoque a Tuscis accitos « histriones, a Thuriis equorum certamina; et pos- « sessa Achaia Asiaque, ludos curatius editos: ne- « que quemquam, Romæ honesto loco ortum, ad « theatrales artes degeneravisse, ducentis jam an- « nis a L. Mummii triumpho, qui primus id ge- « nus spectaculi in urbe præbuerit. Sed et consul- « tum parcimoniæ, quod perpetua sedes theatro « locata sit, potius quam immenso sumptu, singu- « los per annos consurgeret ac strueretur. Nec per- « inde magistratus rem familiarem exhausturos, « aut populo efflagitandi Græca certamina magis- « tratibus causam fore, cum eo sumptu respublica « fungatur. Oratorum ac vatum victorias incita- « mentum ingeniis allaturas: nec cuiquam judici « grave, aures studiis honestis, et voluptatibus con-

« cessis impartire : lætitiæ magis, quam lasciviæ; « dari paucas totius quinquennii noctes, quibus, « tanta luce ignium, nihil inlicitum occultari queat. » Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia, redditi quamquam scenæ, pantomimi certaminibus sacris prohibebantur. Eloquentiæ primas nemo tulit, sed « victorem esse Cæsarem » pronuntiatum. Græci amictus, quos per eos dies plerique incesserant, tum exoleverant.

XXII. Inter quæ et sidus cometes effulsit; de quo vulgi opinio est, tanquam mutationem regnis portendat. Igitur, quasi jam depulso Nerone, quisnam deligeretur, anquirebant : et omnium ore Rubellius Plautus celebrabatur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia. Ipse placita majorum colebat, habitu severo, casta et secreta domo ; quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia discumbentis Neronis apud Simbruina stagna, cui *Sublaqueum* nomen est, ictæ dapes, mensaque disjecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo, hunc illum numine deûm destinari credebant : fovebantque multi, quibus, nova et ancipitia præcolere,

avida et plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum literas, « consuleret quieti urbis, seque prave diffamantibus « subtraheret : esse illi per Asiam avitos agros, in « quibus tuta et inturbida juventa frueretur. » Ita illuc cum conjuge Antistia, et paucis familiarium, concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupido infamiam et periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Marciæ ad urbem deductæ nando incesserat : videbaturque potus sacros, et cærimoniam loci, corpore toto polluisse : secutaque anceps valetudo, iram deûm affirmavit.

XXIII. At Corbulo, post deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus ad occupanda Tigranocerta ; quibus excisis, metum hostium intenderet, vel, si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur : illuc pergit non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret ; neque tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deserere vicos, et in avia digredi : ac fuere, qui se speluncis, ac carissima secum, abderent. Igitur dux romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, immitis iis, qui late-

bras insederant, ora et exitus specuum, sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum, fines suos prægredientem, incursavere Mardi, latrociniis exerciti, contraque irrumpentem montibus defensi : quos Corbulo, immissis Iberis, vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est.

XXIV. Ipse exercitusque, ut nullis ex prœlio damnis, ita per inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, fervida æstas, longinqua itinera, sola ducis patientia mitigabantur, eodem plura, quam gregario milite, tolerante. Ventum dehinc in locos cultos; demessæque segetes, et ex duobus castellis, in quæ confugerant Armenii, alterum impetu captum : qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Unde in regionem Tauranitium transgressus, improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus, non ignobilis barbarus, cum telo repertus, ordinem insidiarum, seque auctorem, et socios per tormenta edidit : convictique et puniti sunt, qui specie amicitiæ dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi, « patere mœnia » afferunt, « intentos popula- « res ad jussa; » simul hospitale donum, coronam

auream, tradebant. Acceptique cum honore, nec quidquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinerent.

XXV. At præsidium regium, quod ferox juventus clauserat, non sine certamine expugnatum est: nam et prælium pro muris ausi erant, et pulsi intra munimenta aggeris, demum et inrumpentium armis cessere: quæ facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad principem romanum, societatem oratum, « attineri a se Vologesen pro pignore amici« tiæ » ostentantes: eos regredientes Corbulo, ne Euphraten transgressi hostium custodiis circumvenirentur, dato præsidio, ad litora maris Rubri deduxit: unde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeavere.

XXVI. Quin et Tiridaten, per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire procul, ac spem belli amittere subegit: quosque nobis, ob regem, aversos animis cognoverat, cædibus et incendiis perpopulatus, possessionem Armeniæ usurpabat; cum advenit Tigranes, a Nerone ad capessendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos; sed quod diu obses apud urbem fue-

rat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum: at plerique, superbiam Parthorum perosi, datum a Romanis regem malebant. Additum et præsidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duæque equitum alæ: et quo facilius novum regnum tueretur, pars Armeniæ, ut cuique finitima, Pharasmani, Polemonique Aristobulo, atque Antiocho parere jussæ sunt. Corbulo in Syriam abscessit, morte Ummidii legati vacuam, ac sibi permissam.

XXVII. Eodem anno, ex inlustribus Asiæ urbibus, Laodicea, tremore terræ prolapsa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia, vetus oppidum, Puteoli jus coloniæ, et cognomentum a Nerone adipiscuntur. Veterani Tarentum et Antium adscripti, non tamen infrequentiæ locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant. Neque conjugiis suscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, universæ legiones deducebantur, cum tribunis et centurionibus, et sui cujusque ordinis militibus, ut consensu et caritate rempublicam efficerent: sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis; quasi ex alio genere mor-

talium repente in unum collecti; numerus magis, quam colonia.

XXVIII. Comitia prætorum, arbitrio senatûs haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, princeps composuit, tres, qui supra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitque patrum honorem, statuendo, « ut, qui a privatis judicibus ad senatum provocavissent, ejusdem pecuniæ periculum « facerent, cujus ii, qui Imperatorem appellavere: » nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus, eques romanus, accusantibus Mauris, repetundarum damnatur, atque Italia exigitur, ne graviore pœna adficeretur, Vibii Crispi fratris opibus enisus.

XXIX. Cæsonio Pæto, Petronio Turpiliano consulibus, gravis clades in Britannia accepta. In qua neque A. Didius legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat; et successor Veranius, modicis excursibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est; magna, dum vixit, severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus: quippe, multa in Neronem adulatione, addidit, « subjecturum ei provinciam fuisse, si « biennio proximo vixisset. » Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ, et

rumore populi, qui neminem sine æmulo sinit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam insulam, incolis validam, et receptaculum perfugarum, aggredi parat, navesque fabricatur plano alveo, adversus breve et incertum. Sic pedes: equites, vado secuti, aut altiores inter undas, adnantes equis, transmisere.

XXX. STABAT pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis in modum Furiarum, quæ, veste ferali, crinibus dejectis, faces præferebant. Druidæque circum, preces diras, sublatis ad cœlum manibus, fundentes, novitate adspectus perculere milites; ut, quasi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein, cohortationibus ducis, et se ipsi stimulantes, ne muliebre et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa, sternuntque obvios, et igni suo involvunt. Præsidium posthac impositum victis, excisique luci, sævis superstitionibus sacri: nam cruore captivo adolere aras, et hominum fibris consulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, repentina defectio provinciæ nuntiatur.

XXXI. REX Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Cæsarem heredem, duasque filias scrip-

serat, tali obsequio ratus regnumque et domum suam procul injuria fore: quod contra vertit; adeo ut regnum per centuriones, domus per servos, velut capta, vastarentur. Jam primum uxor ejus Boudicea verberibus affecta, et filiæ stupro violatæ sunt. Præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur: et propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia, et metu graviorum (quando in formam provinciæ cesserant), rapiunt arma, commotis ad rebellationem Trinobantibus, et qui alii nondum servitio facti, resumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camulodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, « captivos, servos » appellando; foventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitæ, et spe ejusdem licentiæ. Ad hæc templum, divo Claudio constitutum, quasi arx æternæ dominationis adspiciebatur; delectique sacerdotes, specie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, exscindere coloniam, nullis munimentis septam: quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amœnitati prius, quam usui, consulitur.

XXXII. INTER quæ, nulla palam causa, delapsum Camuloduni simulacrum Victoriæ, ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et feminæ, in furore turbatæ, « adesse exitium » canebant. Externosque fremitus in curia eorum auditos; consonuisse ululatibus theatrum, visamque speciem in æstuario Tamesæ subversæ coloniæ; jam Oceanum cruento adspectu : dilabente æstu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere à Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius, quam ducentos, sine justis armis misit : et inerat modica militum manus. Tutela templi freti, et impedientibus, qui, occulte rebellionis conscii, consilia turbabant, neque fossam aut vallum præduxerunt, neque motis senibus et feminis, juventus sola restitit : quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incensa sunt : templum, in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum, expugnatumque. Et victor Britannus, Petilio Ceriali, legato legionis nonæ, in subsidium adventanti obvius, fudit legionem, et, quod peditum, interfecit : Cerialis cum equitibus evasit in

castra, et munimentis defensus est. Qua clade, et odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit.

XXXIII. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed copia negotiatorum et commeatuum maxime celebre: ibi ambiguus, an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius oppidi damno servare universa statuit. Neque fletu et lacrymis auxilium ejus orantium flexus est, quin daret profectionis signum, et comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit; quia barbari, omissis castellis præsidiisque militarium, quod uberrimum spolianti, et defendentibus intutum, læti præda, et aliorum segnes petebant. Ad septuaginta millia civium et sociorum, iis quæ memoravi locis, cecidisse constitit. Neque enim capere, aut venumdare, aliudve quod belli commercium, sed cædes, patibula, ignes, cruces, tamquam reddituri supplicium, ac prærepta interim ultione, festinabant.

XXXIV. Jam Suetonio quartadecima legio cum

vexillariis vicesimanis, et e proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant; cum omittere cunctationem, et congredi acie parat: deligitque locum arctis faucibus, et a tergo silva clausum; satis cognito, nihil hostium, nisi in fronte, et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus; levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. At Britannorum copiæ passim per catervas et turmas exsultabant, quanta non alias multitudo; et animo adeo fero, ut conjuges quoque testes victoriæ secum traherent, plaustrisque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant.

XXXV. Boudicea, curru filias præ se vehens, ut quamque nationem accesserat, « solitum quidem « Britannis feminarum ductu bellare » testabatur; « sed tunc non, ut tantis majoribus ortam, regnum « et opes; verum, ut unam e vulgo, libertatem amis- « sam, confectum verberibus corpus, contrectatam « filiarum pudicitiam ulcisci. Eo provectas Romano- « rum cupidines, ut non corpora, ne senectam qui- « dem, aut virginitatem impollutam relinquant. « Adesse tamen deos justæ vindictæ: cecidisse legio- « nem, quæ prœlium ausa sit: ceteros castris oc- « cultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum

« quidem, et clamorem tot millium, nedum impetus « et manus, perlaturos. Si copias armatorum, si cau« sas belli secum expenderent, vincendum illa acie, « vel cadendum esse. Id mulieri destinatum; vive« rent viri, et servirent. »

XXXVI. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat : qui, quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes et preces miscebat : « Ut sper« nerent sonores barbarorum, et inanes minas : « plus illic feminarum, quam juventutis adspici : im« belles, inermes, cessuros statim, ubi ferrum vir« tutemque vincentium, totiens fusi, agnovissent : « etiam in multis legionibus paucos esse, qui prœ« lia profligarent ; gloriæque eorum accessurum, « quod modica manus, universi exercitus famam « adipiscerentur. Conferti tantum, et pilis emissis, « post umbonibus et gladiis stragem cædemque con« tinuarent, prædæ immemores : parta victoria, « cuncta ipsis cessura. » Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa prœliorum experientia, ut certus eventu Suetonius daret pugnæ signum.

XXXVII. Ac primum legio gradu immota, et angustias loci pro munimento retinens, postquam propius suggressus hostis certo jactu tela exhause-

rat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: et eques, protentis hastis, perfringit quod obvium et validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumjecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam jumenta corporum cumulum auxerant. Clara, et antiquis victoriis par, ea die laus parta: quippe sunt qui paullo minus, quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme interfectis; nec multo amplius vulneratis. Boudicca vitam veneno finivit. Et Pœnius Postumus, præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat, abnueratque, contra ritum militiæ, jussa ducis; se ipsum gladio transegit.

XXXVIII. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæsar, missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliarium cohortibus, ac mille equitibus: quorum adventu, nonani legionario milite suppleti sunt. Cohortes alæque novis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil æque, quam fames adfli-

gebat serendis frugibus incuriosos, et omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant; gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia Julius Classicianus, successor Cato missus, et Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediebat: disperseratque, « novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira, « et superbia victoris, clementer deditis consulturum. » Simul in urbem mandabat, « nullum prœlio finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio: » cujus adversa, pravitati ipsius; prospera, ad fortunam referebat.

XXXIX. Igitur ad spectandum Britanniæ statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate ejus, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni; sed et rebelles barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quominus, ingenti agmine Italiæ Galliæque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quod dux, et exercitus tanti belli confector, servitiis obedirent. Cuncta tamen ad Imperatorem in mollius relata. Detentusque rebus gerundis

Suetonius, quod post paucas naves in litore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, « tradere exercitum Petronio Turpiliano, » qui jam consulatu abierat, jubetur. Is non irritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit.

XL. Eodem anno Romæ insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul longa senecta, simul orbitate et pecunia insidiis obnoxius: ei propinquus Valerius Fabianus, capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, adscitis Vincio Rufino et Terentio Lentino, equitibus romanis. Illi Antonium Primum, et Asinium Marcellum sociaverant. Antonius, audacia promptus; Marcellus, Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem præcipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas iis, quos memoravi, et aliis minus inlustribus, obsignat. Quod apud patres convictum. Et Fabianus Antoniusque cum Rufino et Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria majorum, et preces Cæsaris, pœnæ magis, quam infamiæ, exemere.

XLI. Perculit is dies Pompeium quoque Ælia-

num, juvenem quæstorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia, et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus adficitur, quod reos, ne apud præfectum urbis arguerentur, ad prætorem detulisset; interim, specie legum, mox prævaricando, ultionem elusurus. Additur senatusconsulto: « Qui talem operam emptitasset, vendidissetve, perinde « pœna teneretur, ac publico judicio calumniæ con« demnatus. »

XLII. Haud multo post, præfectum urbis, Pedanium Secundum, servus ipsius interfecit: seu negata libertate, cui pretium pepigerat; sive amore exoleti infensus, et dominum æmulum non tolerans. Ceterum cum, vetere ex more, familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est: senatuque in ipso erant studia nimiam severitatem adspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. Ex quîs C. Cassius, sententiæ loco, in hunc modum disseruit.

XLIII. « Sæpenumero, patres conscripti, in hoc « ordine interfui, cum contra instituta et leges ma« jorum nova senatûs decreta postularentur; neque

« sum adversatus : non quia dubitarem super om-
« nibus negotiis melius atque rectius olim provisum,
« et, quæ converterentur, in deterius mutari; sed
« ne, nimio amore antiqui moris, studium meum
« extollere viderer. Simul, quidquid hoc in nobis
« auctoritatis est, crebris contradictionibus destruen-
« dum non existimabam, ut maneret integrum, si
« quando respublica consiliis eguisset : quod hodie
« evenit, consulari viro domi suæ interfecto per in-
« sidias serviles, quas nemo prohibuit, aut prodi-
« dit, quamvis nondum concusso senatusconsulto,
« quod supplicium toti familiæ minitabatur. Decer-
« nite hercule impunitatem. At quem dignitas sua
« defendet, cum præfectura urbis non profuerit?
« Quem numerus servorum tuebitur, cum Peda-
« nium Secundum quadringenti non protexerint?
« Cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem
« pericula nostra avertit? An, ut quidam fingere
« non erubescunt, injurias suas ultus est interfec-
« tor? quia de paterna pecunia transegerat, aut
« avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus
« ultro, dominum jure cæsum videri.

XLIV. « Libet argumenta conquirere in eo, quod
« sapientioribus deliberatum est? Sed et si nunc pri-
« mum statuendum haberemus, creditisne servum

« interficiendi domini animum insumpsisse, ut non « vox minax excideret? nihil per temeritatem pro« loqueretur? Sane consilium occuluit, telum inter « ignaros paravit: num excubias transiret, cubiculi « fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, « omnibus nesciis? Multa sceleris indicia præveniunt. « Servi si prodant, possumus singuli inter plures, « tuti inter anxios; postremo, si pereundum sit, « non inulti inter nocentes, agere. Suspecta majo« ribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum « in agris, aut domibus iisdem, nascerentur, cari« tatemque dominorum statim acciperent. Postquam « vero nationes in familiis habemus, quibus diversi « ritus, externa sacra, aut nulla sunt, colluviem « istam non nisi metu coercueris. At quidam in« sontes peribunt. Nam et ex fuso exercitu, cum « decimus quisque fusti feritur, etiam strenui sor« tiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum « exemplum, quod contra singulos utilitate publica « rependitur. »

XLV. Sententiæ Cassii, ut nemo unus contra ire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, « nu« merum, aut ætatem, aut sexum, ac plurimorum « indubiam innocentiam » miserantium. Prævaluit tamen pars, quæ supplicium decernebat: sed ob-

temperari non poterat, conglobata multitudine « saxa ac faces » minitante. Tum Cæsar populum edicto increpuit; atque omne iter, quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id a principe prohibitum est, « ne mos antiquus, « quem misericordia non minuerat, per sævitiam « intenderetur. »

XLVI. Damnatus iisdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum, proconsulem ipsius, meminerant. Census per Gallias a Q. Volusio, et Sextio Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere.

XLVII. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum, præumbrante Imperatoris fastigio, datur, clarus: adeo ut Nero æger valetudine, et adulantibus circum, qui « finem imperio adesse » dicebant, « si « quid fato pateretur, » responderit, « habere sub- « sidium rempublicam. » Rogantibus dehinc, in quo potissimum? addiderat, « in Memmio Regulo. »

Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus; et quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum a Nerone, præbitumque oleum equiti ac senatui, Græca facilitate.

XLVIII. P. Mario, L. Asinio consulibus, Antistius prætor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit, vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin a Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini, soceri sui, receperat, majestatis delatus est. Tum primum revocata ea lex; credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæri; ut condemnatus a senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cum Ostorius « nihil « audivisse » pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum. Censuitque Junius Marullus, consul designatus, « adimendam reo præturam, necan- « dumque more majorum. » Ceteris inde adsentientibus, Pætus Thrasea, multo cum honore Cæsaris, acerrime increpito Antistio, « non, quidquid nocens « reus pati mereretur, id, egregio sub principe, « et nulla necessitate obstricto senatu, statuendum » disseruit; « carnificem et laqueum pridem abolita:

« et esse pœnas legibus constitutas, quibus sine ju-« dicum sævitia, et temporum infamia, supplicia « decernerentur. Quin in insula, publicatis bonis, « quo longius sontem vitam traxisset, eo privatim « miseriorem, et publicæ clementiæ maximum exem-« plum futurum. »

XLIX. Libertas Thraseæ servitium aliorum rupit : et postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemptis : in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque jurgio lacessens, et respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At consules perficere senatûs decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari. Ille inter pudorem et iram cunctatus, postremo rescripsit, « nulla injuria provocatum « Antistium gravissimas in principem contumelias « dixisse : earum ultionem a patribus postulatam. Et « pro magnitudine delicti, pœnam statui par fuisse : « ceterum se, qui severitatem decernentium impe-« diturus fuerit, moderationem non prohibere : sta-« tuerent ut vellent : datam etiam absolvendi licen-« tiam. » His atque talibus recitatis, et offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem, aut Thrasea decessit sententia, ceterive, quæ probaverant, deseruere : pars, ne principem ob-

jecisse invidiæ viderentur; plures numero tuti; Thrasea sueta firmitudine animi, et ne gloria intercideret.

L. Haud dispari crimine Fabricius Vejento conflictatus est, « quod multa et probrosa in patres et « sacerdotes composuisset, iis libris quibus nomen « *codicillorum* dederat. » Adjiciebat Talius Geminus, accusator, « venditata ab eo munera principis, et « adipiscendorum honorum jus: » quæ causa Neroni fuit suscipiendi judicii: convictumque Vejentonem Italia depulit, et libros exuri jussit, conquisitos lectitatosque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi oblivionem attulit.

LI. Sed gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur: concessitque vita Burrus, incertum valetudine, an veneno. Valetudo ex eo conjectabatur, quod in se tumescentibus paullatim faucibus, et impedito meatu, spiritum finiebat. Plures jussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, inlitum palatum ejus noxio medicamine, adseverabant; et Burrum, intellecto scelere, cum ad visendum eum princeps venisset, adspectum ejus aversatum, sciscitanti, « Hactenus, » respondisse, « ego me bene habeo. » Civitati grande desiderium ejus mansit, per memoriam virtutis, et successo-

rum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia et adulteria : quippe Cæsar duos prætoriis cohortibus imposuerat; Fenium Rufum, ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quæstu tractabat; Sophonium Tigellinum, veterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognitis moribus fuere : validior Tigellinus in animo principis, et intimis libidinibus adsumptus : prospera populi et militum fama Rufus, quod apud Neronem adversum experiebatur.

LII. Mors Burri infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, « tanquam ingentes, et privatum supra modum evectas opes adhuc augeret; quodque studia civium in se verteret : hortorum quoque amœnitate, et villarum magnificentia, quasi principem supergrederetur. » Objiciebant « etiam eloquentiæ laudem uni sibi adsciscere, et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis principis palam iniquum, detrectare vim ejus equos regentis; inludere voces, quotiens caneret. Quem ad finem nihil in republica clarum fore, quod non ab illo reperiri cre-

« datur. Certe finitam Neronis pueritiam, et ro-« bur juventæ adesse : exueret magistrum, satis « amplis doctoribus instructus, majoribus suis. »

LIII. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis, quibus aliqua honesti cura, et familiaritatem ejus magis adspernante Cæsare, tempus sermoni orat; et accepto, ita incipit : « Quartus-« decimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ ad-« motus sum; octavus, ut imperium obtines. Me-« dio temporis tantum honorum atque opum in me « cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi mo-« deratio ejus. Utar magnis exemplis, nec meæ for-« tunæ, sed tuæ. Abavus tuus Augustus, M. Agrip-« pæ Mitylenense secretum; C. Mæcenati urbe in « ipsa velut peregrinum otium permisit : quorum « alter bellorum socius, alter Romæ pluribus labo-« ribus jactatus, ampla quidem, sed pro ingenti-« bus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud « munificentiæ tuæ adhibere potui, quam studia, « ut sic dixerim, in umbra educata : et quibus cla-« ritudo venit, quod juventæ tuæ rudimentis ad-« fuisse videor? grande hujus rei pretium. At tu « gratiam immensam, innumeram pecuniam cir-« cumdedisti, adeo ut plerumque intra me ipse

« volvam : Egone equestri et provinciali loco ortus, « proceribus civitatis adnumeror? Inter nobiles, « et longa decora præferentes, novitas mea enituit? « Ubi est animus ille modicis contentus? Tales hor- « tos instruit, et per hæc suburbana incedit, et « tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? « Una defensio occurrit, quod muneribus tuis ob- « niti non debui.

LIV. « Sed uterque mensuram implevimus; et « tu, quantum princeps tribuere amico posset; et « ego, quantum amicus a principe accipere. Ce- « tera invidiam augent : quæ quidem, ut omnia « mortalia, infra tuam magnitudinem jacent; sed « mihi incumbunt : mihi subveniendum est. Quo « modo in militia, aut via, fessus adminiculum « orarem; ita in hoc itinere vitæ, senex, et levis- « simis quoque curis impar, cum opes meas ultra « sustinere non possim, præsidium peto. Jube eas « per procuratores tuos administrari, in tuam for- « tunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detru- « dam; sed traditis, quorum fulgore perstringor, « quod temporis hortorum aut villarum curæ se- « ponitur, in animum revocabo. Superest tibi ro- « bur, et tot per annos nixum fastigii regimen :

« possumus seniores amici, quiete respondere. Hoc « quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa « vexisse, qui et modicà tolerarent. »

LV. Ad quæ Nero sic ferme respondit: « Quod « meditatæ orationi tuæ statim occurram, id pri- « mum tui muneris habeo, qui me non tantum præ- « visa, sed subita expedire docuisti. Abavus meus « Augustus Agrippæ et Mæcenati usurpare otium « post labores concessit; sed in ea ipsa ætate, cujus « auctoritas tueretur, quidquid illud et qualecum- « que tribuisset; attamen neutrum datis a se præ- « miis exuit. Bello et periculis meruerant. In his « enim juventa Augusti versata est. Nec mihi tela « et manus tuæ defuissent, in armis agenti. Sed « quod præsens conditio poscebat, ratione, consi- « lio, præceptis pueritiam, dein juventam meam, « fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita « suppetet, æterna erunt. Quæ a me habes, horti, « et fenus, et villæ, casibus obnoxia sunt: ac licet « multa videantur, plerique, haud quaquam arti- « bus tuis pares, plura tenuerunt. Pudet referre « libertinos, qui ditiores spectantur. Unde etiam « rubori mihi est, quod præcipuus caritate, non- « dum omnes fortuna antecellis.

LVI. « Verum et tibi valida ætas, rebusque et

« fructui rerum sufficiens; et nos prima imperii « spatia ingredimur : nisi forte aut te Vitellio ter « consuli, aut me Claudio postponis. Sed quantum « Volusio longa parcimonia quæsivit, tantum in te « mea liberalitas explere non potest. Quin, si qua « in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, « revocas, ornatumque robur subsidio impensius « regis. Non tua moderatio, si reddideris pecu-« niam; nec quies, si reliqueris principem; sed mea « avaritia, meæ crudelitatis metus in ore omnium « versabitur. Quod si maxime continentia tua lau-« detur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, « unde amico infamiam paret, inde gloriam sibi « recipere. » His adjicit complexum et oscula, factus natura, et consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit : sed instituta prioris potentiæ commutat; prohibet cœtus salutantium; vitat comitantes : rarus per urbem; quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studiis domi attineretur.

LVII. Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenium imminuere, Agrippinæ amicitiam in eo criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus; et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus,

si principem societate scelerum obstringeret, metus ejus rimatur : compertoque Plautum et Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos; « nobilitatem « eorum, et propinquos huic Orientis, illi Germa- « niæ exercitus » commemorat. « Non se, ut Bur- « rum, diversas spes, sed solam incolumitatem « Neronis spectare : cui caveri utcumque ab urba- « nis insidiis præsentia; longinquos motus quonam « modo comprimi posse? Erectas Gallias ad no- « men dictatorium, nec minus suspectos Asiæ po- « pulos, claritudine avi Drusi. Sullam inopem, « unde præcipuam audaciam; et simulatorem seg- « nitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum « magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii, « sed veterum Romanorum imitamenta præferre, « adsumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque, « quæ turbidos, et negotiorum appetentes faciat. » Nec ultra mora. Sulla, sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum et rumorem interficitur, cum epulandi causa discumberet. Relatum caput ejus inlusit Nero, tanquam præmatura canitie deforme.

LVIII. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus ejus curabatur,

et spatium itineris ac maris, tempusque interjectum moverat famam : vulgoque fingebant, « petitum ab « eo Corbulonem, » magnis tum exercitibus præsidentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula : « quin et Asiam favore juve« nis arma cepisse; nec milites, ad scelus missos, « aut numero validos, aut animo promptos : post« quam jussa efficere nequiverint, ad spes novas « transisse. » Una hæc, more famæ, credentium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum prævenit centurionem, et mandata L. Antistii, soceri, attulit : « effugeret segnem mortem, « otium, suffugium, et magni nominis miseratio« nem : reperturum bonos, consociaturum auda« ces : nullum interim subsidium adspernandum : si « sexaginta milites (tot enim adveniebant) propu« lisset; dum refertur nuntius Neroni; dum ma« nus alia permeat, multa secutura, quæ ad usque « bellum evalescerent : denique aut salutem tali « consilio quæri, aut nihil gravius audenti, quam « ignavo, patiendum esse. »

LIX. Sed Plautum ea non movere : sive nullam opem providebat inermis atque exsul; seu tædio ambiguæ spei; an amore conjugis et liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur, nulla

sollicitudine turbatum. Sunt, qui « alios a socero « nuntios venisse » ferant, « tamquam nihil atrox « immineret ; doctoresque sapientiæ, Cœranum « Græci, Musonium Tusci generis, constantiam « opperiendæ mortis, pro incerta et trepida vita « suasisse. » Repertus est certe, per medium diei, nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, coram Pelagone, spadone, quem Nero centurioni et manipulo, quasi satellitibus ministrum regium, præposuerat. Caput interfecti relatum : cujus adspectu, (ipsa principis verba referam) « Quin, » inquit, « Nero, deposito metu, nuptias « Poppææ, ob ejusmodi terrores dilatas, maturare « parat, Octaviamque conjugem amoliri, quamvis « modeste agat, et nomine patris, et studiis populi « gravem? » Sed ad senatum literas misit, de cæde Sullæ Plautique haud confessus ; verum « utrius- « que turbidum ingenium esse, et sibi incolumita- « tem reipublicæ magna cura haberi. » Decretæ eo nomine « supplicationes, utque Sulla et Plautus « senatu moverentur, » gravioribus tamen ludibriis, quam malis.

LX. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, « sterilem » dictitans. Exin

Poppææ conjungitur. Ea diu pellex, et adulteri Neronis, mox mariti potens, quemdam ex ministris Octaviæ impulit, « servilem ei amorem » objicere: destinaturque reus cognomento *Eucerus*, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa adnuerent, plures perstitere sanctitatem dominæ tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, « castiora esse muliebria Octaviæ » respondit, « quam os ejus. » Movetur tamen primo civilis discidii specie: domumque Burri, et prædia Plauti, infausta dona, accipit. Mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, et ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. His motus Nero, haud quaquam pœnitentia flagitii, conjugem revocavit Octaviam.

LXI. Exin læti Capitolium scandunt, deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt: Octaviæ imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes; expetitur venerantibus. Jamque et palatium multitudine et clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus et intento ferro turbatos disjecere. Mutataque, quæ per seditionem

verterant, et Poppææ honos repositus est. Quæ semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus ejus : « Non eo loci « res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam « id sibi vita potius), sed vitam ipsam in extremum « adductam a clientelis et servitiis Octaviæ, quæ « plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausi, « quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus prin- « cipem sumpta : ducem tantum defuisse, qui, mo- « tis rebus, facile reperiretur. Omitteret modo Cam- « paniam, et in urbem ipsam pergeret, ad cujus « nutum absentis tumultus cierentur. Quod alio- « quin suum delictum? quam cujusquam offensio- « nem? An, quia veram progeniem penatibus Cæ- « sarum datura sit, malle populum Romanum ti- « bicinis Ægyptii subolem imperatorio fastigio in- « duci? Denique, si id rebus conducat, libens, « quam coactus, acciret dominam, vel consuleret « securitati justa ultione. Et modicis remediis, pri- « mos motus consedisse : at, si desperent uxorem « Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos. »

LXII. Varius sermo, et ad metum atque iram accommodatus, terruit simul audientem, et accendit. Sed parum valebat suspicio in servo, et quæs-

tionibus ancillarum elusa erat. Ergo confessionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen adfingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator, Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio; quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes adspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar « operæ prioris » admonet. « Solum incolumitati principis adversus insidiantem « matrem subvenisse : locum haud minoris gratiæ « instare, si conjugem infensam depelleret : nec « manu aut telo opus. Fateretur Octaviæ adulte- « rium. Occulta quidem ad præsens, sed magna « ei præmia, et secessus amœnos » promittit : « vel, « si negavisset, necem » intentat. Ille insita vecordia, et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam, quam jussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exsilium toleravit, et fato obiit.

LXIII. At Nero, « præfectum in spem sociandæ « classis corruptum », et incusatæ paullo ante « ste- « rilitatis » oblitus, « abactos partus conscientia li- « bidinum, eaque sibi comperta, » edicto memorat : insulaque Pandataria Octaviam claudit. Non

alia exsul visentium oculos majore misericordia adfecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ a Tiberio; recentior Juliæ memoria obversabatur, a Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis adfuerat. Læta aliqua viderant, et præsentem sævitiam melioris olim fortunæ recordatione allevabant. Huic primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre, et statim fratre: tum ancilla domina validior: et Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta: postremo crimen omni exitio gravius.

LXIV. Ac puella, vicesimo ætatis anno, inter centuriones et milites, præsagio malorum jam vita exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interjectis diebus, mori jubetur: cum jam « viduam se, et tantum sororem » testaretur, communesque « Germanicos, » et postremo « Agrippinæ » nomen cieret, « qua incolumi, infelix « quidem matrimonium, sed sine exitio pertulis- « set. » Restringitur vinculis, venæque ejus per omnes artus exsolvuntur; et, quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, præfervidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior sævitia, quod caput amputatum latumque in urbem Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum

finem memoravimus, ut, quicumque casus temporum illorum, nobis vel aliis auctoribus, noscent, præsumptum habeant, quotiens fugas et cædes jussit princeps, totiens grates deis actas; quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod senatusconsultum, adulatione novum, aut patientia postremum fuit.

LXV. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est; Doryphorum, quasi adversatum nuptiis Poppææ; Pallantem, quod immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam, ut C. Pisonis socium; sed validius a Seneca eodem crimine perculsus est. Unde Pisoni timor, et orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

CAII
CORNELII TACITI
ANNALIUM
LIBER QUINTUS DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI XV.

Armeniam invadit Vologeses, Parthorum rex, quem Corbulo caute, fortiter tamen, repressit. Cæsennius Pætus adventat, proprius Armeniæ tuendæ dux: imperitia et temeritate rem perdit. Corbulo ei, sed sero, succurrit. Romæ tropæa de Parthis decreta, integro adhuc bello. Senatusconsultum de fictis adoptionibus. Neroni filia ex Poppæa nascitur. Ingens, sed fluxa, lætitia. Infans, quartum intra mensem defuncta, honorem divæ obtinet. Parthorum legati Romam veniunt, super retinenda Armenia: inriti remittuntur; et bellum Corbuloni permissum. Armeniam iterum invadit; metuque Parthis injecto, ad colloquium ventum est. Placuit arma poni, et Tiridaten diadema statuæ Neronis submittere, nec nisi sponte ejus resumere. Nationes Alpium maritimarum in jus Latii translatæ. Nero Neapoli canit in publico: Romæ luxu et libidine omnia polluit. Torquatus Silanus mori adigitur. Urbs ardet, forte incertum, an dolo Principis; qui, patriæ ruinis usus, auream domum exstruit. Christiani quæsitissimis pœnis adfecti, falso crimine incendii. Addita suppliciis ludibria. Prodigia. Conjuratio in Neronem inita et prodita, duce ejus C. Pisone. Multi inlustrium interempti, quos inter Lucanus et Seneca. Decreta dona et grates diis. Mensis Aprilis Neronis

cognomentum accipit. Gesta hæc annis paulo amplius tribus,

C. Memmio Regulo, L. Verginio Rufo coss.
C. Læcanio Basso, M. Licinio Crasso coss.
A. Licinio Nerva Siliano, M. Vestino Attico coss.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUINTUS DECIMUS.

I. Interea rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranen Armeniæ impositum; simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens; magnitudine rursum romana, et continui fœderis reverentia, diversas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, et defectione Hyrcanorum, gentis validæ, multisque ex eo bellis inligatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliæ exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes Adiabenos, conterminam nationem, latius ac diutius, quam per latrocinia, vastaverat. Idque primores gentium ægre tolerabant: « eo contemptionis descensum, ut ne duce quidem romano incursaren« tur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter

« mancipia habiti. » Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, « quod « præsidium, aut unde peteret, » rogitans. « Jam « de Armenia concessum; et proxima trahi, nisi « defendant Parthi : levius servitium apud Romanos « deditis, quam captis, esse. » Tiridates quoque regni profugus, per silentium, aut modice querendo, gravior erat. « Non enim ignavia magna « imperia contineri : virorum armorumque facien- « dum certamen. Id in summa fortuna æquius, « quod validius. Et sua retinere, privatæ domus; « de alienis certare, regiam laudem esse. »

II. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, et proximum sibi Tiridaten constituit, atque ita orditur : « Hunc ego, eodem mecum patre ge- « nitum, cum mihi, per ætatem, summo nomine « concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui « tertius potentiæ gradus habetur : nam Medos Pa- « corus anteceperat : videbarque, contra vetera fra- « trum odia et certamina, familiæ nostræ penates « rite composuisse : prohibent Romani, et pacem « ipsis numquam prospere lacessitam, nunc quoque « in exitium suum abrumpunt. Non ibo inficias : « æquitate quam sanguine, causa quam armis, re- « tinere parta majoribus malueram : si cunctatione

« deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis et « gloria in integro est, addita modestiæ fama; quæ « neque summis mortalium spernenda est, et a diis « æstimatur. » Simul diademate caput Tiridatis evinxit; promptam equitum manum, quæ regem ex more sectatur, Monesi, nobili viro, tradidit, adjectis Adiabenorum auxiliis: mandavitque « Ti-« granen Armenia exturbari, » dum ipse, positis adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molemque belli ciet, provinciis romanis minitans.

III. Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo, et Vettio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, « compositius cuncta, quam festinantius, agerent: » quippe bellum habere, quam gerere, malebat. Scripseratque Cæsari, « proprio duce opus esse, qui « Armeniam defenderet: Syriam, ingruente Volo-« gese, acriore in discrimine esse. « Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat; tumultuariam provincialium manum armat; hostiles ingressus præsidiis intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita: quosdam rivos congestu arenæ abdidit.

IV. Ea dum a Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneses, ut famam sui

præiret, non ideo nescium, aut incautum, Tigranen offendit. Occupaverat Tigranocerta, urbem copia defensorum, et magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius, amnis haud spernenda latitudine, partem murorum ambit : et ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. Inerantque milites; et provisi ante commeatus : quorum subvectu pauci avidius progressi, et repentinis hostibus circumventi, ira magis, quam metu, ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus audacia : raris sagittis, neque clausos exterret, et semet frustratur. Adiabeni, cum promovere scalas et machinamenta inciperent, facile detrusi, mox, erumpentibus nostris, cæduntur.

V. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesen, qui expostularent « vim provinciæ inlatam : socium « amicumque regem, cohortes romanas circumsi- « deri : omitteret potius obsidionem, aut se quo- « que in agro hostili castra positurum. » Casperius centurio, in eam legationem delectus, apud oppidum Nisibin, septem et triginta millibus passuum a Tigranocerta distantem, adiit regem, et mandata ferociter edidit. Vologesi vetus et penitus infixum erat, arma romana vitandi : nec præsentia prospere

fluebant : inritum obsidium : tutus manu et copiis Tigranes : fugati, qui expugnationem sumpserant : missæ in Armeniam legiones : et aliæ pro Syria, paratæ ultro inrumpere : sibi imbecillum equitem pabuli inopia : nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidum aut frondosum. Igitur, metu abstruso, mitiora obtendens, « missurum ad « Imperatorem romanum legatos, super petenda « Armenia, et firmanda pace, » respondet. Monesen « omittere Tigranocerta » jubet ; ipse retro concedit.

VI. Hæc plures, ut « formidine regis, et Corbu« lonis minis patrata, » ac magnifica extollebant. Alii « occulte pepigisse » interpretabantur ; « ut, omisso « utrimque bello, et abeunte Vologese, Tigranes « quoque Armenia abscederet. Cur enim exercitum « romanum a Tigranocertis deductum ? Cur deserta « per otium, quæ bello defenderant ? An melius hi« bernavisse in extrema Cappadocia, raptim erec« tis tuguriis, quam in sede regni modo retenti ? « Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio, quam « cum Corbulone, certaret : Corbulo meritæ tot per « annos gloriæ non ultra periculum faceret. » Nam, ut retuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, et adventare Cæsennius Pætus audieba-

tur : jamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta et duodecima legiones, addita quinta, quæ recens e Mœsis excita erat, simul Pontica, et Galatarum Cappodocumque auxilia Pæto obedirent; tertia, et sexta, et decima legiones, priorque Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu sociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens; et Pætus, cui satis ad gloriam erat, si proximus haberetur, despiciebat gesta, « nihil cædis aut « prædæ, usurpatas nomine tenus urbium expugna- « tiones » dictitans. « Se tributa ac leges, et, pro « umbra regis, romanum jus victis impositurum. »

VII. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoravi, revertere inriti : bellumque propalam sumptum a Parthis : nec Pætus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Funisulanus Vettonianus eo in tempore, duodecimam Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palam causa, turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque, quæ muniebantur, hibernaculis adsistens, semifacta opera fuga perrupit, seque vallo extulit : et pila militum arsere, magis

insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat.

VIII. Ceterum Pætus, spretis ominibus, necdum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, « reciperandis, » ut ferebat, « Tigranocertis, vastandisque regionibus, quas Corbulo integras omisisset. » Et capta quædam castella, gloriæque et prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuisset. Longinquis itineribus percursando, quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, et instante jam hieme, reduxit exercitum; composuitque ad Cæsarem literas, quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas.

IX. Interim Corbulo numquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præsidiis insedit: et, ne ponti injiciendo impedimentum hostiles turmæ adferrent (jam enim subjectis campis magna specie volitabant), naves magnitudine præstantes, et connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultisque et balistis proturbat barbaros, in quos saxa et hastæ longius permeabant, quam ut contrario sagittarum jactu adæquarentur. Dein

pons continuatus; collesque adversi per socias cohortes, post legionum castris occupantur, tanta celeritate et ostentatione virium, ut Parthi, omisso paratu invadendæ Syriæ, spem omnem in Armeniam verterent.

X. Ibi Pætus, imminentium nescius, quintam legionem procul in Ponto habebat. Reliquas promiscuis militum commeatibus infirmaverat; donec, adventare Vologesen magno et infenso agmine, auditum. Accitur legio duodecima, et, unde famam aucti exercitus speraverat, prodita infrequentia: qua tamen retineri castra, et eludi Parthus tractu belli poterat, si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum ubi a viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus, ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, « non « fossam, neque vallum sibi, sed corpora et arma « in hostem data » clamitans, duxit legiones, quasi prœlio certaturus: deinde, amisso centurione, et paucis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, tria millia delecti peditis proximo Tauri jugo imposuit, quo transitum regis arcerent. Alares quoque Pan-

nonios, robur equitatus, in parte campi locat. Conjunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in præsidium cohorte, ac disperso milite, qui in uno habitus, vagum hostem promptius sustentavisset: et ægre compulsum ferunt, ut instantem Corbuloni fateretur: nec a Corbulone properatum, quo, gliscentibus periculis, etiam subsidii laus augeretur. Expediri tamen itineri singula millia ex tribus legionibus, et alarios octingentos, parem numerum e cohortibus jussit.

XI. At Vologeses, quamvis « obsessa a Pæto itinera hinc peditatu, inde equite » accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum centurione Tarquitio Crescente turrim, in qua præsidium agitabat, defendere auso; factaque sæpius eruptione, et cæsis, qui barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium jactu circumveniretur: peditum si quis integer, longinqua et avia; vulnerati, castra repetivere: « virtutem regis, sævitiam et copias « gentium, » cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum, qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, « veniret « propere, signa et aquilas, et nomen reliquum in-

« felicis exercitus tueretur : se fidem interim, do« nec vita suppeditet, retenturos. »

XII. Ille interritus, et parte copiarum apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur, qua proximum, et commeatibus non egenum, regionem Commagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum, præter alia sueta bello, magna vis camelorum onusta frumenti, ut simul hostem famemque depelleret. Primum e perculsis Pactium, primi pili centurionem, obvium habuit, dein plerosque militum : quos diversas fugæ causas obtendentes, « re« dire ad signa, et clementiam Pæti experiri » monebat : « se nisi victoribus immitem esse. » Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, novam gloriam ostendere. « Non vicos aut oppida « Armeniorum, sed castra romana, duasque in iis « legiones pretium laboris peti. Si singulis manipu« laribus præcipua servati civis corona imperatoria « manu tribueretur, quod illud et quantum decus, « ubi par eorum numerus adipisceretur, qui attu« lissent salutem, et qui accepissent? » His atque talibus in commune alacres (et erant quos pericula fratrum aut propinquorum propriis stimulis

incenderent), continuum diu noctuque iter properabant.

XIII. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, modo castellum, quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare, propius incedens, quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prœlium eliceret. At illi vix contuberniis extracti; nec aliud quam munimenta propugnabant : pars jussu ducis, et alii propria ignavia, ut Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis : « neque eamdem vim Samnitibus, Italico populo; aut « Pœnis, romani imperii æmulis. Validam quoque, « et laudatam antiquitatem, quotiens fortuna con« tra daret, saluti consuluisse. » Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen literas ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, « quod pro Armeniis semper roma« næ ditionis, aut subjectis regi, quem Imperator « delegisset, hostilia faceret. Pacem ex æquo utilem. « Nec præsentia tantum spectaret. Ipsum adversus « duas legiones, totis regni viribus advenisse : at « Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum « juvarent. »

XIV. Ad ea Vologeses, nihil pro causa, sed « opperiendos sibi fratres, Pacorum ac Tiridaten, » rescripsit : « illum locum tempusque consilio destinatum, quo de Armenia cernerent : adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul et de legionibus romanis statuerent. » Missi post a Pæto nuntii, et regis colloquium petitum, qui Vasacen, præfectum equitatus, ire jussit. Tum Pætus, « Lucullos, Pompeios, et si qua Cæsares obtinendæ donandæve Armeniæ egerant ; » Vasaces, « imaginem retinendi largiendive penes nos, vim penes Parthos » memorat. Et multum invicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis, quæ pepigissent, adhibetur. Placuitque « liberari obsidio legiones, et decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaque et commeatus Parthis tradi. Quibus perpetratis, copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos. »

XV. Interim flumini Arsaniæ (is castra præfluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter expedientis. Sed Parthi, quasi documentum victoriæ, jusserant : namque iis usui fuit. Nostri per diversum iere. Addidit rumor, « sub jugum missas legiones, » et alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. Namque et

munimenta ingressi sunt, antequam agmen romanum excederet; et circumstetere vias, captiva olim mancipia, aut jumenta agnoscentes, abstrahentesque. Raptæ etiam vestes, retenta arma, pavido milite, et concedente, ne qua prœlii causa exsisteret. Vologeses, armis et corporibus cæsorum aggregatis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephanto insidens, proximus quisque regem vi equorum perrupere, quia rumor incesserat, « pontem cessurum oneri, dolo fabri« cantium. » Sed qui ingredi ausi sunt, validum et fidum intellexere.

XVI. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent; contraque prodiderit Corbulo, « Parthos inopes co« piarum, et pabulo attrito, relicturos oppugnatio« nem, neque se plus tridui itinere abfuisse. » Adjecit, « jurejurando Pæti cautum apud signa, ad« stantibus iis, quos testificando rex misisset, nemi« nem Romanum Armeniam ingressurum, donec « referrentur literæ Neronis, an paci annueret. » Quæ ut augendæ infamiæ composita, sic reliqua non in obscuro habentur: una die quadraginta

millium spatium emensum esse Pætum, desertis passim sauciis; neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam speciem insignium et armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret. Mœsti manipuli, ac vicem commilitonum miserantes, ne lacrymis quidem temperare: vix præ fletu usurpata consalutatio. Decesserat certamen virtutis, et ambitio gloriæ, felicium hominum affectus: sola misericordia valebat, et apud minores magis.

XVII. Ducum inter se brevis sermo secutus est, hoc conquerente « inritum laborem: potuisse bellum fugâ Parthorum finiri. » Ille « integra utrique cuncta » respondit; « converterent aquilas, « et juncti invaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam. » « Non ea Imperatoris habere « mandata » Corbulo; « periculo legionum commotum, e provincia egressum. Quando in incerto « habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam fortunam orandam, ut « pedes confectus spatiis itinerum, alacrem et facilitate camporum prævenientem equitem adsequeretur. » Exin Pætus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii,

« detraheret castella trans Euphraten, amnemque, « ut olim, medium faceret. » Ille, « Armeniam « quoque diversis præsidiis vacuam fieri » expostulabat. Et postremo concessit rex : dirutaque, quæ ultra Euphraten communierat Corbulo; et Armenii sine arbitro relicti sunt.

XVIII. At Romæ tropæa de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebantur, decreta ab senatu, integro adhuc bello, neque tum omissa, dum adspectui consulitur, spreta conscientia. Quin et dissimulandis rerum externarum curis, Nero frumentum plebis, vetustate corruptum, in Tiberim jecit, quo securitatem annonæ sustentaret : cujus pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves portu in ipso violentia tempestatis, et centum alias, Tiberi subvectas, fortuitus ignis absumpsisset. Tres dein consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus publicis præposuit, cum insectatione priorum principum, « qui gravitate sumptuum justos « reditus anteissent : se annuum sexcenties sester- « tium reipublicæ largiri. »

XIX. Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent

filios, præturasque et provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptaverant. Magna cum invidia senatum adeunt, « jus naturæ, labo« res educandi, adversus fraudem et artes et bre« vitatem adoptionis » enumerant : « satis pretii « esse orbis, quod multa securitate, nullis oneri« bus, gratiam, honores, cuncta prompta et ob« via haberent. Sibi promissa legum diu exspectata « in ludibrium verti, quando quis sine sollicitudine « parens, sine luctu orbus, longa patrum vota re« pente adæquaret. » Factum ex eo senatusconsultum, « ne simulata adoptio in ulla parte mune« ris publici juvaret, ac ne usurpandis quidem he« reditatibus prodesset. »

XX. Exin Claudius Timarchus, Cretensis, reus agitur, ceteris criminibus, ut solent prævalidi provincialium, et opibus nimiis ad injurias minorum elati : una vox ejus usque ad contumeliam senatus penetraverat, quod dictitasset, « in sua po« testate situm, an proconsulibus, qui Cretam ob« tinuissent, grates agerentur. » Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, « provincia Creta depel« lendum, » hæc addidit : « Usu probatum est, pa« tres conscripti, leges egregias, exempla honesta,

« apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic orato-« rum licentia, Cinciam rogationem; candidato-« rum ambitus, Julias leges; magistratuum avari-« tia, Calpurnia scita, pepererunt. Nam culpa, « quam pœna, tempore prior: emendari, quam « peccare, posterius est. Ergo adversus novam pro-« vincialium superbiam dignum fide constantiaque « romana capiamus consilium, quo tutelæ socio-« rum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qua-« lis quisque habeatur, alibi quam in civium judi-« cio esse. »

XXI. « Olim quidem non modo prætor, aut con-« sul, sed privati etiam mittebantur, qui provin-« cias viserent, et quid de cujusque obsequio vide-« retur, referrent: trepidabantque gentes de exis-« timatione singulorum. At nunc colimus externos, « et adulamur; et quomodo ad nutum alicujus gra-« tes, ita promptius accusatio decernitur. Decerna-« turque, et maneat provincialibus potentiam suam « tali modo ostentandi: sed laus falsa, et precibus « expressa, perinde cohibeantur, quam malitia, « quam crudelitas. Plura sæpe peccantur, dum de-« meremur, quam dum offendimus. Quædam im-« mo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invic-« tus adversum gratiam animus. Inde initia magis-

« tratuum nostrorum meliora ferme, et finis incli-
« nat, dum, in modum candidatorum, suffragia
« conquirimus : quæ si arceantur, æqualius atque
« constantius provinciæ regentur : nam ut metu
« repetundarum infracta avaritia est, ita, vetita
« gratiarum actione, ambitio cohibetur. »

XXII. Magno assensu celebrata sententia. Non tamen senatusconsultum perfici potuit, abnuentibus consulibus « ea de re relatum. » Mox, auctore principe, sanxere, « ne quis ad concilium sociorum referret, agendas apud senatum proprætoribus prove consulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. » Iisdem consulibus, gymnasium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ oppidum, Pompeii, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vestalis Lælia, in cujus locum Cornelia ex familia Cossorum capta est.

XXIII. Memmio Regulo et Verginio Rufo consulibus, natam sibi ex Poppæa filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque *Augustam*, dato et Poppææ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. Jam senatus « uterum Poppææ » commendaverat diis, votaque publice susceperat : quæ multiplicata,

exsolutaque. Et additæ « supplicationes, templumque Fecunditati, et certamen ad exemplar Actiacæ « religionis » decretum : « utque Fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Jovis locarentur : « ludicrum Circense, ut Juliæ genti apud Bovillas, « ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur : » quæ fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortæ adulationes, censentium « honorem divæ ; et pulvinar, ædemque et sacer- « dotem. » Atque ipse ut lætitiæ, ita mœroris immodicus egit. Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immoto animo, prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris ferunt, qua « reconciliatum se Thraseæ, » apud Senecam jactaverit, ac Senecam Cæsari gratulatum. Unde gloria egregiis viris, et pericula gliscebant.

XXIV. Inter quæ, veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, literasque in eamdem formam attulere : « Se priora, et totiens jac- « tata super obtinenda Armenia, nunc omittere, « quoniam dii, quamvis potentium populorum ar- « bitri, possessionem Parthis, non sine ignominia « Romana, tradidissent. Nuper clausum Tigranen ;

« post Pætum legionesque, cum opprimere posset, « incolumes dimisisse. Satis approbatam vim : da« tum et lenitatis experimentum. Nec recusaturum « Tiridaten accipiendo diademati in urbem venire, « nisi sacerdotii religione attineretur. Iturum ad « signa et effigies principis, ubi, legionibus coram, « regnum auspicaretur. »

XXV. Talibus Vologesis literis, quia Pætus diversa, tamquam rebus integris, scribebat, interrogatus centurio, qui cum legatis advenerat, « quo « in statu Armenia esset? » « omnes inde Romanos « excessisse » respondit. Tum intellecto barbarorum inrisu, qui peterent, quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, « bellum anceps, « an pax inhonesta placeret. » Nec dubitatum de bello. Et Corbulo, tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cujus alterius inscitia rursum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur inriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret, non frustra eadem oraturum Tiridaten, si preces ipse attulisset. Syriæque exsecutio Cestio, copiæ militares Corbuloni permissæ; et quintadecima legio, ducente Mario Celso, e Pannonia adjecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus, præfectisque et procuratoribus, et qui prætorum

finitimas provincias regebant, « jussis Corbulonis « obsequi, » in tantum ferme modum aucta potestate, quem populus Romanus Cn. Pompeio, bellum Piraticum gesturo, dederat. Regressum Pætum, cum graviora metueret, facetiis insectari satis habuit Cæsar, his ferme verbis : « Ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem, longiore sol- « licitudine ægresceret. »

XXVI. At Corbulo, quarta et duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, et ceteris exterritis, parum habiles prœlio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem, et crebris ac prosperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quæ per Pontum agens, expers cladis fuerat : simul quintadecimanos, recens adductos, et vexilla delectorum ex Illyrico et Ægypto, quodque alarum cohortiumque, et auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua transmittere Euphraten parabat. Tum lustratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica « de auspiciis Imperatoriis, rebusque a se gestis, » adversa « in inscitiam Pæti » declinans : multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat.

XXVII. Mox iter, L. Lucullo quondam penetra-

tum, apertis, quæ vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adjungit iis centuriones, cum mandatis non immitibus : « nec enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quædam Parthis evenisse, documento adversus superbiam : proinde et Tiridati conducere, intactum vastationibus, regnum dono accipere ; et Vologesen melius societate romana, quam damnis mutuis genti Parthorum consulturum. Scire quantum intus discordiarum, quamque indomitas et præferoces nationes regeret. Contra Imperatori suo immotam ubique pacem, et unum id bellum esse. » Simul consilio terrorem adjicere ; et Megistanas Armenios, qui primi a nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum exscindit : plana, edita, validos, invalidosque, pari metu complet.

XXVIII. Non infensum, nedum hostili odio, Corbulonis nomen etiam barbaris habebatur, eoque consilium ejus fidum credebant. Ergo Vologeses neque atrox in summam, et quibusdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum diemque colloquio poscit. Tempus propinquum, locus, in quo nuper obsessæ cum Pæto legiones erant, cum a

barbaris delectus esset, ob memoriam lætioris sibi rei, non est a Corbulone vitatus, ut dissimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neque infamia Pæti augebatur, quod eo maxime patuit, quia filio ejus, tribuno, ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnæ imperavit. Die pacta, Tiberius Alexander, inlustris eques Romanus, minister bello datus, et Vivianus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria ætate, sed pro legato quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis venere, honore ejus, ac ne metueret insidias, tali pignore. Viceni dehinc equites adsumpti. Et, viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque dextras miscuere.

XXIX. Exin Romanus laudat juvenem, « omissis præcipitibus, tuta et salutaria capessentem. » Ille « de nobilitate generis » multum præfatus, cetera temperanter adjungit: « Iturum quippe Romam, laturumque novum Cæsari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden. » Tum placuit Tiridaten ponere, apud effigiem Cæsaris, insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere: et colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interjectis, magna utrimque specie, inde eques compositus per turmas, et insignibus pa-

triis, hinc agmina legionum stetere, fulgentibus aquilis, signisque et simulacris deûm in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, et sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, cæsis ex more victimis, sublatum capite diadema imagini subjecit: magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. « At nunc versos casus: iturum Tiridaten ostentui « gentibus, quanto minus quam captivum? »

XXX. Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque; et, rogitante rege causas, quotiens novum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum per centurionem nuntiari, convivium buccina dimitti, et structam ante augurale aram subdita face accendi: cuncta in majus attollens, admiratione prisci moris adfecit. Postero die « spatium, » oravit, « quo « tantum itineris aditurus, fratres ante, matrem« que viseret: » obsidem interea filiam tradit, literasque supplices ad Neronem.

XXXI. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis reperit, non incuriosum fratris: quippe et propriis nuntiis a Corbulone petierat, « ne quam imaginem servitii Tiridates perferret; « neu ferrum traderet, aut complexu provincias

« obtinentium arceretur, foribusve eorum adsis-« teret : tantusque ei Romæ, quantus consulibus, « honor esset. » Scilicet externæ superbiæ sueto, non inerat notitia nostrî : apud quos vis imperii valet, inania transmittuntur.

XXXII. Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum in jus Latii transtulit. Equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit, apud Circum : namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil, nisi de quatuordecim ordinibus, sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed feminarum inlustrium senatorumque plures per arenam fœdati sunt.

XXXIII. C. Læcanio, M. Licinio consulibus, acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi : nam adhuc per domum, aut hortos cecinerat Juvenalibus ludis, quos, ut parum celebres, et tantæ voci angustos, spernebat. Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim, quasi Græcam urbem, delegit : « Inde initium fore, ut « transgressus in Achaiam, insignesque, et anti-« quitus sacras, coronas adeptus, majore fama « studia civium eliceret. » Ergo contractum oppidanorum vulgus, et quos e proximis coloniis et

municipiis ejus rei fama civerat, quique Cæsarem per honorem, aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli, theatrum Neapolitanorum complent.

XXXIV. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste, ut ipse, providum potius, et secundis numinibus, evenit. Nam egresso, qui adfuerat, populo, vacuum et sine ullius noxa theatrum collapsum est. Ergo, per compositos cantus grates diis, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Adriæ trajectus, apud Beneventum interim consedit: ubi gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: primo in contumelias adsumptus, deinde optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos præmineret.

XXXV. Ejus munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem a sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia, super Juniæ familiæ claritudinem, divum Augustum abavum ferebat. Jussi accusatores objicere, « prodigum largitionibus; neque aliam « spem, quam in novis rebus esse: quin nec igno-

« biles habere, quos ab epistolis, et libellis, et ra- « tionibus appellet, nomina summæ curæ et medi- « tamenta. » Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit, secutaque Neronis oratio ex more: « Quamvis sontem et defensioni « merito diffisum, victurum tamen fuisse, si cle- « mentiam judicis exspectasset. »

XXXVI. Nec multo post omissa in præsens Achaia (causæ in incerto fuere) urbem revisit; provincias Orientis, maxime Ægyptum, secretis imaginationibus agitans. Dehinc edicto testificatus, « non « longam suî absentiam, et cuncta in republica per- « inde immota ac prospera fore; » super ea profectione adiit Capitolium. Illic veneratus deos, cum Vestæ quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione numquam timore vacuus, deseruit inceptum, « cunctas sibi curas amore pa- « triæ leviores » dictitans. « Vidisse mœstos civium « vultus, audire secretas querimonias, quod tan- « tum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem « egressus tolerarent, sueti adversum fortuita as- « pectu principis refoveri. Ergo, ut in privatis ne- « cessitudinibus proxima pignora prævalerent, ita

« populum romanum vim plurimam habere; pa« rendumque retinenti. » Hæc atque talia plebi volentia fuere, voluptatum cupidine, et, quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustias, si abesset, metuenti. Senatus et primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur: dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant, quod evenerat.

XXXVII. Ipse, quo fidem adquireret, nihil usquam perinde lætum sibi; publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ luxu famaque epulæ fuere, quas a Tigellino paratas, ut exemplum, referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, cui superpositum convivium aliarum tractu navium moveretur: naves auro et ebore distinctæ: remigesque exoleti, per ætates et scientiam libidinum componebantur. Volucres et feras diversis e terris, et animalia maris Oceano abusque petiverat. Crepidinibus stagni lupanaria adstabant, inlustribus feminis completa: et contra scorta visebantur, nudis corporibus. Jam gestus motusque obsceni; et, postquam tenebræ incedebant, quantum juxta nemoris, et circumjecta tecta, consonare cantu, et luminibus clarescere. Ip-

se, per licita atque inlicita fœdatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret; nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen *Pythagoræ* fuit, in modum sollemnium conjugiorum denupsisset. Inditum Imperatori flammeum, visi auspices, dos, et genialis torus, et faces nuptiales : cuncta denique spectata, quæ etiam in femina nox operit.

XXXVIII. Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum : nam utrumque auctores prodidere : sed omnibus, quæ huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est. Ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul cœptus ignis, et statim validus, ac vento citus, longitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita adsurgens, et rursus inferiora populando anteiit remedia velocitate mali, et obnoxia urbe arctis itineribus, huc que et illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum, fessa senum aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi,

quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos, aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant : et sæpe, dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur : vel, si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam, quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremo, quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros : quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii caritate suorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restinguere prohibentium; et quia alii palam faces jaciebant, atque sibi esse auctorem vociferabantur; sive ut raptus licentius exercerent, seu jussu.

XXXIX. Eo in tempore Nero, Antii agens, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium et Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin et palatium et domus, et cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato et profugo, campum Martis, ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos, patefecit : et subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent. Subvectaque

mensilia ab Ostia, et propinquis municipiis. Pretiumque frumenti minutum, usque ad ternos nummos. Quæ, quamquam popularia, in irritum cadebant, quia pervaserat rumor, « ipso tempore « flagrantis urbis, inisse eum domesticam scenam, « et cecinisse Trojanum excidium, præsentia mala « vetustis cladibus adsimulantem. »

XL. Sexto demum die, apud imas Esquilias, finis incendio factus, prorutis per immensum ædificiis, ut continuæ violentiæ campus, et velut vacuum cælum occurreret. Nec dum posito metu, redibat, haud levis, et rursum grassatus, ignis, patulis magis urbis locis, eoque strages hominum minor: delubra deûm, et porticus amœnitati dicatæ, latius procidêre. Plusque infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigellini Æmilianis proruperat. Videbaturque Nero condendæ urbis novæ, et cognomento suo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant, tres solo tenus dejectæ: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera et semiusta.

XLI. Domuum, et insularum, et templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod Servius Tul-

lius Lunæ, et Magna ara fanumque, quæ præsenti Herculi Arcas Evander sacraverat, ædesque Statoris Jovis vota Romulo, Numæque regia, et delubrum Vestæ cum penatibus populi romani, exusta. Jam opes tot victoriis quæsitæ, et Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua et incorrupta. Quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine, multa seniores meminerant, quæ reparari nequibant. Fuere qui adnotarent, XIV. Kal. Sextiles principium incendii hujus ortum, quo et Senones captam urbem inflammaverant. Alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque et dies inter utraque incendia numerent.

XLII. CETERUM Nero usus est patriæ ruinis, exstruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ et aurum miraculo essent, solita pridem, et luxu vulgata, quam arva et stagna, et in modum solitudinum hinc silvæ, inde aperta spatia, et prospectus: magistris et machinatoribus Severo et Celere, quibus ingenium et audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, et viribus principis inludere. Namque « ab lacu Averno navigabi« lem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros» promiserant, squalenti litore, aut per montes adversos. Neque enim aliud humidum gignendis aquis

occurrit, quam Pomptinæ paludes : cetera abrupta, aut arentia ; ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis causæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno juga connixus est : manentque vestigia irritæ spei.

XLIII. Ceterum, urbis quæ domui supererant, non, ut post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim, erecta : sed dimensis vicorum ordinibus, et latis viarum spatiis, cohibitaque ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. « Eas « porticus » Nero « sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum, » pollicitus est. Addidit præmia pro cujusque ordine, et rei familiaris copiis : finivitque tempus, intra quod, effectis domibus, aut insulis, adipiscerentur. « Ruderi accipiendo Ostienses paludes » destinabat, « utique naves, quæ frumentum Tiberi subvectassent, onustæ rudere decurrerent. Ædificiaque ipsa certa suî parte, sine trabibus, saxo Gabino « Albanove solidarentur (quod is lapis ignibus impervius est). Jam aqua privatorum licentia intercepta, quo largior, et pluribus locis in publicum flueret, custodes : et subsidia reprimendis « ignibus, in propatulo quisque haberet; nec com-

« munione parietum, sed propriis quæque muris « ambirentur. » Ea ex utilitate accepta, decorem quoque novæ urbi attulere. Erant tamen qui crederent, « veterem illam formam salubritati magis « conduxisse, quoniam angustiæ itinerum, et alti- « tudo tectorum non perinde solis vapore perrum- « perentur. » At nunc patulam latitudinem, et nulla umbra defensam, graviore æstu ardescere.

XLIV. Et hæc quidem humanis consiliis providebantur. Mox petita diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano et Cereri Proserpinæque, ac propitiata Juno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare: unde hausta aqua, templum et simulacrum deæ prospersum est; et sellisternia ac pervigilia celebravere feminæ, quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deûm placamentis, decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, et quæsitissimis pœnis adfecit, quos per flagitia invisos, vulgus *Christianos* appellabat. Auctor nominis ejus Christus, Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Judæam.

originem ejus mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia, aut pudenda, confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, et Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel curriculo insistens. Unde quamquam adversus sontes, et novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in sævitiam unius absumerentur.

XLV. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciæ eversæ, sociique populi, et quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam dii cessere, spoliatis in urbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi romani ætas prospere, aut in metu, sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate. Ille libertus, cuicumque flagitio promptus : hic

Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur « Seneca, quo « invidiam sacrilegii a semet averteret, longinqui « ruris secessum oravisse; et postquam non conce-« debatur, ficta valetudine, quasi æger nervis, cu-« biculum non egressus. » Tradidere quidam, « ve-« nenum ei per libertum ipsius, cui nomen *Cleo-« nicus*, paratum, jussu Neronis : vitatumque a « Seneca proditione liberti, seu propria formidine, « dum persimplici victu, et agrestibus pomis, ac, « si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat. »

XLVI. Per idem tempus gladiatores, apud oppidum Præneste, tentata eruptione, præsidio militis, qui custos adesset, coerciti sunt : jam « Spar-« tacum et vetera mala » rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello (quippe haud alias tam immota pax), sed certum ad diem in Campaniam redire classem Nero jusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores, quamvis sæviente pelago, a Formiis movêre, et gravi Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt, Cumanis litoribus impacti, triremium plerasque, et minora navigia passim amiserunt.

XLVII. Fine anni vulgantur prodigia imminen-

tium malorum nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior, et sidus cometes, sanguine inlustri semper Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorumve animalium partus abjecti in publicum, aut in sacrificiis, quibus gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino, viam propter, natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutaque haruspicum interpretatio: « parari rerum humanarum « aliud caput : sed non fore validum, neque occul-« tum; quia non in utero repressum, at iter juxta « editum sit. »

XLVIII. Ineunt deinde consulatum Silius Nerva, et Atticus Vestinus, cœpta simul et aucta conjuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, feminæ etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes. Namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversus amicos; et ignotis quoque comi sermone et congressu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies : sed procul gravitas morum, aut voluptatum parcimonia : lenitati ac magnificentiæ, et aliquando luxui indulgebat. Id-

que pluribus probabatur, qui, in tanta vitiorum dulcedine, summum imperium non restrictum, nec perseverum volunt.

XLIX. Initium conjurationis non a cupidine ipsius fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cujus instinctu concitum sit, quod tam multi sumpserunt. Promptissimos Subrium Flavium, tribunum prætoriæ cohortis, et Sulpicium Asprum, centurionem, exstitisse, constantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusque Lateranus, consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum propriæ causæ accendebant, quod famam carminum ejus premebat Nero, prohibueratque ostentare, vanus adsimulatione. Lateranum, consulem designatum, nulla injuria, sed amor reipublicæ sociavit. At Flavius Scevinus, et Afranius Quintianus, uterque senatorii ordinis, contra famam suî, principium tanti facinoris capessivere. Nam Scevino dissoluta luxu mens, et proinde vita somno languida. Quintianus mollitia corporis infamis, et a Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias ultum ibat.

L. Ergo, dum « scelera principis, et finem « adesse imperii, deligendumque qui fessis rebus « succurreret, » inter se aut inter amicos jaciunt,

aggregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Julium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Festum, equites romanos: ex quibus Senecio, e præcipua familiaritate Neronis, speciem amicitiæ etiam tum retinens, eo pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. Ceteris spes ex novis rebus petebatur. Adscitæ sunt, super Subrium et Sulpicium, de quibus retuli, militares manus, Granius Silvanus et Statius Proximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus et Venetus Paulus, centuriones. Sed summum robur in Fenio Rufo, præfecto, videbatur: quem vita famaque laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi « adulterum Agrippinæ, « et desiderio ejus ultioni intentum. » Igitur ubi conjuratis, præfectum quoque prætorii in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides; promptius jam de tempore ac loco cædis agitabant. Et « cepisse impetum » Subrius Flavius ferebatur, « in « scena canentem Neronem aggrediendi, aut cum, « ardente domo, per noctem huc illuc cursaret in- « custoditus. » Hic occasio solitudinis; ibi ipsa fre-

quentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulaverant : nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa.

LI. Interim cunctantibus prolatantibusque spem ac metum, Epicharis quædam, incertum quonam modo sciscitata, (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere, et arguere conjuratos : ac postremo lentitudinis eorum pertæsa, et in Campania agens primores classiariorum Misenensium labefacere, et conscientia inligare connixa est tali initio. Erat chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros, non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. Is mulieri cognitus, seu recens orta amicitia, dum « merita erga Neronem sua, et quam in « irritum cecidissent, » aperit, adjicitque questus, et « destinationem vindictæ, si facultas oriretur, » spem dedit posse impelli, et plures conciliare : « nec « leve auxilium in classe ; crebras occasiones, » quia Nero multo apud Puteolos et Misenum maris usu lætabatur. Ergo Epicharis plura : et omnia scelera principis orditur : « Neque senatui quid manere, « sed provisum quonam modo pœnas eversæ reipu- « blicæ daret : accingeretur modo navare operam, « et militum acerrimos ducere in partes, ac digna

« pretia exspectaret. » Nomina tamen conjuratorum reticuit. Unde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea, quæ audierat, ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, et cum indice composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse, etiam quæ vera non probabantur.

LII. Conjuratis tamen metu proditionis permotis, placitum maturare cædem apud Baias, in villa Pisonis: cujus amœnitate captus Cæsar crebro ventitabat, balneasque et epulas inibat, omissis excubiis, et fortunæ suæ mole. Sed abnuit Piso « invidiam » prætendens, « si sacra mensæ diique « hospitales cæde qualiscumque principis cruenta- « rentur. Melius apud urbem in illa invisa et spo- « liis civium exstructa domo, vel in publico patra- « turos, quod pro republica suscepissent. » Hæc in commune: ceterum timore occulto, ne L. Silanus, eximia nobilitate, disciplinaque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, prompte daturis operam, qui a conjuratione integri essent, quique miserarentur Neronem, tamquam per scelus interfectum. Plerique « Vestini quoque consulis acre « ingenium vitavisse Pisonem » crediderunt, « ne

« ad libertatem moveretur, vel delecto imperatore « alio, sui muneris rempublicam faceret. » Etenim expers conjurationis erat; quamvis super eo crimine Nero vetus adversus insontem odium expleverit.

LIII. Tandem statuere, Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar, rarus egressu, domoque aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat; promptioresque aditus erant lætitia spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, « ut Lateranus quasi subsidium rei fami« liari oraret, deprecabundus, et genibus principis « accidens, prosterneret incautum premeretque, « animi validus, et corpore ingens. Tum jacentem « et impeditum, tribuni et centuriones, et cetero« rum ut quisque audentiæ habuisset, accurrerent, « trucidarentque: » « primas sibi partes » expostulante Scevino, qui pugionem, templo Salutis in Etruria, sive, ut alii tradidere, Fortunæ Ferentino in oppido detraxerat, gestabatque velut magno operi sacrum. « Interim Piso apud ædem Cereris « opperiretur, unde eum præfectus Fenius et ce« teri accitum ferrent in castra, comitante Antonia, « Claudii Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi favo« rem: » quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo

modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam nomen et periculum commodavisse, aut Pisonem, notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse : nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.

LIV. Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohibita sint; donec proditio cœpit a domo Scevini : qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignavit : promptum vagina pugionem, de quo supra retuli, « vetustate obtusum » increpans, « asperari saxo, et in mucronem ardescere » jussit. Eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul adfluentius solito convivium initum : servorum carissimi libertate, et alii pecunia donati : atque ipse mœstus, et magnæ cogitationis manifestus erat, quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet. Postremo « vulneribus ligamenta, « quibusque sistitur sanguis, parare » eumdem Milichum monet; sive gnarum conjurationis, et illuc usque fidum, seu nescium, et tunc primum arreptis suspicionibus, ut plerique tradidere, de consequentibus. Nam cum secum servilis animus præmia

perfidiæ reputavit; simulque immensa pecunia et potentia obversabantur, cessit fas, et salus patroni, et acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium adsumpserat, muliebre ac deterius: quippe ultro metum intentabat, « multosque ad- « stitisse libertos ac servos, qui eadem viderint: « nihil profuturum unius silentium: at præmia pe- « nes unum fore, qui indicio prævenisset. »

LV. Igitur, cœpta luce, Milichus in hortos Servilianos pergit; et cum foribus arceretur, « magna, et atrocia adferre » dictitans, deductusque ab janitoribus ad libertum Neronis, Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves conjurationes, et cetera quæ audierat, conjectaveratque, docet. Telum quoque in necem ejus paratum ostendit, accirique reum jussit. Is raptus per milites, et defensionem orsus, « Ferrum, cu- « jus argueretur, olim religione patria cultum, et « in cubiculo habitum, ac fraude liberti subrep- « tum » respondit. « Tabulas testamenti sæpius a « se, et incustodita dierum observatione, signatas. « Pecunias et libertates servis et ante dono datas: « sed ideo tunc largius, quia tenui jam re familiari, « et instantibus creditoribus, testamento diffideret. « Enimvero liberales semper epulas struxisse, et

« vitam amœnam, et duris judicibus parum proba-« tam. Fomenta vulneribus nulla jussu suo; sed « quia cetera palam vana objecisset, adjungere cri-« men, cujus se pariter indicem et testem faceret. » Adjicit dictis constantiam: incusat ultro « intestabilem, et consceleratum, » tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset, « Antonium Natalem multa cum Sce-« vino, ac secreta collocutum, et esse utrosque C. « Pisonis intimos. »

LVI. Ergo accitur Natalis: et diversi interrogantur, « quisnam is sermo, qua de re fuisset? » cum exorta suspicio, quia non congruentia responderant: inditaque vincla. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis, totius conjurationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pisone primum fatetur. Deinde adjicit Annæum Senecam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum, cognito Natalis indicio, Scevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta jam patefacta credens, nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros: ex quibus Lucanus, Quintianusque, et Senecio diu abnuêre. Post, promissa

impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Aciliam matrem suam, Quintianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem, amicorum præcipuos, nominavere.

LVII. Atque interim Nero, recordatus Volusii Proculi indicio Epicharin attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, « tormentis dilacerari » jubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium, ne a femina spernerentur, pervicere, quin objecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellæ (nam dissolutis membris insistere nequibat), vinclo fasciæ, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit cervicem, et corporis pondere connisa, tenuem jam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier, in tanta necessitate, alienos, ac prope ignotos protegendo, cum ingenui, et viri, et equites romani, senatoresque, intacti tormentis, carissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque, et Senecio, et Quintianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset.

LVIII. Quin et urbem, per manipulos occupatis

mœnibus, insesso etiam mari et amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque et proxima municipiorum, pedites equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat princeps, quasi externis. Continua hinc et juncta agmina trahi, ac foribus hortorum adjacere. Atque ubi dicendam ad causam introissent, « lætatum erga conjuratos, si fortuitus sermo, et subiti « occursus, si convivium, si spectaculum simul « inissent, » pro crimine accipi: cum super Neronis ac Tigellini sævas percunctationes, Fenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, sed quo fidem inscitiæ pararet, atrox adversus socios. Idem Subrio Flavio adsistenti, innuentique an inter ipsam cognitionem distringeret gladium, cædemque patraret, renuit, infregitque impetum jam manum ad capulum referentis.

LIX. Fuere, qui, prodita conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Pisonem, « pergere in castra, aut rostra escen- « dere, studiaque militum et populi tentare: si « conatibus ejus conscii aggregarentur, secuturos « etiam integros; magnamque motæ rei famam, « quæ plurimum in novis consiliis valeret. Nihil « adversum hoc Neroni provisum: etiam fortes vi-

« ros subitis terreri; nedum ille scenicus, Tigellino « scilicet cum pellicibus suis comitante, arma contra « cieret. Multa experiendo confieri, quæ segnibus « ardua videantur. Frustra silentium et fidem in tot « consciorum animis et corporibus sperari. Cru- « ciatu, aut præmio, cuncta pervia esse. Venturos, « qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna « nece adficerent. Quanto laudabilius periturum, « dum amplectitur rempublicam, dum auxilia li- « bertati invocat? Miles potius deesset, et plebes « desereret, dum ipse majoribus, dum posteris, « si vita præriperetur, mortem approbaret? » Immotus his, et paullulum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones, aut stipendiis recentes, delegerat. Nam vetus miles timebatur, tamquam favore imbutus. Obiit, abruptis brachiorum venis. Testamentum fœdis adversus Neronem adulationibus, amori uxoris dedit, quam degenerem, et sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris, Arria Galla; priori marito, Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagavere.

LX. Proximam necem Plautii Laterani, consulis

designati, Nero adjungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum servilibus pœnis sepositum, manu Statii, tribuni, trucidatur, plenus constantis silentii, nec tribuno objiciens eamdem conscientiam. Sequitur cædes Annæi Senecæ, lætissima principi, non quia conjurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis, et hactenus prompsit : « missum se ad ægrotum Se« necam, uti viseret, conquerereturque, cur Piso« nem aditu arceret? melius fore, si amicitiam « familiari congressu exercuissent. » Et respondisse Senecam : « sermones mutuos, et crebra colloquia « neutri conducere : ceterum salutem suam incolu« mitate Pisonis inniti. » Hæc ferre Granius Silvanus, tribunus prætoriæ cohortis, et, « an dicta « Natalis, suaque responsa nosceret, » percunctari Senecam jubetur. Is, forte, an prudens, ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem, suburbano rure, substiterat. Illo, propinqua vespera, tribunus venit, et villam globis militum sepsit. Tum ipsi, cum Pompeia Paullina uxore, et amicis duobus epulanti, mandata Imperatoris edidit.

LXI. Seneca, « missum ad se Natalem, conquestumque nomine Pisonis, quod a visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis, et amorem « quietis excusavisse, » respondit. « Cur salutem « privati hominis incolumitati suæ anteferret, causam non habuisse : nec sibi promptum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum, quam « Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam « servitium expertus esset. » Ubi hæc a tribuno relata sunt, Poppæa et Tigellino coram, quod erat sævienti principi intimum consiliorum, interrogat, « an Seneca voluntariam mortem pararet ? » Tum tribunus, « nulla pavoris signa, nihil triste in verbis ejus, aut vultu, deprehensum » confirmavit. Ergo, « regredi, et indicere mortem » jubetur. Tradit Fabius Rusticus, « non eo, quo venerat, itinere « reditum, sed flexisse ad Fenium præfectum, et « expositis Cæsaris jussis, an obtemperaret, » interrogavisse : monitumque ab eo, « ut exsequere« tur ; » fatali omnium ignavia. Nam et Silvanus inter conjuratos erat, augebatque scelera, in quorum ultionem consenserat. Voci tamen et aspectui pepercit : intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui « necessitatem ultimam » denuntiaret.

LXII. Ille interritus poscit « testamenti tabu-« las : » ac denegante centurione, conversus ad amicos, « quando meritis eorum referre gratiam prohi-« betur, quod unum jam, et tamen pulcherrimum « habeat, imaginem vitæ suæ relinquere testatur : « cujus si memores essent bonarum artium, famam « tam constantis amicitiæ laturos. » Simul lacrymas eorum, modo sermone, modo intentior in modum coercentis, ad firmitudinem revocat, rogitans : « Ubi « præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata « ratio adversum imminentia? Cui enim ignaram « fuisse sævitiam Neronis? Neque aliud superesse « post matrem, fratremque interfectos, quam ut « educatoris præceptorisque necem adjiceret. »

LXIII. Ubi hæc atque talia in commune disseruit, complectitur uxorem; et paululum adversus præsentem formidinem mollitus, rogat oratque, « temperaret dolorem, ne æternum susciperet; sed « in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desi-« derium mariti solatiis honestis toleraret. » Illa contra sibi quoque destinatam mortem adseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca, gloriæ ejus non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret, « Vitæ, » inquit, « delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus

« mavis : non invidebo exemplo. Sit hujus tam for« tis exitus constantia penes utrosque par, claritu« dinis plus in tuo fine. » Post quæ, eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus, et parco victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque et poplitum venas abrumpit. Sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet « in aliud cubiculum abscedere. » Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ, in vulgus edita ejus verbis, invertere supersedeo.

LXIV. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, « inhiberi mor« tem » imperat. Hortantibus militibus, servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ. Nam, ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere, qui crederent, « donec « implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ « cum marito mortis petivisse : deinde, oblata mi« tiore spe, blandimentis vitæ evictam : » cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, et ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus

egestum. Seneca interim, durante tractu, et lentitudine mortis, Statium Annæum, diu sibi amicitiæ fide et arte medicinæ probatum, orat provisum pridem venenum, quo damnati publico Atheniensium judicio exstinguerentur, promeret: allatumque hausit frustra, frigidus jam artus, et cluso corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos servorum, addita voce, « Libare se liquorem illum IOVI LIBERATORI. » Exin balneo inlatus, et vapore ejus exanimatus, sine ullo funeris sollemni crematur. Ita codicillis præscripserat, cum etiam tum prædives et præpotens, supremis suis consuleret.

LXV. FAMA fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, « ut post occisum opera Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque imperium Senecæ, quasi, insonti claritudine virtutum, ad summum fastigium delecto. » Quin et verba Flavii vulgabantur, « Non referre dedecori, si citharœdus demoveretur, et tragœdus succederet: » quia, ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat.

LXVI. CETERUM militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, accensis indicibus ad prodendum

Fenium Rufum, quem eumdem conscium, et inquisitorem, non tolerabant. Ergo instanti, minitantique renidens Scevinus, « neminem » ait « plura « scire quam ipsum. » Hortaturque ultro, « redde« ret tam bono principi vicem. » Non vox adversum ea Fenio, non silentium; sed verba sua præpediens, et pavoris manifestus, ceterisque, ac maxime Cervario Proculo, equite, ad convincendum eum connisis, jussu Imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vincitur que.

LXVII. Mox eorumdem indicio Subrius Flavius, tribunus, pervertitur, primo « dissimilitudinem mo« rum » ad defensionem trahens, « neque se arma« tum cum inermibus et effeminatis tantum facinus « consociaturum. » Dein postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus, interrogatusque a Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset: « Oderam te, » inquit; « nec quisquam tibi « fidelior militum fuit, dum amari meruisti: odisse « cœpi, postquam parricida matris et uxoris, et au« riga, et histrio, et incendiarius exstitisti. » Ipsa retuli verba, quia non ut Senecæ, vulgata erant: nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos et validos. Nihil in illa conjuratione gravius au-

ribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi, quæ faceret, insolens erat. Pœna Flavii Vejano Nigro, tribuno, mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi jussit, quam Flavius ut humilem et angustam increpans, circumstantibus militibus, « Ne hoc quidem, » inquit, « ex disciplina : » admonitusque fortiter protendere cervicem : « Utinam, » ait, « tu tam forti« ter ferias ! » Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset, sævitiam apud Neronem jactavit, « sesquiplaga interfectum a se » dicendo.

LXVIII. Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper, centurio, præbuit : percunctanti Neroni, « cur in cædem suam conspiravisset ? » breviter respondens : « Non aliter tot flagitiis ejus « subveniri potuisse » . Tum jussam pœnam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, violentum et infensum ratus : sed ex conjuratis consilia cum Vestino non miscuerant, quidam, vetustis in eum simultatibus, plures, quia præcipitem et insociabilem credebant.

Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima sodalitate cœperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpe asperis facetiis inlusus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem suî memoriam relinquunt. Accesserat repens causa, quod Vestinus Statiliam Messalinam matrimonio sibi junxerat, haud nescius inter adulteros ejus et Cæsarem esse.

LXIX. Igitur non crimine, nôn accusatore existente, quia speciem judicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerelanum, tribunum, cum cohorte militum immittit: jubetque « prævenire conatus consulis, occupare velut arcem « ejus, opprimere delectam juventutem, » quia Vestinus imminentes foro ædes, decoraque servitia, et pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat, conviviumque celebrabat, nihil metuens, an dissimulando metu, cum ingressi milites « vocari eum a tribuno » dixere. Ille, nihil demoratus, exsurgit: et omnia simul properantur; clauditur cubiculo; præsto est medicus; abscinduntur venæ; vigens adhuc balneo infertur; calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia, qui simul discubuerant, nec, nisi provecta nocte, omissi sunt,

postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium, et imaginatus, et inridens Nero, « satis supplicii luisse, » ait « pro epulis consularibus. »

LXX. Exin M. Annæi Lucani cædem imperat. Is, profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, et paullatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc et compote mentis pectore, intelligit, recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, versus ipsos retulit; eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac, et Quintianus, et Scevinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui conjuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

LXXI. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauro domum, genua ipsius advolvi, et dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis et Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus, præmiis ditatus, *Conservatoris* sibi nomen, Græco ejus rei vocabulo, adsumpsit. E tribunis Granius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proxi-

mus veniam, quam ab Imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius; « quasi principem non quidem odissent, « sed tamen existimarentur. » Novio Prisco per amicitiam Senecæ, et Glitio Gallo, atque Annio Pollioni, infamatis magis, quam convictis, data exsilia. Priscum Antonia Flaccilla conjunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum et integris opibus, post ademptis: quæ utraque gloriam ejus auxere. Pellitur et Rufius Crispinus occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. Verginium et Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia juvenum eloquentia, Musonius præceptis sapientiæ fovebat. Cluvidieno Quieto, Julio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Julio Altino, velut in agmen et numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia, uxor Scevini, et Cæsonius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum pœna experti. Acilia, mater Annæi Lucani, sine absolutione, sine supplicio, dissimulata.

LXXII. Quibus perpetratis Nero, et concione militum habita, bina nummûm millia viritim manipularibus divisit; addiditque sine pretio frumentum,

quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum, quasi gesta bello expositurus, vocat senatum, et triumphale decus Petronio Turpiliano, consulari, Cocceio Nervæ, prætori designato, Tigellino, præfecto prætorii, tribuit; Tigellinum et Nervam ita extollens, ut, super triumphales in foro imagines, apud palatium quoque effigies eorum sisteret: consularia insignia Nymphidio, de quo, quia nunc primum oblatus est, pauca repetam: nam et ipse pars romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam, forte quadam habitu procerus, et torvo vultu erat: sive C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri ejus inlusit.

LXXIII. Sed Nero, vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, et collata in libros indicia, confessionesque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerebatur, « tamquam viros insontes, ob invidiam, aut metum, exstinxisset. » Ceterum cœptam, adultamque, et revictam conjurationem, neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat, et fatentur, qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. At in senatu cunctis, ut cuique plurimum mœroris,

in adulationem demissis, Junium Gallionem, Senecæ fratris morte pavidum, et pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, « hostem « et parricidam » vocans : donec consensu patrum deterritus est, « ne publicis malis abuti ad occasio« nem privati odii videretur, neu composita, et ob« literata, mansuetudine principis, novam ad sæ« vitiam retraheret. »

LXXIV. Tum decreta « dona, et grates deis; » propriusque honos Soli, cui est vetus ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis, numine retexisset : utque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur : mensis quoque Aprilis *Neronis* cognomentum acciperet : templum Saluti exstrueretur, eo loci, ex quo Scevinus ferrum prompserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit, inscripsitque IOVI VINDICI. In præsens haud animadversum; post arma Julii Vindicis ad auspicium et præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Anicium, consulem designatum, pro sententia dixisse, « ut templum « divo Neroni quam maturrime publica pecunia po« neretur. » Quod quidem ille decernebat tamquam

mortale fastigium egresso, et venerationem deûm merito : quod ad omina solum sui exitus verteretur. Nam deûm honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI XVI.

Neroni inludit fortuna per Cesellium Bassum, qui thesauros in Africa se reperisse temere jactitat. Gliscit luxuria spe inani. Lustrale certamen in quo cantat Nero, magna auditorum molestia, et Vespasiani periculo. Poppæa mortem obit: corpus ejus differtum odoribus conditur: ductæ tamen publicæ exsequiæ. C. Cassius, L. Silanus in exsilium pulsi. Lepida principis judicio permissa. L. Vetus, Sextia et Pollutia necem subiere. Mutata mensium nomina. Tempestates et morbi. Anteius et Ostorius ad mortem aguntur. Eodem agmine Annæus Mela, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus, C. Petronius cecidere. Siliæ exsilium. Nerone virtutis ipsius exscindendæ cupido, gravior criminationum moles in Thraseam Pætum et Baream Soranum ingruit. Servilia, Sorani filia, patris discrimini connectitur. Interrita eorum constantia: iis datur mortis arbitrium. Accusatoribus Eprio, Cossutiano, et Ostorio Sabino tribuuntur præmia. Cetera temporum iniquitate periere. Vide Supplementum libri XVI Annalium. Gesta autem hæc,

C. Suetonio Paullino, C. Lucio Telesino coss.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS DECIMUS.

I. Inlusit dehinc Neroni fortuna, per vanitatem ipsius, et promissa Cesellii Bassi; qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit. Vectusque Romam, principis aditum emercatus, expromit, « repertum « in agro suo specum altitudine immensa, quo ma« gna vis auri contineretur, non in formam pecu« niæ, sed rudi et antiquo pondere: lateres quippe « prægraves jacere, adstantibus parte alia colum« nis: quæ per tantum ævi occulta, augendis præ« sentibus bonis. Ceterum, ut conjectura demons« traret, Didonem Phœnissam, Tyro profugam, « condita Carthagine, illas opes abdidisse, ne no« vus populus nimia pecunia lasciviret; aut reges

« Numidarum, et alias infensi, cupidine auri ad « bellum accenderentur. »

II. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis per quos nosceret, an vera adferrentur, auget ultro rumorem; mittitque, qui velut partam prædam aveherent. Dantur triremes et delectum navigium, juvandæ festinationi: nec aliud per illos dies, populus credulitate, prudentes diversa fama, tulere. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: a vatibus oratoribusque præcipua materia in laudem principis adsumpta est: « Non enim tantum solitas « fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed « nova ubertate provenire terram, et obvias opes « deferre deos: » quæque alia summa facundia, nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis.

III. Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis, quas multos per annos prodigeret. Quin et inde jam largiebatur, et divitiarum exspectatio, inter causas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus, effosso agro suo, latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium, efficiendo

operi adsumptus, tandem posita vecordia, « non « falsa ante somnia sua, seque tunc primum elu- « sum » admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. Quidam « vinctum, ac mox dimis- « sum, » tradidere, « ademptis bonis, in locum re- « giæ gazæ. »

IV. Interea senatus, propinquo jam lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert Imperatori « victoriam cantus, » adjicitque « facundiæ coro- « nam, » qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero, « nihil ambitu, nec potestate senatus opus esse » dictitans, « se æquum adversus æmulos, et religione « judicum meritam laudem adsecuturum, » primo carmen in scena recitat : mox, flagitante vulgo, « ut « omnia studia sua publicaret, » (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans : ne fessus resideret ; ne sudorem, nisi ea, quam indutui gerebat, veste detergeret : ut nulla oris, aut narium excrementa viserentur. Postremo flexus genu, et cœtum illum manu veneratus, sententias judicum opperiebatur ficto pavore. Et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus juvare solita, personabat certis modis, plausuque composito. Crederes lætari ; ac fortasse lætabantur, per incuriam publici flagitii.

V. Sed qui remotis e municipiis, severamque adhuc, et antiqui moris retinentes Italiam, quique per longas provincias, lasciviæ inexperti, officio legationum, aut privata utilitate advenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere : cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros, ac sæpe a militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut silentio segni præteriret. Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus et ingruentem multitudinem enituntur, obtritos : et alios, dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos : quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam, et pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem tristitiamque coeuntium scrutarentur. Unde tenuioribus statim inrogata supplicia : adversus inlustres dissimulatum ad præsens, et mox redditum odium. Ferebantque « Vespasianum, tamquam « somno conniveret, a Phœbo liberto increpitum, « ægreque meliorum precibus obtectum : mox im- « minentem perniciem majore fato effugisse. »

VI. Post finem ludicri, Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis adflicta est. Neque enim venenum crediderim,

quamvis quidam scriptores tradant, odio magis, quam ex fide. Quippe liberorum cupiens, et amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Juliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exsequiæ; laudavitque ipse apud rostra « formam ejus, et quod « divinæ infantis parens fuisset, » aliaque fortunæ munera pro virtutibus.

VII. Mortem Poppææ, ut palam tristem, ita recordantibus lætam, ob impudicitiam ejus sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum : quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur : nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis, et gravitate morum, Silanus claritudine generis, et modesta juventa, præcellebant. Igitur missa ad senatum oratione, « removendos a republica utrosque » disseruit. Objectavitque Cassio, « quod inter imagines majorum, « etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam : « DUCI PARTIUM. Quippe semina belli civilis, et defectionem a domo Cæsarum quæsitam. Ac ne memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum, juvenem genere

« nobilem, animo præruptum, quem novis rebus « ostentaret. »

VIII. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem, quibus patruum ejus Torquatum, « tamquam disponeret jam imperii curas, præficeretque rationibus, et libellis, et epistolis libertos; » inania simul et falsa: nam Silanus intentior metu, et exitio patrui ad præcavendum exterritus erat. Inducit posthac vocabulo indicum, qui in Lepidam, Cassii uxorem, Silani amitam, « incestum cum fratris « filio, et diros sacrorum ritus » confingerent. Trahebantur, ut conscii, Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius, senatores, et Calpurnius Fabatus, eques romanus: qui, appellato principe, instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum, quasi minores, evasere.

IX. Tunc consulto senatus, « Cassio et Silano « exsilia » decernuntur; « de Lepida Cæsar statue- « ret. » Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, et senectus ejus exspectabatur. Silanus, tamquam Naxum deveheretur, Ostiam amotus; post municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, a centurione, ad cædem misso, corripitur: suadentique « venas abrumpere, » « animum quidem morti

« destinatum » ait ; « sed non permittere percussori « gloriam ministerii. » At centurio, quamvis inermem, prævalidum tamen, et iræ quam timori propiorem, cernens, premi a militibus jubet. Nec omisit Silanus obniti, et intendere ictus, quantum manibus nudis valebat, donec a centurione vulneribus adversis, tamquam in pugna, caderet.

X. HAUD minus prompte L. Vetus, socrusque ejus Sextia, et Pollutia filia, necem subiere : invisi principi, tamquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plautum, generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ sævitiæ præbuit, interversis patroni rebus, ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, adscito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum a Vetere, Asiæ proconsule, exsolvit Nero in præmium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque, et libertum, pari sorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia, super ingruens periculum, longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti, mariti sui, viderat : cruentamque cervicem ejus amplexa, servabat sanguinem, et vestes respersas ; vidua, implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi, quæ mortem arcerent. Tum, hortante patre, Neapolim pergit.

Et, quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, « audiret insontem, neve consulatus sui « quondam collegam dederet liberto, » modo muliebri ejulatu, aliquando, sexum egressa, voce infensa, clamitabat; donec princeps immobilem se precibus et invidiæ juxta ostendit.

XI. Ergo nuntiat patri, « abjicere spem, et uti « necessitate. » Simul adfertur, « parari cognitionem « senatus, et trucem sententiam. » Nec defuere, qui monerent, « magna ex parte heredem Cæsarem « nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo consule- « re: » quod aspernatus, ne vitam, proxime libertatem actam, novissimo servitio fœdaret, largitur in servos, quantum aderat pecuniæ: et, « si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tres modo « lectulos ad suprema retineri, » jubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique, et singulis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur: pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, et certatim precantes « labenti animæ celerem exitum, ut relinquerent suos « superstites et morituros. » Servavitque ordinem fortuna: « ac senior prius, tum cui prima ætas, « exstinguuntur. Accusati post sepulturam; de- « cretumque, ut more majorum punirentur. » Et

Nero intercessit, mortem sine arbitro permittens : ea, cædibus peractis, ludibria adjiciebantur.

XII. P. Gallus, eques romanus, quod Fenio Rufo intimus, et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto et accusatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et mensis, qui Aprilem, eumdemque *Neroneum* sequebatur, Maius *Claudii*, Junius *Germanici*, vocabulis mutantur : testificante Cornelio Orphito, qui id censuerat, « ideo Junium « mensem transmissum, quia duo jam Torquati, « ob scelera interfecti, infaustum nomen Junium « fecissent. »

XIII. Tot facinoribus fœdum annum etiam dii tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit; pertulitque violentiam ad vicina urbi : in qua omne mortalium genus vis pestilentiæ depopulabatur, nulla cœli intemperie, quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. Non sexus, non ætas periculo vacua. Servitia perinde et ingenua plebes raptim exstingui, inter conjugum et liberorum lamenta; qui dum adsident, dum deflent, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque in-

teritus, quamvis promiscui, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate sævitiam principis prævenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem, Africamque et Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento solvebantur. Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent: quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant turbidis casibus.

XIV. C. Suetonio, L. Telesino consulibus, Antistius Sosianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis, exsilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus, tamque promptum ad cædes principem accepit, inquies animo, et occasionum haud segnis, Pammenem, ejusdem loci exsulem, et Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitiis innexum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios, et consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam a P. Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium caritate Agrippinæ invisum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque causam multis exitio esse. Igitur interceptis Anteii literis, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis ejus, et eventura, secretis Pammenis oc-

cultabantur; simul repertis, quæ de ortu vitaque Ostorii Scapulæ composita erant, scribit ad principem, « magna se, et quæ incolumitati ejus con« ducerent, allaturum, si brevem exsilii veniam « impetravisset : quippe Anteium et Ostorium im« minere rebus, et sua Cæsarisque fata scrutari. » Exin missæ liburnicæ, advehiturque propere Sosianus. Ac vulgato ejus indicio, inter damnatos magis, quam inter reos, Anteius Ostoriusque habebantur : adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor exstitisset. Monitus prius Anteius, « ne supremas tabulas moraretur. » Atque ille, hausto veneno, tarditatem ejus perosus, intercisis venis, mortem adproperavit.

XV. Ostorius longinquis in agris, apud finem Ligurum, id temporis erat : eo missus centurio, qui cædem ejus maturaret. Causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, et civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore, armorumque scientia, metum Neroni fecerat, ne invaderet pavidum semper, et reperta nuper conjuratione magis exterritum. Igitur centurio, ubi effugia villæ clausit, jussa imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ, quam-

quam interruptæ, parum sanguinis effundebant; hactenus manu servi usus, ut immotum pugionem extolleret, adpressit dextram ejus, juguloque occurrit.

XVI. Etiam si bella externa, et obitas pro republica mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satietas cepisset, aliorumque tædium exspectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen et continuos aspernantium. At nunc patientia servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum, et mœstitia restringunt. Neque aliam defensionem ab iis, quibus ista noscentur, exegerim, quam, ne oderim tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium, semel editam transire licet. Detur hoc inlustrium virorum posteritati, ut, quomodo exsequiis a promiscua sepultura separantur, ita, in traditione supremorum, accipiant habeantque propriam memoriam.

XVII. Paucos quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mela, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus, ac Petronius cecidere. Mela et Crispinus, equites romani, dignitate senatoria. Nam hic quondam præfectus prætorii, et consularibus insignibus donatus;

ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus, accepto jussæ mortis nuntio, semet interfecit. Mela, quibus Gallio et Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, ut eques romanus consularibus potentia æquaretur: simul adquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, per procurationes administrandis principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis: quo interfecto, dum rem familiarem ejus acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. «Mixta inter patrem filiumque conju« rationis scientia » fingitur, adsimulatis Lucani literis: quas inspectas Nero « ferri ad eum » jussit, opibus ejus inhians. At Mela, quæ tum promptissima mortis via, exsolvit venas; scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem, erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens ita scripsisset « se quidem mori nul« lis supplicii causis; Rufium autem Crispinum et « Anicium Cerialem vita frui, infensos principi: » quæ composita credebantur, de Crispino, quia interfectus erat; de Ceriale, ut interficeretur. Neque enim post multo vim sibi attulit, minore quam ce-

teri miseratione, quia proditam C. Cæsari conjurationem ab eo meminerant.

XVIII. De C. Petronio pauca supra repetenda sunt. Nam illi dies per somnum, nox officiis et oblectamentis vitæ transigebatur. Utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat; habebaturque non ganeo et profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto solutiora, et quamdam suî negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, et mox consul, vigentem se, ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, et molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigellini, quasi adversus æmulum, et scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scevini Petronio objectans; corrupto ad indicium servo, ademptaque defensione, et majore parte familiæ in vincla rapta.

XIX. Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæsar, et Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras:

neque tamen præceps vitam expulit, sed incisas venas, ut libitum obligatas, aperire rursum, et adloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, et sapientium placitis, sed levia carmina, et faciles versus. Servorum alios largitione, quosdam verberibus adfecit. Iniit et vias, somno indulsit, ut, quamquam coacta mors, fortuitæ similis esset. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis, sub nominibus exoletorum, feminarumque, et novitate cujusque stupri, perscripsit; atque obsignata misit Neroni: fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.

XX. Ambigenti Neroni quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia, matrimonio senatoris haud ignota, et ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquam familiaris: agitur in exsilium, tamquam non siluisset quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Numicium Thermum, prætura functum, Tigellini simultatibus dedidit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminose detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipse, patronus ejus nece immerita lueret.

XXI. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupivit, interfecto Thrasea Pæto, et Barea Sorano, olim utrisque infensus, et accedentibus causis in Thraseam : quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi : quodque Juvenalium ludicro parum exspectabilem operam præbuerat : eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, ludis Cæsticis, a Trojano Antenore institutis, habitu trag co cecinerat. Die quoque, quo prætor Antistius, ob probra in Neronem composita, ad mortem damnabatur, mitiora censuit, obtinuitque : et cum deûm honores Poppææ decernerentur, sponte absens, funeri non interfuit. Quæ obliterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quod auctoritate ejus concidisset, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.

XXII. Quin et illa objectabat : « principio anni « vitare Thraseam solemne jusjurandum : nuncu- « pationibus votorum non adesse, quamvis quinde- « cimvirali sacerdotio præditum : nunquam pro sa- « lute principis, aut cœlesti voce immolavisse : « adsiduum olim et indefessum, qui vulgaribus

« quoque patrum consultis semet fautorem, aut « adversarium ostenderet, triennio non introiisse « curiam : nuperrimeque, cum, ad coercendos Si- « lanum et Veterem, certatim concurreretur, pri- « vatis potius clientium negotiis vacavisse : seces- « sionem jam id, et partes; et, si idem multi audeant, « bellum esse. » « Ut quondam C. Cæsarem, » inquit, « et M. Catonem ; ita nunc te, Nero, et Thraseam « avida discordiarum civitas loquitur. Et habet « sectatores, vel potius satellites, qui nondum con- « tumaciam sententiarum, sed habitum vultumque « ejus sectantur, rigidi et tristes, quo tibi lasciviam « exprobrent. Huic uni incolumitas tua sine arte, sine « honore. Prosperas principis res spernit : etiamne « luctibus et doloribus non satiatur? Ejusdem animi « est, Poppæam divam non credere, cujus in acta « divi Augusti et divi Julii non jurare. Spernit reli- « giones, abrogat leges. Diurna populi romani per « provincias, per exercitus, curatius leguntur, ut « noscatur quid Thrasea non fecerit. Aut transea- « mus ad illa instituta, si potiora sunt : aut nova « cupientibus auferatur dux et auctor. Ista secta « Tuberones, et Favonios, veteri quoque reipubli- « cæ ingrata nomina, genuit. Ut imperium evertant, « libertatem præferunt : si perverterint, libertatem

« ipsam aggredientur. Frustra Cassium amovisti, si « gliscere et vigere Brutorum æmulos passurus es. « Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, discep-« tatorem senatum nobis relinque. » Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero : adjicitque Marcellum Eprium, acri eloquentia.

XXIII. At Baream Soranum jam sibi Ostorius Sabinus, eques romanus, poposcerat reum, ex proconsulatu Asiæ, in qua offensiones principis auxit, justitia atque industria : et quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat; vimque civitatis Pergamenæ, prohibentis Acratum, Cæsaris libertum, statuas et picturas avehere, inultam omiserat. Sed criminidabatur « amicitia Plauti, et am-« bitio conciliandæ provinciæ ad spes novas. » Tempus damnationi delectum, quo Tiridates, accipiendo Armeniæ regno, adventabat : ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an, ut magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum, quasi regio facinore, ostentaret.

XXIV. Igitur omni civitate ad excipiendum principem, spectandumque regem, effusa, Thrasea, occursu prohibitus, non demisit animum : sed codicillos ad Neronem composuit, requirens « objecta, et expurgaturum » adseverans, « si noti-

« tiam criminum, et copiam diluendi habuisset. » Eos codicillos Nero properanter accepit, spe, exterritum Thraseam scripsisse, per quæ claritudinem principis extolleret, suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque, et spiritus et libertatem insontis ultro extimuit, « vocari « patres » jubet. Tum Thrasea inter proximos consultavit, « tentaretne defensionem, an sperneret. » Diversa consilia adferebantur.

XXV. Quibus intrari curiam placebat, « securos « esse de constantia ejus » dixerunt; « nihil dicturum, « nisi quo gloriam augeret. Segnes et pavidos su- « premis suis secretum circumdare. Aspiceret po- « pulus virum, morti obvium; audiret senatus vo- « ces, quasi ex aliquo numine, supra humanas: « posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri: « sin crudelitati insisteret: distingui certe apud « posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per « silentium pereuntium. »

XXVI. Contra, qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem. « Sed ludibria et « contumelias imminere: subtraheret aures convi- « ciis et probris. Non solum Cossutianum, aut « Eprium ad scelus promptos, superesse, qui for- « sitan manus ictusque per immanitatem Augusti

« etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii: « et relinqueret incertum, quid, viso Thrasea reo, « decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum « pudor caperet, irrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in conjugem, in familiam, in « cetera pignora ejus sæviret. Proinde intemeratus, « impollutus, quorum vestigiis et studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. » Aderat consilio Rusticus Arulenus, flagrans juvenis, et cupidine laudis offerebat « se intercessurum senatusconsulto: » nam plebis tribunus erat. Cohibuit spiritus ejus Thrasea, « ne vana, et reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi actam ætatem, « et tot per annos continuum vitæ ordinem non deserendum: illi initium magistratuum, et integra, « quæ supersint. Multum ante secum expenderet, « quod tali in tempore capessendæ reipublicæ iter « ingrederetur. » Ceterum ipse, an venire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit.

XXVII. At postera luce, duæ prætoriæ cohortes armatæ, templum genetricis Veneris insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis: dispersique per fora ac basilicas cunei militares; inter quorum aspectus et minas

ingressi curiam senatores. Et oratio principis per quæstorem ejus audita est. Nemine nominatim compellato, patres arguebat, « quod publica munia « desererent, eorumque exemplo equites romani « ad segnitiam verterentur. Etenim, quid mirum « e longinquis provinciis haud veniri, cum pleri- « que adepti consulatum et sacerdotia, hortorum « potius amœnitati inservirent? » quod velut telum arripuere accusatores.

XXVIII. Et initium faciente Cossutiano, majore vi Marcellus, « summam rempublicam agi » clamitabat : « contumacia inferiorum, lenitatem imperi- « tantis deminui. Nimium mites ad eam diem pa- « tres, qui Thraseam desciscentem, qui generum « ejus, Helvidium Priscum, in iisdem furoribus, « simul Paconium Agrippinum, paterni in principes « odii heredem, et Curtium Montanum, detestanda « carmina factitantem, eludere impune sinerent. « Requirere se in senatu consularem, in votis sa- « cerdotem, in jurejurando civem; nisi, contra « instituta et cærimonias majorum, proditorem pa- « lam et hostem Thrasea induisset. Denique agere « senatorem, et principis obtrectatores protegere « solitus, veniret, censeret quid corrigi, aut mu- « tari vellet : facilius perlaturos singula increpantem,

« quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. « Pacem illi per orbem terræ, an victorias sine « damno exercituum displicere? Ne hominem bonis « publicis mœstum, et qui fora, theatra, templa « pro solitudine haberet, qui minitaretur exsilium « suum, ambitionis pravæ compotem facerent. Non « illi consulta hæc, non magistratus, aut romanam « urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, « cujus caritatem olim, nunc et aspectum exuisset. »

XXIX. Cum per hæc atque talia Marcellus, ut erat torvus et minax, voce, vultu, oculis ardesceret; non illa nota, et celebritate periculorum sueta jam, senatus mœstitia, sed novus et altior pavor, manus et tela militum cernentibus: simul ipsius Thraseæ venerabilis species obversabatur: et erant qui « Helvidium quoque » miserarentur, « innoxiæ « adfinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino ob« jectum, nisi tristem patris fortunam? quando et « ille, perinde innocens, Tiberii sævitia concidisset. « Enimvero Montanum probæ juventæ, neque fa« mosi carminis, quia protulerit ingenium, extor« rem agi. »

XXX. Atque interim Ostorius Sabinus, Sorani accusator, ingreditur, orditurque « de amicitia Ru« bellii Plauti, quodque proconsulatum Asiæ Sora-

« nus pro claritate sibi potius accommodatum, quam « ex utilitate communi egisset, alendo seditiones « civitatum. » Vetera hæc : sed recens, discrimini patris filiam connectebat, « quod pecuniam Magis « dilargita esset. » Acciderat sane pietate Serviliæ (id nomen puellæ fuit), quæ, caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam « de incolumitate domus, et « an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox « adferret. » Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum, grandis ævo parens, contra filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exsilium pulso, viduata desolataque ; ac ne patrem quidem intuens, cujus onerasse pericula videbatur.

XXXI. Tum interrogante accusatore, « an cultus « dotales, an detractum cervici monile, venum de- « disset, quo pecuniam faciendis magicis sacris con- « traheret? » primum strata humi, longoque fletu et silentio, post, altaria et aram complexa : « Nullos, » inquit, « impios deos, nullas devotiones, nec aliud « infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc op- « timum patrem, tu, Cæsar, vos, patres, servare- « tis incolumem. Sic gemmas, et vestes, et digni- « tatis insignia dedi, quomodo, si sanguinem et

« vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi « ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant : « nulla mihi principis mentio, nisi inter numina « fuit. Nescit tamen miserrimus pater : et si crimen « est, sola deliqui. »

XXXII. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque : « non illam in provinciam secum « profectam, non Plauto per ætatem nosci potuis- « se : non criminibus mariti connexam : nimiæ « tantum pietatis ream separarent; atque ipse quam- « cumque sortem subiret. » Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus : et quantum misericordiæ sævitia accusationis permoverat, tantum iræ P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, et tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, subdolus, avaritiam et libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos, aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos, et amicitiæ fallaces.

XXXIII. Idem tamen dies et honestum exemplum

tulit Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labantem non deseruit. Exutusque omnibus fortunis, et in exsilium actus; æquitate deûm erga bona malaque documenta. Thraseæ, Soranoque, et Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius et Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, prædicto ne in republica haberetur. Accusatoribus Eprio et Cossutiano quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies, et quæstoria insignia tribuuntur.

XXXIV. Tum ad Thraseam, in hortis agentem, quæstor consulis missus, vesperascente jam die. Inlustrium virorum feminarumque cœtus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio, Cynicæ institutionis doctori : cum quo, ut conjectare erat intentione vultus, et auditu, si qua clarius proloquebantur de natura animæ, et dissociatione spiritus corporisque inquirebat : donec advenit Domitius Cæcilianus, ex intimis amicis, et ei, quid senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes queritantesque, qui aderant, « facessere propere » Thrasea, « neu « pericula sua miscere cum sorte damnati » hortatur. Arriamque tentantem mariti suprema, et exem-

plum Arriæ matris sequi, monet, « retinere vitam, « filiæque communi subsidium unicum non adi- « mere. »

XXXV. Tum progressus in porticum, illic a quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium, generum suum, Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc senatusconsulto, Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit: porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quæstore, « Libemus, » inquit, « Jovi liberatori. Specta, ju- « venis; et omen quidem dii prohibeant: ceterum « in ea tempora natus es, quibus firmare animum « expediat constantibus exemplis. » Post lentitudine exitus graves cruciatus adferente, obversis in Demetrium. . . . . . .

SUPPLEMENTUM

LIBRI SEXTI DECIMI

ANNALIUM.

BREVIARIUM SUPPLEMENTI LIBRI XVI.

INITIA hujus libri habet Tacitus. Thraseæ, Sorani et Serviliæ suprema. Paconii et Helvidii exsilia. Tiridatis in urbem adventus. Datum ei regnum Armeniæ, magno principis dedecore. Neglecta Judæa, bellum adversus Æthiopes Albanosque parat Nero. Interim Achaiam petit, cantaturus. Helii, liberti, in urbe arrogantia et sævitia. Græciæ urbes scenicis artibus principis fœdatæ. Nova libidinum portenta. Nero uxorem ducit Sporum. Exhaustæ Imperii opes populorum ruina reparantur. Eadem in urbe atrocitas. Perfodiendi Isthmi Corinthiaci tentamina. Missi ad id opus a Vespasiano Judæi captivi. Judaici belli initia. Nero turbarum nuntiis in urbem revocatur, data prius Achaiæ libertate. Triumphans urbem ingreditur. Fœda scenici triumphi species. Conjuratio retecta, et expiata. Atrocia adversus principem C. Julii Vindicis consilia : suas in partes Sulpicium Galbam trahit. Nuntiata Galliarum defectione, vana belli meditamenta. Conflata undique in Neronem odia. Patriæ tamen studio, Julii Vindicis cœpta opprimit Verginius Rufus. Hac clade consternatus Galba. At consilia principis, vere falsove a spadone prodita, ineluctabilem creant ruinam. Senatus, imminere sibi periculum ratus, Neronem prævertere occupat. Nero, vitæ mortisque incertus, fugit. A senatu hostis, more majorum puniendus, judicatur. Pavens, mortem sibi consciscit : ultima

ac pessima Cæsarum stirps. Prodigia. Præceps, sed mutabilis, populi lætitia. Nymphidius Galbæ favet, imperii spes in se trahens : mox interficitur. In Neronianæ crudelitatis instrumenta sævitum. Galba, audito Neronis fine, audacior, Romam proficiscitur. Intempestiva severitate, principatus initia corrumpit. Hæc gesta annis tribus,

C. Suetonio Paullino, C. Lucio Telesino coss.
L. Fonteio Capitone, C. Julio Rufo coss.
C. Silio Italico, M. Galerio Trachalo coss.

SUPPLEMENTUM
LIBRI SEXTI DECIMI
ANNALIUM.

XXXV. THRASEA, progressus in porticum, illic a quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium, generum suum, Italia tantum arceri cognoverat. Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit: porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quæstore, «Libemus,» inquit, «Jovi liberatori. Specta, juvenis; et omen quidem dii prohibeant: ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.» Post lentitudine exitus graves cruciatus adferente, obversis in Demetrium oculis, ejusque aspectu et verbis animatus, amicis oscula offerens, diu eluctatum spiritum reddidit: vita egregius, mortis contemptor, et adversum præsentia mala adeo firmus, ut dicere esset solitus, «Malle se hodie interfici, quam cras relegari.»

XXXVI. FATO, ut virtute, pares interiere Sora-

nus et Servilia. Exsilii pœnam animi excelsitate nobilitavit Paconius. Monitus enim causam suam agi in senatu: « Bene vertat, » inquit; « at quinta est « hora, frigida lavemus. » Post cum se damnatum audisset, « Morte, an exsilio? » interrogat. Nuntiato exsilio, « Quid de bonis? » ait: « Servata, » responsum. « Ariciam ergo petamus, pransuri, » addit ingens animi, et usura vitæ perinde, ac ceteri oppetita morte, inlustris. Laudata quoque Demetrii libertas, cui cum princeps mortem intentaret: « Quam mihi tu, » inquit, « hanc tibi natura « minitatur. » Audacia, an seminudi philosophi ignobilitas, certe non justitia, non recti amor ei salutem attulit. Helvidius autem, interdicta sibi Italia, Apolloniam concessit: soceri postea ultor et æmulus.

XXXVII. Tanta principis senatusque dedecora velavit imperio gravis, sed populo læta Tiridatis scena. Nondum visa tanta hospitum majestas. Longo enim superstitiosoque, sed triumphali pompa superbo, itinere defuncti, aderant Tiridates ejusque uxor, Vologesique et Pacori ac Monobazi filii. Primo in congressu Tiridates, constantiam factis melius, quam verbis probari ratus, Neronem quidem, posito genu, salutavit, ferrum vero tradere

renuit; « id servile, et Arsacidarum fastigio indignum » dictitans. Nihil hactenus indecorum. At statim omnia in ludicrum versa.

XXXVIII. Nero barbari libertatem mirari magis, quam æmulari, gnarus, hospites Neapoli Puteolos duxerat, gladiatoriisque ludis monstrata imperii magnificentia. Hos edidit Patrobius, libertus, tantoque sumptu, ut toto die soli Æthiopes, virile ac muliebre secus, amphitheatrum sint ingressi. Tiridates, ut ludos honestaret, simulque dexteritatem ostentaret, e sede sua ejaculatus, duos tauros, ut fertur, uno ictu transverberavit.

XXXIX. Major fuit pompa, at semper theatralis, cum Romam ventum est, diesque adfuit, propter nubilum aliquamdiu dilata, qua Tiridates, Armeniæ regnum petiturus, populo romano ostenderetur. Pridie urbs tota, sertis nitida, luminibus collucere: vis ingens hominum viarum strata complere: alii plurimi domorum tecta occupare: populus alba veste, et laureatus, medium obtinere forum: cetera tenere milites, comptis signis armisque præfulgentibus conspicui. Prima luce Nero, triumphantis habitu, forum iniit, comitantibus senatoribus et prætoriis cohortibus. Postquam apud rostra tribunal conscendit, curulique in sella inter signa mi-

litaria atque vexilla resedit, Tiridates, regumque filii, ac longum famulitium, per militum ordines ad tribunal progressi, principem venerati sunt.

XL. Clamor populi, ob rei novitatem veterisque fortunæ imaginem gestientis, statim sequutus, metum Tiridati incussit. Periculi anceps, obriguit: nec, indicto silentio, rediit prior constantia. Forte etiam Tiridates, adulationem, quæ pericula averteret, regnum adsereret, haud veritus, « se Arsa-« cidarum sanguine ortum » professus est, « Volo-« gesi et Pacori regum fratrem, servum Neronis, « quem ut deum æque, ac Mithram, venerabatur: « sibi nulla, nisi per eum, regni jura: eum sibi « fatum, sibi fortunam esse. »

XLI. Quanto demissius hæc fuerant dicta, tanto ferocius respondit Nero. « Huc quidem merito venis-« ti, ut præsens præsente me fruerere. Jura, nec « a patre relicta, nec a fratribus, licet dedissent, « servata, a me accepta habeto. Te regem Armeniæ « do. Tu, vosque omnes, me regna dare et adimere « intelligite. » Mox Tiridaten, per devexum pulpitum subeuntem, ad genua admisit; allevatumque dextra exosculatus est. Dein regnum precantem, tiara deducta, diademate evinxit: plaudente multitudine,

et verba supplicis, prætorio viro interpretata, ingeminante.

XLII. Inde ad Pompeii theatrum discessum est. Numquam tanta apparuit auri vilitas. Non modo scena, sed interior theatri ambitus auro opertus: illud inumbrabant vela purpurea, quorum media in parte Nero, currus agitator, acu pictus videbatur, aureis stellis circumdatus. Ante consessum, rursus a Tiridate supplicatum est: deinde juxta principem latere dextro collocatus, spectavit ludos, in quibus nihil usurpatum, nisi auro fulgidum. Aurea oculorum delinimenta pretiosius convivium excepit. Post rediere ludi, sed dedecore imperatorio fœdi. Principem enim haud puduit cithara ludicrum in modum canere, currumque, prasina veste, aurigarumque habitu, agitare.

XLIII. Inter hæc opprobria, indecoro populi plausu aucta, Tiridates, Corbulonis virtutem reputans, nec indignationis potens, scenico principi « Corbulonem bonum mancipium » gratulatus est. Neronis mentem, insana lætitia vagam, non advertit barbari audacia. Immo publica de infamia certantibus principis et populi studiis, quasi per hæc deridicula confecto bello Armeniaco, Nero

Imperator consalutatur; laureaque in Capitolium lata, Janum clusit : hac victoriæ imagine, quam ludicro certamine, fœdior.

XLIV. Regni autem certus, urbis principisque inclinatione suam ad utilitatem usus est Tiridates. Jam pridem Roma, fortunæ suæ non capax, ad portentosa se converterat : iis abundabat Tiridatis aula, ut pote qui, Orientis more, reconditioribus mathematicæ doctrinæ artibus gloriabatur. Scientiæ fidem faciebat numerosa magorum cohors, regios inter comites præcipua. Quirites de se, de superis, inferisque sciendi cupidine statim accensi. Sed apud Neronem præpotuere arcana, semper malis principibus ob futuri formidinem, prodigis propter opum spem grata. Jam didicisse ardet. Discipulo superbus Tiridates, magisterium orditur. Tum visus imperii romani arbiter Chaldaicis vanitatibus famulari, initiari cenis magicis, veneficis artibus, quæ in magicis præpollent, imbui : magna quidem urbis infamia; majore tamen documento inanem et intestabilem esse artem, quam neque docere posset, qui regnum acciperet, neque valeret ediscere, qui orbi imperaret.

XLV. At licet elusæ spes, haud imminuta liberalitas, largiore semper principum munificentia,

eum falluntur magis. Igitur, quamvis octingenta nummûm millia diurna Tiridati fuissent erogata, abeunti super sestertium millies collatum est. Permissum adhuc ut Artaxata, ante, ut supra memoratum, deleta instauraret. Dati quoque artifices, quibus complures, mercede conductos, adjunxit. Sic graviore impendio datus Armeniæ rex, quam olim confecta bella maxima.

XLVI. Iis auctus muneribus, nec patriæ superstitionis sollicitus, Tiridates Brundisio solvit, Dyrrachium petiturus. Inde Asiæ urbes invisit, imperii opes vanasque principis curas passim miratus. Nondum Armeniam erat ingressus, cum Corbulo, obviam progressus, datos quidem artifices regem sequi permisit; sed coacti pecunia jussi Romam reverti. Quod Romanæ dignitatis tuendæ studium ducis famam intendit, principis minuit. Beneficiorum tamen haud immemor Tiridates Artaxata, quibus nomen fecit *Neroneia*, restituit.

XLVII. Interea apud Judæos, gentem sibi discordem, dirum exarserat bellum, Gessii Flori procuratoris avaritia, Cestii Galli, Syriæ legati, tarditate cum magna Romanorum clade, capta una aquila, cœptum, felicibus Vespasiani auspiciis reparatum, ac tandem invisæ gentis excidio absolu-

tum, uti fusius alias sumus dicturi. At id curæ tum spernebat Nero, famæ quidem appetens, sed quæ per immodica pararetur. Neglecto itaque præsenti discrimine, ingentia agitabat consilia, quibus Æthiopes Albanosque imperio romano adderet.

XLVIII. Dum mittuntur exploratores, ceteraque magno apparatu disponuntur, forte venere e græcis civitatibus, musicos agones edere solitis, legati, qui omnes citharœdorum coronas ad ipsum perferrent. Mirum ut placuit novum assentationis genus. Legati statim admissi, familiaribus inserti epulis: adulationis periti, principem ut « super cenam can« tet » rogant. Vix audiere, in laudes effusi, insitam vanitatem ita inflavere, ut « solos scire audire Græ« cos, solos se, solos studiis suis dignos » jactitet: « se eo profecturum, ut Romam totumque terrarum « orbem coronet. » Nihil veteris sollicitudinis superest. In theatricam expeditionem præceps, Achaiam petit: ad scenam, ut ad bellum profectus. Tigellino enim duce, comes ibat Augustanorum et scortorum turba, citharis, plectris, personis, libidinum ornamentis, aut incitamentis, gravis. Ut primum Cassiopen trajectum, statim ad aram Jovis Cassii cantus cœpere. Sic Græcia, tot ante annos Flaminii, Mummii, Agrippæ et Augusti victoriis ac legibus

fracta, vitiorum dulcedine tandem vicit: ipseque princeps de se triumphum attulit.

XLIX. L. Fonteio Capitone, C. Julio Rufo consulibus, res romana, absente principe, permissa Helio, liberto, sub priore principatu scelerum ministro, nunc eo nequiori, quod ad veterem usum major accedebat auctoritas. Sueta ignobilibus hominibus vitia, superbia, audacia, avaritia, sævitia confestim erumpere. Injuriis, minis, exsiliis, mortibus adversus omne genus hominum ipsumque senatorium ordinem grassatur. Facilitate criminum gliscit temeritas; idque malorum summum civitas experta, ut cum præsentem horruisset principem, absentem desideraret.

L. At, gloriæ amens, hoc unum satagebat, ut diversissimorum temporum, sed in hunc annum coactas omnes Græcorum palmas unus acciperet. Itaque per singulas urbes, ludorum fama nobiles, promisso crine, resecta barba, ire, canere, aurigare, certare, tragœdias agere, et pro scenarum ratione, nunc furere, nunc parturire, nunc excæcari, modo religari: id tantum cavere ne ferro violarentur imperatoriæ manus, quasi aureis compedibus minus sordescerent: totos vero dies in hæc ludicra ita sollicite impendere, ut abesse, tædere,

otiose spectare, discedere nefas foret pœna expiandum.

LI. Ob id reus Vespasianus, quodque, canente principe, discederet sæpius, aut præsens obdormisceret, non conturbernio tantum, sed publica etiam salutatione fuit prohibitus. Jamque extrema metuens, in devium oppidulum secesserat, intuta adhuc latebra, ni mox, fatis eum ad summa vocantibus, rebus in Judæa adflictis, fugatoque Cestii Galli exercitui suppetias ferre jussus esset. Mira sane fortunæ natura, quæ, per res adversas romanæque majestatis ludibria, imperio ultorem, principemque, priscæ dignitatis et severitatis vindicem, destinabat.

LII. Interim Nero, oraculorum vanitate, acriore principum libidine accensus, ludorum infamiæ scelerum portenta addere; novaque excogitare, ne ipsum, plebemque, flagitiorum adsuetudine morosam, varietate mobilem, satias caperet. Igitur, jam obsolescente Pythagoræ connubio, alias superaddit nuptias; et Sporum, a Tigellino cum dote et flammeo deductum, uxorem accipit, plaudentibus Græcis, liberosque precantibus. Data Sporo, in alteram Sabinam mutato, Calvia Crispinilla, cui nihil præter natales inerat nobile, quæ muliebrem

ejus ornatum curaret. Principi, tot libidinum formis hominum vitia supergresso, placuit tandem belluina æmulari; et, quod dictu incredibile, superare valuit : immo id etiam adsequi, ut Historiam, quæ quidquid in vitiis insolens ad odium commendare gestit, nova stuprorum monstra, quorum ipsum nomen scelus foret, silere coegerit.

LIII. Non tamen victa tantis flagitiis conscientia, sed immanem animum pudore pariter ac terrore laniabat. Hinc licet foret destinatum præcipuas Græciæ urbes ea turpitudinum inluvie fœdare, Lacedæmone tamen et Athenis abstinuit; Lycurgum veritus, si urbem, tanta legum sanctitate, virtutum claritate celebratam, intraret. Magis adhuc terruere Furiarum sacra, Athenis peragi solita : formidata quoque Eleusinia, quorum initiatione impii et scelerati voce præconis submovebantur. Forte quis in hoc vitiorum profundo hanc superstitionis vim mirabitur. At a natura, cujus interest scelera infamare, sapienter consultum est, ut improbi raro a superstitione sint intacti.

LIV. Reliquæ autem urbes, hac fama non defensæ, ad opprobria patuere : ne invitæ quidem, quod et solita principum admiratione, et præmiis, ad obsequium laudesque traherentur Olympiorum

ergo et Pythiorum judicibus in eam servitutem corruptis, omnes certatim in venerationem ruere, victoriarum omnium titulos in unum et immeritum caput congerere, undique coronas aureas adferre, et, quem infra homines viderent, deum appellare. Sed improsperæ adulationis, serius adhuc expiandæ, brevi eas pœnituit, postquam exhaustas principis opes suis civiumque fortunis reparari sensere, easque per nobilissimorum quorumque cædes peti. Nec luctus, nisi majore adhuc formidine, repressus, exsilio damnatorum liberis intentato.

LV. Haud melior urbis conditio, quamvis patres ad singulas victorias (nos enim in hæc verborum mendacia cogunt tempora) erecti, continuas supplicationes haberent, iis etiam tam immodice fastos onerarent, ut ne annus quidem sufficeret. Immo ut in se impensarum partem traherent, absenti principi annuum centies sestertium decreverant. Helius tamen materiam criminandi adhuc arripuit, quosdam non satis favere, alios invidere causatus. Inde equester ordo damnatus voti, quo obstricti Augustani se principi statuam mille pondo posituros spoponderant. Quod vero atrocius, Pythici cognomen, a majoribus acceptum, Sulpicio Camerino in perniciem cessit, quasi, hoc retento,

in Pythicas Neronis victorias foret impius : tali crimine inretiti pater filiusque cecidere.

LVI. Gravior adhuc malorum moles incubuit, cum furor incessit Isthmum Corinthiacum navigabili alveo perfodere. Quod quidem nón publica utilitate susceptum, sed quia naturam vincere, et a Demetrio rege, dictatore Cæsare, Caioque principe incassum tentata exsequi splendidum haberetur. Tanta laude jam animo præoccupata, Nero, dux operis, ligone aureo fossam adgreditur, « ut sibi « populoque romano bene res verteret » precatus. Undequaque pecunia, materiæ, operæ conquisitæ : fodiendis ac comportandis terris destinati exercitus. Captivi et rei ad dura et saxosa damnati.

LVII. Cum ita fervērent operæ, in auxilium simul et in victoriæ monimentum venere lectissimorum captivorum sex millia, quos, expugnata Tarichea, mittebat Vespasianus. Rei enim militaris scientia et longo usu in Britannia probatus, vix Judaicum bellum capessivit, cum statim correcta castrorum disciplina, romanis armis auctoritatem restituit. Verum nec sibi, nec patriæ fieri satis ratus, ni gentem, mentis mobilitate et oraculorum ambagibus turbidam, ita contereret, ut numquam resurgeret audacia, graviorem belli molem intulit.

Itaque additis ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, et majore filio, spectatæ virtutis juvene, inter legatos adsumpto, Galilææ, locorum natura et arte munitissimæ, primum incubuit. Omissaque clementia romana, seu quod Judæos ea indignos judicaret, seu quod ipsi, ea spreta, in exitium ruerent; seu potius, ut pluribus visum, quod iratum numen gentis excidio exsecranda scelera ultum iret; omnia ferro flammaque vastata. Certe ab urbe condita nullo in bello tantum hostilis sanguinis fusum est.

LVIII. Nam ut primum percrebuit rumor Vespasianum adventare, Judæi, præsidium romanum Ascaloni impositum, adgredi ausi, gemina clade, quæ decem et octo millia hominum absumpsit, ab Antonio adfecti sunt. Mox Vespasianus, ut contumaciam infringeret, captam Gadaram ejusque vicos igne delevit, puberibus omnibus trucidatis. Deinde Jotapatam, castellum munitissimum, cinxit obsidione; quæ quoniam locorum difficultate et obsessorum pertinacia in longum traheretur, ne ceteris hostibus crescerent animi, Trajanum, decumæ legionis præfectum, et Cerialem, quintæ tribunum, in diversa misit, ut terrorem late facerent. Ille, cæsis hominum quindecim millibus, Japha oppido

potitus est : hic Samaritanorum undecim millia in monte, cui nomen Garizim, præcipuæ apud eos religionis, congregata, ad unum occidit. Interim Jotapatam admotæ machinæ acrius quatiebant. Romanorumque animis periculorum diuturnitate ac recenti ducis vulnere exasperatis, tandem Kal. Juliis, præeunte Tito, expugnata est : in ea quadraginta hominum millia periisse constitit : magnus quoque fuit captivorum numerus, quos inter Josephus, ingenio et scientia militari non indecorus, adulatione verius, quam augurio, imperium Vespasiano Titoque ominatus, favorem captavit.

LIX. Tum legiones, his laboribus fessæ, in hiberna concessere ; quinta et duodecima Scythopolim, decima et quintadecima Cæsaream. Sævitum tamen in proximam Joppen, piraticis latrociniis infamem. Mox ante hiemem bellum renovatum est. Orabat enim Agrippa, ut Tiberias et Tarichea, urbes regni validissimæ, a seditiosis occupatæ, ad fidem retraherentur. Regi amico, opem petenti, præsto fuit Vespasianus. Tiberias, imminenti discrimine territa, deditionem properavit. Taricheam seditiosorum duces ad fiduciam erexerant. Sed adversus Titi vim invalida, amissis sex millibus hominum, capta est. Qui in lacum profugere, pariter

deleti. Deinde a seditiosis repetita pœna, Vespasianus edixit, « mille ac ducentos viros, ætate et « auctoritate præcipuos, interfici; ceteros fore cap- « tivos. » Ex iis sex millia, ut diximus, Neroni missa : triginta millia sub corona venumdata : ceteri Agrippæ cessere.

LX. Hæc Taricheæ ruina, et strages Gamalæ edita, in qua omnes contrucidati, vel e summis mœnibus sponte præcipites enecti, terrorem undequaque circumtulere. Nondum tamen seditiosi ad pacis consilia conversi, sed, furentum more, adversis ferociores undequaque concursare, Hierosolyma implere; templum, maxima in veneratione quondam habitum, in arcem vertere, cædibus et summi pontificis cruore fœdare; denique cum nihil sacri haberent, religionem, ut nefanda quæque audere liceret, obtendere. Multi « discordia propere uten- « dum : Hierosolyma posse opprimi; et unius urbis « expugnatione bellum peragi » censebant. Contra Vespasianus : « Festinatione nihil opus esse : dis- « cordes animos ultimo rerum discrimine ad con- « cordiam non exstimulandos : Hierosolyma adve- « narum colluvie, commeatuum penuria, mutuis « cædibus ipsa ultro ruere : hostes numquam cer- « tius meliusque confici, quam cum ferro ipsi suo

« cadunt. » Potior habita est ejus sententia. Itaque per provinciam imposita tantum præsidia, quæ seditiosos frenarent, urbem vallarent.

LXI. Hæc quidem consulto provisa et fortiter gesta apud Neronem Vespasiano impune erant, ob generis nominisque obscuritatem. Suspectæ enim principi, flagitiorum conscientia pavido, virtus, opes, nobilitas. Nec aliis criminibus quæsita mors Corbuloni, Scriboniisque fratribus, Rufo et Proculo. His exitium attulit Pactius Africanus, « opi-« bus, concordia, gestis honoribus, apud exercitus « germanicos auctoritate, principi formidandos » dictitans. Ob id, dignitatis specie, in Achaiam acciti: ut venere, principis congressu prohibiti, neglecti, obscuris circumventi sunt criminum rumoribus. Cum nulla esset defensionis spes, morte opprobrio antehabita, vitam, fuso per venas sanguine, finiere. Corbulonem, gloria circumdatum, Nero ipse corripuit, se imperii incertum ratus, dum viveret: pari fraude usus, sed præsentiam veritus, Cenchreas adventanti supremam necessitatem nuntiari jubet. Corbulo, « se dignum » fassus, gladium sua in viscera direxit, ab ignavo principe deceptum se esse, et inermem venisse indignans.

LXII. Tantis cædibus conflata odia, nedum facta

securitas. Jamque labante urbis fide, Helius, consilii anceps, Neroni nuntiat, « quam primum veniat : præsentia ejus urbicas res egere. » Iis ab insana gloriæ cupidine non retractus, rescribit (nec enim omiserim verba, incredibilis stultitiæ testes) : « Quamvis nunc consilium tuum sit et votum, celeriter reverti me; tamen suadere et optare potius « debes, ut Nerone dignus revertar. » Helius, gliscente per moras periculo, ipse Achaiam propere petit, ut verbis fidem faciat, « turbas, conjurationes » admonet. Terrorem incutit monstratum discrimen; sed magis movet præsens Isthmiorum ludicrum : mentem quoque sollicitat ingrati animi pudor, si mansura non reliquerit munificentiæ monimenta. His anxius, stadium advolat; mox in foro, haud per præconem, sed sua ipse voce, pro tribunali, « universam Achaiam liberam » pronuntiat; judicibusque civitate romana et grandi pecunia donatis, indecoros inter plausus, haud quales olim T. Flaminio auditos, navem conscendit, Italiam repetiturus.

LXIII. Tum consules erant C. Silius Italicus et M. Galerius Trachalus; alter poetica facultate, alter forensi eloquentia notus : uterque favore principis, Silius delationibus, invisus. Nam in urbe non

spes, non vota amplius occulta. Plurimi adversa tempestate turbidoque mari imminere principi periculum palam lætabantur, exitium quoque precari ausi. In luctum vertere gaudia, cum princeps, procella quidem jactatus, amissis naufragio pretiosissimis rebus, Neapolim incolumis pervenit. Urbem, olim gloriæ incunabula, triumphorum nunc testem, revisere gestiit. Hanc albis equis, disjecta muri parte, ut mos hieronicarum est, ingressus, Antium Albanumque pari pompa introiit.

LXIV. Cum Romam perventum est, adornata major triumphi moles; et, ut novum victoriarum genus, nova quoque excogitata decora. Nec Jovi, imperii præsidi, sed Apollini, citharœdorum numini, supplicatum. Currus tamen Augusti, veteris magnificentiæ triumphatique orbis monimentum, ad hæc ludicra revectus. Ut primum cetera immenso sumptu fuere apparata, murorum urbis violata majestate, tot abhinc sæculis formidolosis hostibus intacta, per dirutam partem subiit triumphalis pompa; præeuntibus, qui coronas, victoriarum dona, præferrent: mox vecti longo ordine tituli, quibus inscripti quo loco, quo cantionum, quove fabularum argumento partæ victoriæ: deinde inter citharœdorum turmas ibat Augusti currus, in quo prin-

ceps stans veste purpurea, distincta stellis aureis chlamyde, capite coronam Olympiacam, dextra Pythiam gerebat, retro stante in eodem curru Diodoro citharœdo. Pone sequebatur, ovantium ritu, plausorum agmen, « Augustanos se, militesque triumphi » clamitantium. Conferta demum civitas ipsique senatores, contentis vocibus, ingeminabant, « Io victor Olympice! io victor Pythice, Auguste! « io Neroni Herculi! io Neroni Apollini! io omnium « victor, Auguste! Sacra vox! Fortunati, quîs cælestem vocem audire datum! » Ita incedenti passim cædebantur victimæ, spargebantur odores, aves, lemnisci, bellaria ingerebantur. Per Circum maximum, Velabrum Forumque ducta pompa, princeps ad palatium adscendit, et, Apolline salutato, Circenses indixit; acriorque rediit ludorum furor: nec in urbe stetit, per provincias quoque pervagatus.

LXV. Remordebat tamen idemtidem memoria turbarum, quas Helius nuntiaverat. Quæsita ex superstitione remedia, quibus fidem fecit casus, statim retecta conjuratione, cum summum instaret discrimen. Nox enim unica restabat Neroni. Qui facinus patrare in se receperat, forte theatrum petiit, et pro foribus vidit vinctum hominem, mise-

rabiliter ejulantem, quod ad Neronem esset ducendus. Ille, misericordia incertum, an jactantia, nimiave silentii mole pressus, misero propinquat, et in aurem insusurrat: « Dura ad crastinam diem; « cras mihi gratiam referes. » Hic novitate spei arrectus, verbaque secum reputans, atrocia introspicit, paratque indicium, in quo salutis certa, plurima fortunæ spes. Ut coram Nerone adstitit, audita refert. Reus, confestim in vincla raptus, tormentis subditur. Adversum verbera et ignes primum pervicax, factum negat: sed supplicii diuturnitate victus, ægre prolato, quod leviter prodiderat, se sociosque eamdem in ruinam detrudit. Multo sanguine expiata conjuratione, superstitionis, cujus instinctu detecta credebatur, apud principem crevit honos: addidit haruspicum extispicia, ut major accederet securitas.

LXVI. Incolumitati cum ita fuisset consultum, intentior fuit libidinum cura. Juvit eas abscondere Neapoli, quod ibi plus deliciarum, minus periculi. Vigebant maxime, quando gravior exorta est procella, quam nec superstitio, nec vis principis, nec continuata tot annos Cæsarum reverentia averteret. Initium habuit in Galliis. Provinciam pro prætore obtinebat C. Julius Vindex, Aquitanus, stirpe regia

oriundus, animi consiliique ingens, tanto acrior, quod pluribus a vitiis integer. Illi non avaritia, non ambitio, non invidia, sed laudis cupido, libertatis studium, propudiosi principis odium, cujus flagitia pertæsus, publicum dedecus propulsandi impetum cepit.

LXVII. Gallorum quidem certus, sed destitutus legionum auxilio, Sulpicium Galbam, citerioris Hispaniæ rectorem, nobilitate, opibus, rebus in Germania et Africa gestis, apud legiones auctoritate, aversa a principe voluntate, ad maturanda ausa non inhabilem sollicitat; scriptisque literis, orat ut « humano generi assertorem ducemque se « accommodet : ad partes juvandas centum millia « Gallorum parata ; plures mox adfuturos, tantum « ne adspernetur principatus spem, non quæsitam, « sed oblatam. » Simul scriptum aliis exercituum provinciarumve rectoribus, ut cœptis faverent, saltem ne obsisterent. At hi, in præsentem fortunam intenti, tanto sollicitius literas Neroni misere, quanto avidius, eo sublato, primas exitii partes et præmia sibi postea vindicavere. Galba autem, dissimulans quid tale sibi fuisse scriptum, restitit; sed caute magis, quam moderate.

LXVIII. Ut sensit Vindex Galbam velle impelli,

ipse in Gallorum conventu defectionem cœptat, questus : « Nulla manere imperii jura : omnia sce-« leri patere : per omne nefas hominibus inludi : « provincias latrociniis, domos cædibus vastari. Hæc « imperare Neronem, qui per Cæsareæ stirpis exci-« dium ad publicam ruinam se accinxerit; ne ma-« trem quidem reveritus. Atrox facinus! ni morte « fuisset digna, quæ talem pestem edidisset. Illum « tanto inclementius nunc ferocire, quod unus e « Cæsarum domo superstes, nec æmulum, nec ul-« torem timeat. Sed neminem diu vixisse omnibus « infensum. Jam Orientem turbari : Britannos la-« certos movisse : legiones affectum exuere : majes-« tatem ipsam, maximum principum munimentum, « Neroni odiosam esse. Se, semet vidisse portentum « illud, flagitiis commaculatum, in stuprorum et « theatrorum propudia resolutum, citharœdi gloria « insanum simul et indignum. Cur ergo Cæsaris, « principis, Augusti titulis, quos divus Augustus « virtutibus, divus Claudius beneficiis sunt conse-« cuti, infamem Ahenobarbum condecorarent! Vo-« carent illum Thyesten, Œdipum, Alcmæonem, « Oresten, quoniam parricidialibus et incestis no-« minibus gloriaretur. Ecquid in hujus veneratione « perseverarent, qui nulla imperii, sola libidinum

« vi subnixus, generi humano bellum indiceret!
« Majores eorum prædæ cupidine olim Romam ex-
« pugnasse. Id quidem in hac temporum barbarie
« fuisse egregium. At nunc, ubi vigent humanitatis
« honorisque studia, penes ipsos esse melioris et
« immortalis nominis gloriam. Orbi succurrerent :
« se Romamque in libertatem vindicarent. Eo ven-
« tum esse, quo ceteræ gentes, malis victæ, istud
« decus certatim forent affectaturæ. Incœpti laudem
» sibi præripi ne sinerent. »

LXIX. Magno fremitu et plausu excepta oratio. Mox suas in civitates quisque alacres discessere, strenuam promptamque operam polliciti. Vindex autem novas ad Galbam literas misit, quibus, nunciata Gallorum voluntate, ejus animos spesque inflaret. Hæsitabat adhuc Galba; terrebantque amicorum ejus plurimi, quod « quomodo res Vindicis « verterent, quæ esset urbis inclinatio, opperiendum » censerent. At fiduciam addidit T. Vinius, horum præcipuus, et rerum novarum, prædæ spe magis, quam in Galbam studio, cupidus. Dixit « supervacuam consultationem : furiosorum esse, « utrum in Neronis fide perstarent, quærere. » Tum ad Galbam conversus, « Videret ipse, cum publicus « hostis sit Nero, malletne Vindicem fortunæ ad-

« jutorem habere, an Vindici bellum indicere; qui « cum potius optaret principem, quam Neronem « tyrannum. »

LXX. His victus videri gestiit Galba, senili ambitione et veteribus auguriis, quorum grata durat memoria, a summa spe non alienus. Illi etiam cura dudum inerat popularibus studiis animos captare: nec per octo annos (tot enim Hispaniam regebat) procuratorum violentiæ se umquam accommodaverat: solitus quoque iis, qui eorum injuriis erant obnoxii, publice condolere: probrosa vero adversus principem carmina passim circumferri recitarive impune ferebat. Talibus imminuta principis auctoritate, suam intenderat. Itaque animos suas in partes inclinari posse ratus, Carthagine nova provinciæ conventum edixit, quo « manumissioni « vacaret. » Hæc obtentui. Interea amici, ut cresceret celebritas, favor sensim glisceret, « agi de « summa imperii » secretis rumoribus spargere. Dicto die, ut primum Galba tribunal conscendit, immenso clamore *Imperator* salutatur.

LXXI. At ille, ubi silentium fecit, « Neronem, « qui scelera sceleribus contexeret, nec nisi per fla- « gitia et funera dominaretur, » insectatus, subito ad nobilissimorum quorumque hoc principatu tru-

cidatorum imagines, longo ordine dispositas vertit, et geminato animi ac vocis ardore, « Non meis, » inquit, « verbis, sed vestris oculis Neronem cognoscite. Contemplamini pallentes tot Cæsarum vultus, Neronis patrem, matrem, uxorem, fratrem, sororem, amitam, propinquos, adfines, veneno, ferro, omnibus mortis generibus sublatos ob rabidam regnandi cupidinem. Circumspicite Burrum, Lateranum, Vestinum, C. Cassium, Lucium Veterem, et tot urbis primores ad servitutis subsidium crudeli fato peremptos. Vestra, vestra videte ingenia, Annæum Senecam, sapientiæ præceptorem et exemplum; Annæum Lucanum, animosum juvenem, reipublicæ spiritu plenum, et clarissimi filii patrem optimum, Annæum Melam, per invidiam exstinctos. Has virtutis imagines aspicite, Thraseam Pætum, Baream Soranum morte multatos, quasi cum ipsis virtus esset commoritura: inlustres feminas, Sextiam, Pollutiam, Serviliam, cernite, nullo pudore, reluctante natura, ad supplicia vocatas. Inspicite ipsam infantiam, culpæ rudem, pœnis subditam; Rufinum Crispinum ob pueritiæ lusus mari demersum. Hunc, hunc despicite tenellum et nobilem puerum» (infantem monstrabat in Baleares insulas a Nerone

ejectum, quem inde ipse retraxerat, ut major exoriretur miseratio), « sortis suæ æque ac criminis « nescium, nondum civem, jam exsulem. Hæc Ne- « ronis facinora! hæc monimenta! Apud illum no- « bilitas, opes, ingenium, virtus, sexus, ætas, vita « ipsa crimina sunt. Per hæc adversus genus huma- « num grassatur. Ruinam omnibus imminentem « jam a Gallis propulsare cœpit Vindex. Alii ab « aliis, ego a vobis avertam. Cæsaris, Impera- « toris nominibus parcite. Me senatûs populique « romani legatum esse memini : hoc mei muneris « nomine, imperii majestatem, communem omnium « salutem tueri juvat. Novi me a Nerone morti des- « tinatum. Sed vitam laboribus exercitam, pericu- « lis finire egregium. Vos tantum pro patria, pro « vestra incolumitate certanti favete. » In legati admirationem laudesque secutæ voces innumeræ. Nero odiosis dicteriis cumulatur. Omnia ad libertatis et securitatis munimentum apparantur.

LXXII. Nondum ita fervescebant Hispaniæ, cum Italiam pervagatus est Galliarum defectionis rumor. Neapolim pervenit die ipso, quo Nero matrem occiderat. Tamquam lætum faustumque aliquid fuisset nuntiatum, statim in gymnasium progredi, certantesque athletas effusiore gaudio spectare, quod

insperata opulentissimas provincias prædandi causa occurreret. Verum tumultuosiores literæ, super cenam allatæ, iram incussere, quam, ut iratis adsolet, secuta est inertia. Primum quidem infremere; dira, iis qui descissent, minari: sed per octo continuos dies nihil rescribere, nihil præcipere; rem atroci silentio premere. Querelas tandem elicuere missa Vindicis edicta, quibus tanto magis irritabatur Nero, quod in iis *citharædi mali* et *Ahenobarbi* nomina ad contumeliam sæpius repetita. Talibus efferatus, excusato languore faucium, propter quem non adesset, ad senatum scribit, ut « Vindicis impietatem ulciscantur: purget objectam artis inscitiam: gentile nomen approbet. » Patres « in ultionem suî reique publicæ » hortatus, jubet « per præconem nuntiari centies sestertium iis qui Vindicem interfecissent. » Imbelle remedium, ex quo etiam Vindex gloriam quæsivit; « Neronis caput adferenti suum » pollicitus.

LXXIII. Interim alii super alios, acerbioresque nuntii male tutum principem ex voluptatum latebra excivere. Romam trepidus petiit: ac nec periculi magnitudine, nec locorum diversitate mutatum ingenium. Eadem superstitio, par levitas. Erupere ipsa inter viarum diverticula; visoque forte monumento, quo insculptus erat Gallus, ab equite

Romano oppressus, crinibusque tractus, exsilit gaudio, cœlum adorat, certissimum victoriæ indicium auguratus. Itaque Romam redux, non senatum cogere; non populum appellare, sed, quibusdam e primoribus viris domum evocatis, post desultoriam consultationem, reliquum diei per organa hydraulica novi et ignoti generis circumducere : monstrator ipse operis, fabricæ partes artemque disserens; « omnia, » ut adfirmabat, « in thea-« trum, si per Vindicem liceat, prolaturus. »

LXXIV. Nam, vel invitus, in Galliarum defectionis cogitationes revolvebatur; eam opprimendi non incuriosus, dum artes suæ scenicæ pariter valescerent. Inter utrasque distractus, copias, quas ad claustra Caspiarum adversus Albanos præmiserat, reverti jubet : novas in urbe legit, tribubus urbanis ad sacramentum citatis. Cum nullus idoneus responderet, certum dominis servorum numerum indixit, nec nisi probatissimos recepit. Quasi vero fatale esset non posse Gallias debellari, nisi a consule, ipse, consulibus ante tempus magistratu abdicatis, solus magistratum iniit. Hæc militiæ, cetera luxui data. Maxima cura fuit portandis scenicis organis vehicula deligere; concubinas, quas secum educeret, ad virilem modum tondere,

et securibus peltisque Amazonicis instruere. Plus in his, quam in militibus fiduciæ. Ausus etiam jactitare « simul ac primum provinciam attigisset, « inermem se in conspectum exercituum proditu« rum, nec quidquam aliud quam fleturum : revo« catisque ad pœnitentiam defectoribus, sequenti « die lætum inter lætos cantaturum epinicia, quæ « nunc jam sibi componi oporteret. »

LXXV. Tam facilis victoriæ opinione haud comminuta pecuniarum aviditas. Immo in belli impensas omnes ordines partem census conferre; privatarum ædium atque insularum inquilini pensionem annuam fisco repræsentare jussi. Addita fastidia, quod potentiorum injuriæ ultimum, nec umquam impune. Mandatum enim exactoribus nihil nummi recipere, nisi asperum; nihil argenti, nisi pusulatum; nihil auri, nisi ad obrussam. Gravis inde exorta invidia, plerisque collationem recusantibus, et « a delatoribus revocanda potius « præmia » clamitantibus : accrevit ex annonæ caritate; ac tandem subsecuta indignatio, cum in publica fame Alexandrina navis nuntiaretur frumenti loco pulverem e Nilo luctatoribus aulicis advexisse. Plebs, numquam arrogantior, quam cum jejuna, in convicia erumpere : alii verbis,

scriptis alii principem lacessere : multi, nocte jurgia cum servis simulantes, crebro *Vindicem* poscere.

LXXVI. Sed fœditatum usu in Nerone obcalluerat verecundia; et pro gloria habebatur conviciorum patientia. Pudore, extremo principum præsidio, destitutum, et ad injurias patentem attonuit tamen tunc nuntiata Galbæ et Galliarum defectio. Ea audita, corruit exanimis, diuque sine voce, ac prope intermortuus jacuit. Ut resipuit, veste descissa, converberato capite, « actum de se » queritur; spretisque solatiis nutriculæ, « similia aliis principibus accidisse » memorantis, « se præter ceteros « inaudita et incognita pati » lamentatur, « qui suum « imperium vivus amittat. » Sed, ut vanis ingeniis cuncta quoque sunt vana, terror dolorque cessere; revaluere luxus et desidia : acriora etiam, quod prosperi quiddam e provinciis nuntiatum, quodque senatus Galbam « hostem » judicaverat. Victoria statim cantibus et ludis anteoccupata est; parsque insanæ lætitiæ fuit templi Sabinæ Poppææ dedicatio. Galbæ bona, sub hasta venumdata, in has vanitates abiere. Gallorum vero opes, quod nondum erat domiti, ad prædam reservatæ.

LXXVII. Hæc Neronis, alia fortunæ destinatio. Nil jam in urbe reliquum, nisi principis nomen.

Vis imperii in Hispaniam transierat. Super veterem exercitum penes Galbam aderant novæ legiones, forma quædam senatus, et equestris ordinis excubiæ. Auctoritatem intendebant Hispanæ Neronis possessiones, auctionibus subditæ. Majus adhuc potentiæ instrumentum accessit Otho, provinciæ Lusitaniæ præfectus, in partes Galbæ tanto pronior, quanto ob veteris injuriæ memoriam Neroni infensior: argentum aurumque privatum militi in stipendium ultro obtulit. Legatorum plerique, exemplum secuti, favori occurrere, aut proditarum Vindicis literarum, ut supra retuli, memoriam obliterare nitebantur. Pauci diversis de causis suspensi et incerti. Clodius Macer, rapinis et cædibus in Africa adsuetus, imperium neque occupare, neque amittere volebat. In Syria Vespasianus Judaici belli cura lentus videri satagebat, ne fortunam festinatione corrumperet. Legiones inferioris Germaniæ Fonteium Capitonem ad defectionem sollicitabant; sed avaritia retinebatur. In superiore Germania, invicta, patriæ, non Neronis studio, Verginii Rufi constantia; nec a legionibus, vi sua et fama ducis ferocibus, umquam impelli potuit, ut summam rerum acciperet: « imperium a senatu, non a legio« nibus dari » dictitans. Ideoque Vindici iratus,

qui id audaciæ præsumeret, exercitum in Gallias duxit, ne a Gallo homine tantum imperii dedecus oriretur.

LXXVIII. Tum Galliæ erant sibi discordes. Pars nobilissima simulque validissima, Sequani, Ædui, et Arverni, Vindicem sequebantur. Alii, quorum præcipui Lingones, Remi, et qui Rhenum adcolunt populi, partim provinciali æmulatione, partim veteris sacramenti usu, in Neronis fide perstabant. Viennenses vero Vindicis partibus se immiscuere, ut municipalia adversus Lugdunenses odia licentius persequerentur. Ea erat Galliarum inclinatio, cum Verginius, Germanicarum legionum viribus, et Belgarum auxiliis, Batavorumque alis potens, Gallias intravit. Vesontionem recta petiit; ingressuque prohibitus, obsidionem paravit. Ad urbis præsidium statim adstitit Vindex. In conspectu stabant acies : duces, amotis stipatoribus, in colloquium consensere, in quo, ut fuit suspicio, adversus Neronem fœdus initum. Cum discessissent, Gallicus exercitus urbi propinquavit. Legiones, ratæ Gallos ad pugnam incedere, primo impetu arma expediunt, prœliumque ineunt. Tunc visum atrox spectaculum. Nulla ducum imperia : regit militum furor, utrimque miscentur funera : cædibus cres-

cit ira : certa internecio, ni Galli, inopinato prœlio turbidi, amissis viginti hominum millibus, victi tandem cessissent. Vindex, furens quod tanta libertatis spes casu vanesceret, violentas manus sibi attulit. Reperti tamen, qui, turpiter ingestis cadaveri vulneribus, interfectorum gloriam quæsierint.

LXXIX. Legiones vero, confecto unica pugna bello superbæ, Verginium *Imperatorem* salutant, orantque ut « ipse princeps fatiscenti reipublicæ « subveniat. » Simul imagines Neronis devellunt : « Verginii Cæsaris, Augusti, » nomina ingeminant; eaque unus militum, loco imaginum, signo inscribit. Verginius, Vindicis morte tristis, et quo res reciderent dubius, extritis literis, hæc seditionis monumenta præceps abolere, firmus sententiæ, « senatus esse imperium dare. » Perculsi milites stupent, Neronisque fidem repetere cogitant. Idem ferme sensus locis omnibus, quibus didita Gallorum cladis et Verginii constantiæ fama.

LXXX. At ubi nuntius Hispaniam pervenit, Galbam, recenti unius alæ seditione, et servilibus insidiis, inquietem, terror occupavit. Mortem primum, deinde secessum meditatur; scriptisque ad Verginium literis, quibus cum ad imperii societatem invitat, Cluniam se cum amicis recipit, veteris

otii desiderio languidus, nec quæ temporis forent curans, aut intelligens. Sed ejus inertiam juvit fortuna : hominum ludibriis læta, simul Cæsarum domum vertebat, et quem destinabat imperio, terroribus exagitabat. Neronem vero ut perditum iret, luxu et deliciis, quæ unica supererant dominationis adminicula, usa est.

LXXXI. Forte unus e turpi spadonum grege, inter principis libidines intimus, se injuriam indigne accepisse credidit. Per pudenda, uti solet id hominum genus, ultionem parat. Secretioribusque consiliis, quîs destinatum Neroni senatum universum necare, urbem iterum incendere, feras in populum immittere, aufugere Alexandriam, vere falsove proditis, inevitabile exitium attulit. Nulla ante principis reverentia; nullus amor, ni forte apud plebem ludis insanam, sed mobilem, et potentiorum infortuniis semper lætam : corrupta aut inconstans exercituum fides : ne certa quidem prætoriarum cohortium studia. Ipse Petronius Turpilianus, ad opprimendum Galbam missus, defecerat. Nudus ergo et inermis patebat Nero, cum senatus, opprobriis, patientia, periculo atrox, paratam sibi ruinam in ejus auctorem convertere, totaque legum vi sævire properavit.

LXXXII. Nero ineluctabili, proviso tamen, fato circumventus, sumptum a Locusta venenum in auream pyxidem condidit, et in hortos Servilianos secessit, comitante imbelli libidinum caterva. Tum varia animo agitare. Placet fuga dudum meditata; præmissisque libertorum fidissimis Ostiam ad classem præparandam, tribunos centurionesque prætorianos de fugæ societate tentat. Sed partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus, uno etiam proclamante, « Usque adeone mori miserum « est! » alio flexit consilia; dubius « Parthosne, an « Galbam, supplex peteret, an atratus prodiret in « publicum, proque rostris, quanta maxima pos- « set miseratione, veniam præteritorum precare- « tur; ac, ni flexisset animos, Ægypti præfecturam « dari sibi oraret. » Certe inventus postea in ejus scrinio hac de infamia sermo formatus. Recitatione deterritum putant, ne, priusquam ad forum perveniret, discerperetur.

LXXXIII. Itaque consilii incertus, cogitationem in posterum diem distulit. Sed, cum somnos non paterentur curæ, ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit stationem militum recessisse, prosilit e lecto, et mittit circum amicos. Nihil quoquam renuntiante, ipse cum paucis hospitia singulorum

adit. At, clausis omnium foribus, respondente nullo, seu somnus, seu pavor eos occupaverat, cubiculum prætrepidus repetit. Custodes jam diffugerant, direptis etiam stragulis, amota et pyxide veneni. Vastitate, suspicionibus turbidus, Spicillum mirmillonem, vel quemlibet alium percussorem, cujus manu pereat, requirit. Ne ad id quidem ministerii adesse quemquam miratus, in summæ miseriæ vocem « sibi neque amicum esse, neque inimicum, » erumpit, procurritque quasi præcipitaturus se in Tiberim.

LXXXIV. At vitam exosum, mortis pavidum, sistit inveterata mollities; et aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum suadet. Phaon, libertus, suum obtulit suburbanum inter Salariam et Nomentanam viam circa quartum milliarium. Tantulum manet principi suffugium! Ac quasi fatale esset sordide etiam perire, nudo, ut erat, pede, tunicatus tantum, superinduta obsoleti coloris penula, adoperto capite, et ante faciem obtento sudario, equum inscendit; quatuor e tanta modo turba comitantibus, quos inter Sporus, ultimum, ut diximus, propudium. Turpis fuga, subito tremore terræ et fulgure adverso damnata, ad novas patet injurias. Proxima itineri castra circumsonant cla-

moribus militum, Neroni adversa, Galbæ prospera, ominantium. Ex obviis etiam viatoribus, alter, « Hi « Neronem persequuntur, » monstrat : alter rogitat, « Ecquid in urbe novi de Nerone? » Ipsa reverentia in formidinis causam vertit : nam missitius quidam prætorianus principem, detecta ob subitam equi consternationem facie, agnoscit, et salutationis officio ad desperationem adigit.

LXXXV. Nec spes tantum fugæ vanescebat, sed primum ejus consilium cum prætorianis, ut supra memoravi, communicatum, jam in exitium cesserat. Quippe, mutato sacramento, Galbam illico fecerant principem, ducibus Nymphidio et Tigellino. Atque etiam, ne vetus Cæsarum fides recurreret, Nymphidius, per quodque nefas fortunæ se inserendi cupidus, sub nomine Galbæ prætoriarum et urbanarum cohortium militibus singula tricena nummûm millia promiserat, legionariis quina millia. Enorme donativum, in Galbæ æque ac Neronis ruinam paratum, ut primam in spem veniret Nymphidius; formidoloso quoque exemplo, in cædes urbisque excidium abituro, venale esse imperium, et juxta militum libidinem dari. Ubi per urbem percrebuit favor militaris, traxit animos ad odium pridem incitatos. Ne in senatu quidem

quidquam moderati, aut verecundi. Publicis studiis, sententium numero, auctoritatis insolentia ad atrociora quæque impellitur. Nec de tollendo principe, sed qua tolli queat turpiore contumelia, certatur. Hos inter clamores, Nero « hostis » judicatur, « more majorum puniendus. » Galba vero in imperium adscitus, non quod melior, sed quia Neroni iratior. Tum missi equites, qui fugitivum Neronem ad supplicia vivum attraherent.

LXXXVI. At is per diverticula, fruticeta inter ac vepres, occulto effossæ cavernæ introitu, in Phaontis suburbanum ægre inrepserat. Nihil ibi pristinæ dignitatis manet: sola inhærent vitia, quæ, ut vitam, sic mortem, infamavere. Corpus, deliciarum usu fractum, levamenta, quæ offert loci nuditas, aut refugit, aut miserabiliter tolerat. Animo nihil fixum, nihil firmum; impetus tantum, et scenica levitas. Comitibus, ut « quam primum se « impendenti contumeliæ eripiat instantibus, » annuit: sed scrobem fieri imperat: frusta marmoris, aquam, ligna, ceteraque funerum parat, flens ad singula; atque identidem dictitans, « Qualis arti« fex pereo. »

LXXXVII. Has inter moras perlatos a Phaontis cursore codicillos avidus præripit; lectoque se hos-

tem a senatu judicatum, et quæri, ut more majorum puniatur, interrogat « quale id genus sit pœnæ. » Comperto nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus duos pugiones, quos secum tulerat, arripit; utriusque acie prætentata, rursus condit, causatus « nondum adesse « fatalem horam. » Subinde modo Sporum hortari, « ut lamentari ac plangere inciperet : » modo orare, ut « se aliquis ad mortem capessendam exemplo « juvaret : » interdum segnitiem suam increpare. Inanibus verbis robur indidit adventantium equitum sonitus. Tunc, ignominiam exhorrescens, Homerico versu trepidanter recitato, ferrum, juvante Epaphrodito, jugulo adigit; prius comites precatus, « ne potestas cuiquam capitis sui fieret, sed « ut quoquomodo totus cremaretur. » Centurioni, qui mox adstitit, et, penula ad vulnus apposita, in auxilium se venisse simulabat, semianimis respondit, « Sero. Hæc est fides. » In hac voce defecit, exstantibus torveque rigentibus oculis, primo et trigesimo ætatis anno, imperii quartodecimo, optimis initiis, fine pessimo, exsecrabili memoria.

LXXXVIII. Cadaver cremari permisit Icelus, Galbæ libertus, primo tumultu conjectus in vincula, tunc exsolutus: singulari fato in præsens Ne-

roni supremæ sortis arbiter, postea Galbæ fortunam corrupturus, et per tam diversa facinora suum in exitium præceps. Modicum fuit funus, et intra privati modum. Reliquiæ a nutricibus et Acte concubina in gentili Domitiorum monumento conditæ. Sic exscisa Cæsarum domus, suo et libertatis damno per centum et quindecim annos dominata: magna virtutum claritate, si C. Julii sublimem, magnificam Augusti, profundam Tiberii mentem virtutibus annumeraveris: immensa vero scelerum fama, publico quoque odio ob Tiberii truculentiam, Caii furorem, stoliditatem Claudii, et Neronis improbitatem. Fuso sanguine romano, auctoritatem orsa, per nobilissimorum quorumque cædes invaluit, donec, furore in suos verso, ad ultimum se ipsa confecit, numquam melior, quam cum cœpit; numquam pejor, quam cum desiit.

LXXXIX. Ejus ruinam portendere visa prodigia plurima; retroacti amnes, prata in contrarias sedes transgressa, prolapsa cupressus urbi æquæva; lauri a Livia satæ; illico aridæ, aliaque id genus: leve libertatis incitamentum, ob servitutis adsuetudinem, posteriorum Cæsarum vitiis validius, quam priorum artibus, coalitam. Pileata tamen discucurrit plebs, in lætitiæ signa præceps semper et incon-

stans. Mox omnium studia in novi principatus spem ac fortunam conspiravere. Præcipua Nymphidii Sabini, prætorianorum præfecti, cura in se cuncta trahere, ut ante Galbæ adventum firmata auctoritate, aut secundus in imperio ageret, aut, si senex, tres et septuaginta annos natus, itineris defatigatione occumberet, ipse capesseret imperium : reputans « prætorias cohortes dudum favorabiles, nunc « donativi promisso obligatas : penes se esse totam « liberalitatis gratiam, apud Galbam necessitatem. » Proinde, ne tantas spes præcideret Tigellini societas, ei gladio interdicit : simul consulares, ceterosque, qui exercitus provinciasve olim rexerant, conviviis aliisque id genus lautitiis occupat. Iisdem artibus per castra gliscit ambitio : plurimi jactitant « mittendos ad Galbam legatos, qui Nymphidium « perpetuum, et sine collega, prætorianorum præ- « fectum » efflagitent.

XC. Par in senatu adulatio. Patres ejus foribus adsidere : beneficentiam laudare : omnibus senatusconsultis auctorem habere. Inde, uti fert hominum natura, orta Nymphidio arrogantia, senatui invidia, dein metus. Cito erupere hæc discordiarum semina. Patres, cum senatusconsultum ad Galbam per tabellarios suos misissent, dedere

simul diplomata, sigillo suo obsignata, quîs oppida cursum celerarent. Succensuit Nymphidius, questus « Patres nec suo signo, nec prætorianis « usos : » pœnas etiam, ut fama fuit, repetiturus, ni supplices, excusataque imprudentia, veniam exorassent.

XCI. Tum, nihil non audendum ratus, odiis vulgi per prioris principatus ignominiam gratificatur. Raptatæ Neronis imagines. Spicillus, gladiator, cum iis tractus, in foro trucidatur. Acta per corpus Aponii, delationibus infamis, plaustra, lapidibus gravida. In hac vulgi licentia, sontium et insontium multitudo adeo promiscue perit, ut Mauricus, futuri providus, « urbi promptum Neronis « desiderium » prænuntiaverit. Interim a Nymphidio, se Caii Cæsaris filium ementito, consulebatur, ut grata semper populo romano Germanici memoria reviivisceret. Hæc quidem in fortunæ spem parata, in exitii causas vertere.

XCII. Galba enim, perlatis mira celeritate nuntiis se a senatu Imperatorem fuisse consalutatum, auditoque Neronis fine, Romam erat profectus : atrox ob diu ancipitem imperii spem, necdum satis firmam; quod, cum iter faceret, nuntiarentur timerenturque turbæ, in repentinis casibus solitæ. Ob id,

neglecta toga, paludatus, et dependente a cervicibus pugione ante pectus, quasi per hostile solum iter ingressus est. Pronus in severitatem, Hispaniarum Galliarumque civitates, quibus cunctatior fuerat fides, gravioribus tributis, finium quoque damno attrivit: auctoresque cunctationis, Obultronius Sabinus et Cornelius Marcellus in Hispania, Betuus Chilo in Gallia, occisi. Simul principis jussu, Trebonius Garucianus, procurator, Clodium Macrum in Africa turbantem interficit. Fonteius Capito, ambiguis studiis suspectus, in Germania periit, a Cornelio Aquino et Fabio Valente oppressus.

XCIII. Formidolosiorem Nymphidium præpropera cupido perditum iit. Cum secundas in imperio obtinere vanis artibus tentasset, Vinio, Lacone, Icelo, præpollentibus, et Othone per Vinii favorem ad fortunam sensim inrepente, imperium invadere occupat, Mithridatis Pontici opibus subnixus. Illi in prætoriano milite spes; et ne imparatus ad id dignitatis accederet, orationem a Cingonio Varrone, venali ingenio, in tantum fastigium scriptam, edidicerat. Nox propinqua talibus ausis destinabatur. Restitit Antonii Honorati, tribuni, fides. Præmonitis enim prætorianis, « tot vices dedecere : « præcipitem fuisse a Nerone, licet scelerum reo,

« defectionem : a Galba, novo et laudato principe, « probrosam fore : turpe insuper, si Liviæ adfinem « Nymphidiæ filio postponerent. » Cum Nymphidius castra adisset, seu ut sua in fide firmaret animos, seu ut ortos forte motus sedaret, ipso in ingressu confossus occubuit.

XCIV. Galba, hac cæde nuntiata, quasi imperii pacisque certus, togam sumpsit : sed mutato habitu, haud mutata mens. Inerant semper ira, diffidentia, injuriarum memoria, ceteraque pavidi animi, in privato homine inhonesta, funesta principi, cujus initia vera fictave lætitia gratiaque debent clarescere. Immo plus invidiæ movit cædes Petronii Turpiliani, consularis et triumphalis viri, imperata quod Neronis dux fuisset, et a Tigellino patrata. Atrox quoque visum, præter Mithridaten et Cingonium, consulem designatum, principis edicto amicos sociosve Nymphidii inauditos et indefensos morte mulctari. Molliisset tamen intempestivam severitatem tutandi imperii voluntas, aut necessitas, ni fuisset idem adversus omnes atque immeritos rigor. Sed cum legati, a senatu missi, Narbonem Martium adventassent, ut principi gratularentur, et « quam primum Romam veniret, » orarent, parca fuit civilitas, nihil comitatis. Pari

illiberalitate exceptus Verginius, debellato imperii hoste, spreto principatu, summum honoris promeritus. At felix, qui ob nimiam virtutem parum gratus suspicaci principi, id in his temporum adversis est adsecutus, ut malorum reipublicæ spectator tantum, non actor, gloriæ suæ superstes, ad ea usque duraverit tempora, quibus revixit romana felicitas.

XCV. Cruento autem principis itinere fœdior adhuc adventus. Urbsque horruit classiarios, qui obviam occurrerant, sibique militiam a Nerone datam servari orabant, non modo rejici, sed, qui aquilam signaque pertinacius flagitaverant, immisso confestim equite, equorum vi obteri, aut trucidari : superstites, in urbis oculis decumari, custodiave attineri, licet in fidem acceptos. Amoti etiam prætorianorum plerique, ob Nymphidii molimina suspecti. Germanorum cohors, quæ multis fidei experimentis se prioribus Cæsaribus in corporis custodia approbaverat, tum dissoluta, ac sine ullo commodo in patriam remissa; quasi Dolabellæ, juxta cujus hortos tendebat, pronior.

XCVI. Talibus non facta securitas, conflata tantum odia, quæ in dies crescebant, dum apud senem, in pœnas promptum, tardum ad præmia,

nullus esset gratiæ locus, concessaque a prioribus principibus beneficia eriperentur. Irritati adhuc animi, quod, super principis vitia, majora ex hominibus, quibus se abutendum permiserat, orirentur pericula. Titus Vinius, quem supra memoravi, ut favore præcipuus, sic cupiditate immensa grassabatur. Cornelio Laconi, ex adsessore, præfecto prætorii, arrogantia socordiaque intolerabilis. Icelus, libertus, anulis donatus equestrique nomine, potentissimorum olim libertorum opes æmulabatur. Hos inter, lucri spe, et ob senium principis in ruinam præceps, concordia: nec cura, nisi unde citior majorque fortuna pararetur.

XCVII. Galba, his obnoxius, non suopte ingenio, sed pro eorum cupidine, regebatur. Per eos ergo licuit ut Helium, Polycletum, Petinum, Patrobium, Neronis libidinum ministros, plecteret. Tigellinum vero, nequiorem et invisum magis, at magna pecuniarum vi favorem T. Vinii emercatum, morti subduxit; populumque romanum, qui eum ad pœnas assidue repetebat, edicto increpuit, quod « hominem tabe ferme enectum persequerentur : » flagitabat, ne « principatum suum cruentarent, odio« sumque facerent. » Tigellinus, quasi deûm munere servatus, pro salute sua litare; magnoque

sumptu parata cena, Vinii filiæ, alia jam elargitus, decies sestertium propinare. Pronum credere quam id fuerit populo ingratum, quæ inde adversus Galbam invidia. Accedebant tetrica senectus, tristis avaritia, præpostere tentata imperii leges mores-que emendandi consilia, et vana libertatis restitutæ ostentatio. Præterea gliscebant per exercitus querelæ, quod donativum sibi promissum frustra reposcerent. Efferavit quoque animos, magnifica, sed non talis Imperatoris, nec hujus temporis, vox, « legi a se militem, non emi. » Sic coalescebant discordiarum causæ, quæ sequentem annum funestavere, amplum historiæ argumentum.

EXPLICIT TOMUS III.